

NAGY VILÁG

Világirodalmi folyóirat

Alapítva: 1956. október

LI. évfolyam, 1. szám

2006. január

TARTALOM

THOMAS LANG	
Kötélen (Tatár Sándor fordítása)	3
RAYMOND QUENEAU versei (Lackfi János fordításai).....	14
MA YUAN	
A mindennapi élet bája (Kiss Marcell fordítása)	20
KATARINA FROSTENSON versei	
(Cseke Gábor és Hegedüs Zsolt fordításai)	32
ADALBERT STIFTER	
Életem (Imreh András fordítása)	37
ALOJZ IHAN versei (Lukács Zsolt fordításai)	40
JURIJ MAMLEJEV	
Csend (Bratka László fordítása)	43

MŰHELY

MIHAI EMINESCU	
Ikrek (Csiki László fordítása)	46

TÁJÉKOZÓDÁS

ANDRZEJ STASIUK	
A szlovák kétszázas (Körner Gábor fordítása)	55

SIMON LEYS	
Kezdő sorok (Lőrinszky Ildikó fordítása).....	66
REGÉCZI ILDIKÓ	
Lehetséges-e a teljesség? (Goretity József: <i>Töredékesség és teljességigény.</i> <i>Huszedik századi orosz prózai művek értelmezése</i>)	76
KÜLFÖLDI SZERZŐINK	78

A Nagyvilág olvasható
a www.nagyvilagfolyoirat.hu
internet címen

A Nagyvilág támogatója:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma -
Nemzeti Kulturális Alapprogram

THOMAS LANG

Kötélen

Bert annak idején újra meg újra elhatározta, hogy kivágja a létrát a falból. Ki vele! A létra a fal gerendavázának részét képezi; fokaik két szomszédos gerendát kötnek össze, melyek közül csak az egyik hordoz súlyt, a másiknak nincs statikai szerepe. Bert sosem értette, miért építettek be létrát a pajtának ebbe az oldalába. A létra egy keskeny és minden felismerhető rendeltetést nélkülöző galériára vezet; a tulajdonképpeni szénapadlás a másik oldalon van. Bert nem emlékezett rá, hogy valaha valamilyen tároltak volna itt, a galérián. Bert elképzeli, hogy egészen odáig följut. Létrafokról létrafokra. Elvégre a járókeretet is minden lépésnél előbbre kell lendítenie. Reggeli állapotához képest valósággal erőtől duzzadónak érzi magát. Mintha csak sikerült volna egy csapásra mozgósítania energiataralékait. Ezt a végső életerőt akarja most eltékozolni; mindet, maradéktalanul. Felemeli és előrelöki a járókeretet; jól halad a sima padlón. Semmi nem gátolja az előrejutásban, Felix sem, aki nem volt hajlandó segíteni az apjának fölkapaszkodni a galériára, ehelyett közönyösen nézi apja erőlködését, sőt még el is fordul, és tekintetével valósággal lyukakat fúr a horzsakő falba a másik oldalon. Felix gondolatban már jó ideje máshol jár. Lelkiismeret-furdalása van a kislány halála miatt? Sikerült megúszni, hogy per legyen a dologból, de az ilyesmi csak nem hagyja nyugodni az embert. Bert szeretné tudni, mi is történt valójában. Hogy ne kéne mindig mindent csak a televízióból meg a sajtóból megtudnia! De Felixet nem meri megkérdezni.

A padlás födémjéig hat méter öt centi, s afölött ott tátong még a tetőtér. Hat méter öt; több mint húsz létrafok. Azelőtt meg se kottyant neki. Biztosan állt a magasban, úgy fűrészelte le a fölösleget a tartószerkezet gerendáiból; a láncfűrész magától marta bele magát a fába. Ennek sok éve már. Most már rögtön az első létrafokkal meggyűlik a baja. Csak nagy nehezen tudja elég magasra emelni a lábát. Amikor ez végre sikerül, és el akar rugaszkodni a földről, a másik lába nem engedelmeskedik. Karjai máris ólmosan sajognak – pusztán attól, hogy a feje fölé emeli őket. Elillanóban a bátorsága. Hiszen segítség nélkül egy székre sem tud fölállni. Görcsös erővel kapaszkodik a fokokba. Behunyja a szemét, és megpróbálja elképzelní, amint zuhan, egyre csak zuhan. De nem sikerül átélnie a képzelt zuhanást. Felix tekintetét érzi a hátában vajon? Csakhogy nem fordulhat hátra. Még csak hátra sem nézhet. Csodálkozik, hogy a fia nem nevet rajta; nevetségesen festhet. – Az egész olyan megalázó. Akit ő tanított meg valaha járni meg biciklizni, az előtt nem szívesen mutatkozik ilyennek az ember. Ne nézz ide!, gondolja Bert.

Saját tekintete mindegyre fölfelé mered, elvékonyodott, remegő karjai között a szarufákra. Az átlátszó műanyagból készült tetőcserepek bebocsátotta fényből újabb gerendák képződnek a tetőtérben, láthatóvá téve a port; e fény-és porgerendákban semmi stabilitás, csak káosz és összevisszaság. Bertnek meglepő módon sikerül a második lépés; lába engedelmeskedik, követi megbízhatatlan párját, a karok felhúzzák a test súlyát, majd fölbukkan köztük a fej; leküzdötte az első létrafokot.

- Emlékszel, milyen gyorsan szaladtam föl valamikor a létrára? - Semmi válasz.

- Amikor megkarmolt az a macska; nem Arleennek hívták? Harapós egy bestia lehetett...

- Utánarohantam a pajtába; átcsúszott a lakókocsi alatt, amit nekem meg kellett kerülnöm, aztán föl a létrán a padlásra; egy hajszaal hűtő alatt elcsúsztam a farkát. - Te hátul ültél a falnál és az üveggolyóiddal játszottál; még ma is látom. Azután azt mondtad: „Ha te is átfértél volna a lakókocsi alatt, papa, pont olyan gyors lettél volna, mint az Arleen.” - Nem emlékszel?

Csend. Várná a választ. Lehet, hogy a fiú tényleg elfelejtette az egészet.

Amint Bert följebb akar húzódkodni, karjai remegése rángatózássá erősödik, térde egyszeriben erőtlen-petyhüdt, mint a puding, egyik lába lecsúszik a létrafokról, a másik előrebecslik, ujjai közül kicsúszik a létrafok, amelybe kapaszkodott, akárha kioldotta volna valaki az őket addig összekötő csomót. Bert hanyatt zuhan.

Hátán sajog az ütés helye. Az első pillanatban azt gondolja, hogy a fia szándékosan szózott rá egy jókorát a gerincére. Akárhogyan is, Felix fölfogta estében az öreget, és mindjárt olyan túlzott lendülettel nyomja fölfelé, hogy Bert külön-külön érzi, ahogy a létra minden egyes foka a testébe vág. Tüdejéből levegő préselődik ki; mókás hangot ad, majdnem olyat, mint egy meglepett kiáltás: *Huuóó*. Olyan, mintha valami oda nem illőt mondott volna. A fiú is nyög, miközben apját szorosan a létrához préseli. Bert egy kezet érez az ülepén. A tenyér éle meg a kisujj a fenékváratába nyomódik. Nem lehetne ezt valahogy másképp? Bert önkéntelenül összeszorítja a farpofáit. Nagyon nyel.

- Oké, oké, segítek - suttogja Felix.

Egyelőre azonban semmi sem történik. Bert nem tud szabadulni az érzéstől, hogy háta mögött a fia mindegyre csak lyukakat bámul a levegőbe.

- Hogy is volt azzal a gerendával?

Bert rögtön tudja, mire gondol Felix. Nyakát, amennyire csak lehet, kicsavarva a pajta túlsó oldala felé néz. Ott egy hatalmas tölgyfa oszlop mintha egyedül hordozná az egész tetőszerkezet súlyát. Ide van felszerelve a szénlift motorja, és erre támaszkodik a futómacska sínjéül szolgáló, a szerű fölött a pajtát nagy magasságban átívelő vastraverz is.

- Ez a legöregebb gerenda az egész pajtában, ugye?

- I-i-igen - nyögi Bert, s közben azt gondolja: tolj már, az Isten áldjon meg, tolj!

- Mindig azt mondtad, hogy ez egy abnormális faóriás.

- Grandiózus - helyesbített az öreg. - Egyébként így igaz: a tölgyek normális esetben nem nőnek ekkorára, húsz méter körül van a maximális magasságuk. Annak a törzsnek viszont, amelyből ez az oszlop készült, ha megnézed az átmérőjét, jóval hosszabbnak kellett lennie. Az erdészek tizenkét nemzedékének munkája van abban, hogy ekkorára növesztették ezt a tölgyet.

- És hogyan?

Felix minden jel szerint élvezi a kérdezősködést. A válaszokat természetesen már régen ismeri.

- Folyamatosan bükköket ültettek alá. A fényért való rivalizálás arra kényszerítette a tölgyet, hogy minden energiáját a függőleges növekedésre fordítsa.

- És te ezt honnan tudod?

- Az apámtól.

Felix, úgy tűnik, ezúttal beéri ennyivel. Nyomva-tolva fölsegíti az öreget a következő fokra. Végre. Különböznél mindig is várni kellett rá; számtalanszor elismételni a kérdést, a figyelmeztetést vagy a felszólítást, mire végre válaszolt. Hogy Felix még mindig elhiszi ezt a történetet a tölgyfa oszlopról, az legalábbis csodálkozónivaló. Tényleg ilyen szűkös maradt volna a horizontja? Vagy csak ugratja az apját? Bert most egyszerűen nevelésnek hallja a saját kérdéseit. Érti, amint elvörösödik. Mit nem adna, ha most vethetne egy pillantást a fia arcára!

Egy újabb létrafok; ez most könnyen ment, szinte segítség nélkül. Viszont sok erőt kivett belőle. Bert szaporán lélegzik. Kis idő múlva valami melegséget érez a testébe áramlani. Szíve szerint most egyszerűen eleresztené a létrát. Lazítana. Békésen elaludna. Milyen lehetett olyan sokáig beszorulva lenni az autóba, egy halott mellett, tehetetlenül? Fejjel lefelé lógni a biztonsági öv fogságában - mint egy denevér... Felix nyilván félelmetesen elveszettnek és kiszolgáltatottnak érezte magát. Az egyik jegyzőkönyv szerint a lány kirepült a kocsiból. Van itt pár ellentmondás. Órákig egy halott mellett. Bertnek a pusztá gondolatától is borsózik a háta.

A következő lépésnél az öreg úgy érzi, szinte minden erő kiszállt belőle, el is hagyja magát. Felix felnyög a háta mögött és azt kiáltja, erőltesse meg magát. De hát épp azt teszi! Újabb taszítás. A fiú válla a hátába mélyed, combja a létrához préseli apja altestét. Túl erősen; így sosem fognak följutni.

Az öreg egy pillanatig saját magát látja egy mászókötélen, a tornateremben, majd képváltás: ő lent áll, a kötélén félmagasságban egy iskolás lány, akit - nagy nehezen - sikerült odáig fölhajszolnia. A lány ott elakadt, már fel is adta a dolgot, és a lábát se kulcsolja rendesen a kötélen köré. A tornacsarnok padlóján nincsenek matracok. „Ez így nem fog menni”, kiáltja a magasba. - „Ez így nem fog menni”, mondja magában rezignáltan, és egyszerűen hátratántorodik, már vesztíti el az egyensúlyát; mint az áramütés, úgy járja át a rémület, mindjárt lezuhan. Felix teljes erejéből taszítja vissza, fölfelé. Dühösen ordítja az apja fülébe:

- Ilyen megjegyzésekkel keserítetted meg az egész életemet! A cipőbekötéstől kezdve az első barátnőmig - állandóan lecikiztél. „Ez így nem fog menni”,

„Ebből így semmi nem lesz”, „Előre megmondhattam volna, hogy nem fog sikerülni” – de hogy *hogyan* lehet, azt soha nem mondtad meg, tisztelt tanár úr!

Felix hangja elhalkul, s gyengül a nyomása is. Egyébként sem lehet mindössze néhány szót okolni egy egész élet alakulásáért.

– Elvetted a kedvem a hegymászástól; túl merev voltam neked. Még zenét se hallgathattam nyugodtan: ha én is énekeltem, kijavítottad a kiejtésemet; még a szövegeket is jobban tudtad.

Ez olyan volt Bertnek, mint egy arcucsapás. Soha, gondolja magában, nem akartam mást, mint egy valamelyest normális angolra megtanítani. Még most se tudod értékelni?

Újabb szünet. Csinálj már valamit!

– Le kell jönnöd – mondja aztán Felix –, nem tudlak tovább tartani. Mozdítani sem tudom a karomat.

Most a változatosság kedvéért Bert hallgat.

– A balesetem óta elég gyakran érzéketlen a bal karom. Néha hirtelen jön, máskor fokozatosan, hol pár pillanatig tart, hol órákig. Teljesen szeszélyesen. Nem voltam vele orvosnál.

Felix akadozva mondja ezt, mintha erőlködne. Amikor apja ismét szilárd betont érez a talpa alatt, mindketten kimerülten zihálnak. Egyikük sem érzi a karját. Vajon az a bakfis a szeretője volt? Némelyik híradásban ezt pedzegették. Bert nem hiszi, hogy az lett volna. Szó se róla, vannak fiatal lányok, akik buknak az idősebb férfiakra, egy kollégának ezért kellett a tanári állását föladnia. De hogy Felixre bukjon valaki? Őt magát nem volna értelme megkérdezni. Nyilván hazudna. Bert egyre gyengébb. Még pár pillanat és összecsuklik alatta a lába. Keserűt érez. Jobban mondva keserűséget. Már hónapok óta azt kívánja, hogy lenne már vége ennek az egésznek. Nem akarja megvárni, amíg az élete már végképp nem hasonlít életre.

– Használhatnánk a szénaliftet – javasolja Felix. Bert valósággal érzi, ahogyan a fia fölfelé mered a csigákra és a drótkötelekre. Szinte olyan érzése van, mintha a szerkezet hangtalanul mozgásba jött volna a háta mögött. – Kikapcsoltattam az áramot – zihálja Bert. Jó, hogy ez a lehetőség nem jön számításba. A felvonó ötven éve függ pontosan ugyanazon a helyen a szerű fölött, akár egy döglött pók. Ma költözne bele először élet; törékeny fekete vaslábain hangtalanul egyensúlyoz a fénygerendákon. Nem, akárhogyan is; emelőgéppel mégsem akarja fölhúzatni magát a padlásra.

Érzéketlenné zsibbadt kar ide vagy oda, ügyes és fürge benyomást kelt, ahogyan Felix föl-le közlekedik a létrán. Szakértelemmel kezeli a kötelet, minden mozdulata profi és magabiztos. Nem tűnik úgy, mintha harminc éve nem gyakorolta volna a dolgot. A fiú ugyanúgy meg fog kopaszodni, mint az apja, a folyamat jócskán előrehaladt, amióta utoljára látták egymást. Felix feje tetején dacosan felmeredő hajszálak jelzik a valamikori forgót. Viszolygó arckifejezéssel fordul Bert felé, és leugrik az utolsó előtti fokról. Vonásai nem árulkodnak

feszültségről, szája körül is ernyedtek az izmok, mintha csak a lehető leggyorsabban túl akarna esni ezen az egészen. Így nyúl az apjához is: durván, kelleetlenül. Kerüli Bert tekintetét. Vajon sejti már, mit vár tőle az apja?

- Emeld föl a kezed - szólítja fel száraz közömbösséggel -, fordulj erre egy kicsit. - Mintha napjában legalább tízszer ismételné ezeket a fogásokat. Mintha kizárólag a folyamat érdekelné, teljesen függetlenül a személytől. Bert szót fogad, mint egy gyerek. Miközben a vártnál nehezebb alpinistafelszerelés súlya alatt valamivel még összébb görnyed, újabb kétségei támadnak. Fiát most ismeretlen lénynek látja; szavai és mozdulatai mind valamely idegen világból valók. Ez a férfi, aki ott a karabinerekkel és a nejlonhurkokkal bíbelődik, mintha épp valamely csomagot kötözne össze és nem a tulajdon apját, ez bizony könnyen lehet, hogy csak egy vállrándítással fog Bert tervére reagálni, vagy egyenesen nevetéssel. És ha fölhúzza az öreget az alsó padlásra, és ott a sorsára hagyja („Segíts magadon; ugorj! Sok szerencsét!”)? Hát igen, Bert terve nem valami jól átgondolt, a pillanat szülte: az a tény, hogy váratlanul meglátogatta a fia - a többéves adásszünet után erre tényleg nem lehetett számítani. Kapóra jött a fiú feltűnése, de vajon mit akar? Ha valóban pénzre van szüksége, akkor jól jönne neki egy gyors örökség. Nem túl nagy esély, de Bert megpróbálja kihasználni. Jajgat és nyög. Nehezebbre esik rimánkodni. Mi van, ha Felix ott hagyja, fönt, lógva? Ég és f...

- Tulajdonképpen mit akarsz ott fönt?

Előbb-utóbb el kellett hangzania ennek a kérdésnek. Bert kétféle válasszal készült. - A: megmondani az igazat (csak hogy nem tűnik úgy, mintha ez volna erre az alkalmas pillanat). Úgyhogy a B variánssal él:

- Hűsvéti tojásokat akarok keresni.

Felix sem állja meg, hogy ne vigyorogjon ezen; nagyon jó. Bert menten rá is akar tenni egy lapáttal, akkor azonban újra: rövidzárlat. Mozdulni is képtelen; fia ádámcsutkájára mered, szája résnyire nyitva, bajsza hevesen reszket, s két kezén is jelentkezik, majd hihetetlenül gyorsan erősödik is az izomrángás. Végül egy kis rándulás fut végig a testén; a felgyűlt, megrekedt energia heves, szögletes mozdulatokban sül ki, mint a dadogásrohamkor.

Miután visszanyerte a tagjai fölötti uralmat, Bert csupán ennyit mond: - Húzz fel, légy szíves. - Most már kevésbé esik nehezebbre a kérés. Felix húzza. Jól halad a dolog; a fiú átvezette a kötelet a futómacska egyik szabad csigáján. Az igazi mutató az lesz, hogyan fogja aztán behúzni magához az alsó padlásra a pajta közepén a kötélén himbálózó öreget. Ehhez kell egy másik kötél is, amelyet Felix egyszerűen a pajtában még föllelhető egyetlen kötélből, a hosszú hegymászókötélből vágott le. Méterekkel a föld fölött himbálózni, dereka körül az alpinista biztonsági szíjjal, Bert számára egyszerre kellemes és nyomasztó érzés. Kellemes, mert a szíj jól idomul rá és szakadásbiztosnak látszik; azonkívül innen fönről ritkán adódó, remek kilátása nyílik a pajtában még szanaszét álló-heverő maradék tárgyakra, a régi libikókára, egy pár fűrészbakra, Felixre, aki épp most csomózza meg a kötelet, és a járókeretre, amelynek krómozása

most oda nem illően előkelőnek hat a pajtában. Nyomasztó viszont a zuhanást és a földhöz csapódást elképzelnie. Valami védekezik és tiltakozik benne. Ezt most le kell győzni vagy megvédeni, hogy elmúljon. Felix rögzíti lent a kötelet, majd felmászik a létrán az alsó padlásra. Onnan dobja Bert felé a rövidebbik kötelet. Az öregnek nem sikerül elcsípnie, vezényszóra sem. Tehetetlenségének ez az újabb jele roppantul földühíti; toppantani szeretne a lábával, rúg is egyet a levegőbe, de csak hintázni kezd tőle.

- Oldd el a kötelet, és hagyd, hogy lezuhanjak - kiáltja.

Felix értetlenül mered rá.

- Nem vagyok én már jó semmire.

Ez a lelke mélyéből jön Bertnek, és valóban sírva fakad. Szinte hang nélkül, csak könnyekkel, amelyek végigcsorognak az arcán. Még letörölni sem tudja őket.

- Na, akkor van bennünk valami közös - sziszegi a fia. Tekintete most rezignált. Bertet apai érzés fogja el; éppen most és így, ahogyan ott függ... Ha mégiscsak tudna valahogy segíteni Felixnek! Szeretné legalább az együttérzését kifejezni.

- Hogy jut eszedbe ilyesmi?

- Ne törődj te velem - mondja nyersen a fia. - Most odaviszem neked a kötelet.

Bert le akarja beszélni. A dolog veszélyes, hiszen a fiút senki nem tudja biztosítani. Az öreg határozottsága egyre ingatagabb.

- Eh, eressz le, ami nem megy, az nem megy.

Semmi válasz. A fia följebb tornázza magát a megritkított gerendázaton át, utána pedig a futómacskára ülve átszánkázik Berthez.

- Semmit nem kell előttem bebizonyítanod.

A fiú most sem szól, még csak a száját sem húzza el. Arcán vad elszántság tükröződik. A bekattanó karabiner igazában halk *klikkje* súlyosan visszhangzik a kísértetiesen csöndes pajtában. Felix most a saját magára csatolt biztonsági szíjhoz is hozzáerősíti a kötelet. Most tehát egymást tartják. Egy ilyen összekötöttség óhatatlanul is több, mint egy mindkét végén megcsomózott kötél. Ez valami emocionális. Az ember nincs többé egyedül.

Bert elismeréssel nézi, milyen biztonsággal szánkázik vissza fia a futómacskán az alsó padlásra, mintha nagy gyakorlata volna benne. Felix terpeszben áll a fölött a nyílás fölött, amelyen át a létrán a keskeny galériára lehet jutni, s takarékos és magabiztos mozdulatokkal kioldja a főkötelet rögzítő csomót. Az öreg érzi, amint egy rántással lejjebb süllyed; csak pár centivel - a fia tartja őt. Mégis úgy érezte, egy pillanat múlva lezuhan. Felix most meghúzza a rövidebb kötelet. Bert sosem ismerte a tériszonyt vagy a szédülést, ezért csodálkozik, hogy ez a hintázás bizonytalan, émelygő érzést okoz a gyomrában. Amikor lepillant, ez az érzés egyenesen a rosszullétig fokozódik. Táncol a szeme előtt a járókeret, a betonpadló mintha fölemelkedne, a horzsakő fal inog, a fal faváza pedig meggyűrődik. Bert slájmot öklend föl; szájában undorító ízt érez.

Amikor azután az alsó padlás peremén ül, pocskul és holtfáradtnak érzi magát; mint akit kifacsartak. Nem sok hiányzik hozzá, hogy elveszítse az eszméletét. Csoda, hogy egyáltalán kibír még egy ilyen tortúrát! Felix arcából kiszaladt a vér, zihálva lélegzik, de megragadja az öreget és már húzza is vissza a deszkákra, oda, ahol biztonságban van. Bert a melle magasságába emeli a kezét – följebb nem tudja –, és jelzi a fiúnak, hogy várjon. Először fűjják csak ki magukat mind a ketten. Bert feszült. Hiszen itt az idő. Meg kell végre mondania Felixnek. Ám miközben nekikészül, Felix a homlokára üt: „Nem elfelejtettem?!” Ismét fölmászik a futómacska tartósínjére, a gördülő-részhez kúszik, amelyen ott lóg a vasvilla. Szemlátomást olyasmire készül, amit korábban nem tervezett.

Ez az üres palló a magasban, amelyen most ül, már hosszú évek óta olyan Bert számára, mint egy néma felszólítás: már réges-rég le akarta szedni innét. Valahogy mindig elmaradt. Hirtelen az jut eszébe, hogy az alsó padlás korántsem volt mindig üres. Gyerekkorában gyakran fölmászott ide, és sokáig bámészkodott a csupasz, sűrű biciklivázak és a régi talicskákból megmaradt fakerekek között. Akkoriban hiába próbálta fölfedezni az egyes részek összefüggését. Akár valamely híg folyadékban a kocsonyás kicsapódások, úgy sodródnak tudatában az emlékképek; ellenőrizhetetlenül. Majdnem annyira szenved ettől, mint azoktól a pillanatoktól, amikor mozdulni is képtelen. Némelyik képről azt sem tudja eldönteni, emlék vagy fantáziakép vajon.

A kettejüket összekötő kötelet Felix nagyon rövidre vágta; szinte megfeszül, míg odaát eltűnik a felsőteste a futómacska mögött. Talán jobb is volna, ha eloldozná magát. Bert megfogja a kötél végét, és eljátszik vele. Ahogy nyomkodja, a felületét jó fogásúnak, már-már durvának érzi, a belsejét viszont ruganyosnak. Ha most jó erősen megrántaná... Mivel Felix teljesen gyanútlan, esélye sem lenne. Az öregnek nevetnie kell a saját ötletén, annyira abszurdnak érzi. Ő, a nyomorék, sértetlenül üldögél itt fönt, lent, a sérűn pedig halálra zúzódvá a fia. Mindazonáltal: Bert egyedül se le-, se föl nem tudna mászni a létrán, úgyhogy jó esélye lenne, hogy ott, ahol van, szomjan pusztuljon. Hallja, hogy halkán zörög valami. Mi az ördögöt csinál a fia ott lent ilyen sokáig?

– Azt gondolod, bolond vagyok, mi? – kiáltja oda Felixnek. – Nem vagyok bolond. Teljesen eszemen vagyok. Csak hogy tisztázzuk.

Valahogyan ez jött a szájára. Felix valami érthetetlen válaszfélét mormog. Ismét előjött az emelőgép mögül, kezében egy pléhdobozzal. Bert azonnal fölismeri a dobozt: első autójának az elsősegélydobozza. Évekig a garázsban porosodott (de vajon mi lehetett akkor benne?), azután egy napon nyomtalanul eltűnt. Most tehát itt van. Bizonyos, hogy nem tegnap lett oda rejtve, ahonnan most Felix előhozta. A fiú magabiztossága, amellyel a futómacska tartószerkezetén mozog, inkább a rutinjának köszönhető, mintsem az ügyességének. Szóval annak idején a büntetéseit sem töltötte ki. Szénapadlásfogság: pedagógiai szempontból helyeselhető büntetés, hiszen egy üres pajta rengeteg ingert kínál a gyermeki fantázia számára. Hogy Felix alighanem már akkor végigkúszhatott a

futómacska tartószerkezetén és kényelmesen leereszkedhetett a túldalalon beépített létrán, feldühíti Bertet. Furcsa, hogy épp most, ennyi év után.

Visszafelé viszont Felix esetlenül mozog, hiszen csak az egyik keze szabad; a másikkal a dobozt szorítja a mellkasához. Mi lehet benne vajon? Bert szívesen belenézne, miután a fia visszaért hozzá. De hamarosan rájön, hogy erre nem fog sor kerülni. Felix most sajátos technikával próbálkozik: egyik farpofájáról a másikkra hintázik; így dülöngél előre, mintegy bukdácsolva a tartósínen. A módszer nem valami sikeres; tessék, már itt is a baj: mindkét karját fölemelve kell küzdenie az egyensúlyáért, kicsúszik a kezéből a pléhdoboz, és lassan hullva át a pajta tágas úrén a földön landol. Felix meglepett kiáltást hallat, felsőteste vésszesen oldalra dől, a kötélfelület megfeszül, Bert érzi, ahogy húzza a vállát és a lábait, s mindez olyan hirtelen történt, hogy még csak ellene sem tud tartani, csak csúszik; mindjárt lezuhan és a fiát is magával rántja a mélybe.

De aztán mégsem zuhan le, a kötélfelület húzása alábbhagy; Felixnek sikerült megtartania magát, oldalra csuklott felsőteste olyan, mint egy híd a levegőben – karjával sikerült elérnie a legközelebbi gerendát, amelyben megkapaszkodhatott. Az öreg a galéria legperemén, egy kiálló szögön ül, és levegőt is alig mer venni. Felix doboza tompa zajjal a padlóra koppant, majd rézsút tovább csúszott, fedele, ezüstösen csillogó belső felével fölfelé, békésen hever a járókeret mellett. A szérű földjén pár szétszóródott holmi, kamaszfiú-kacatok, semmi izgalmas: egy régi, letört hegyű konyhakés, egy madzagdarab, egy Pustefix-üvegcsé. Egy egérintő szeres üveg széttört az ütődéstől, a lila magvak kis kupacokba szóródtak szét a padlón.

– Próbálg meg még egy kicsit jobbra húzódni; ott közelítenek egymáshoz a gerendák.

– Lehetetlen – mondja Felix. – Lerántanálak a galériáról.

– Oldd el a kötelet.

– Nem megy. Rajta fekszem a karabineren.

Való igaz. Balra viszont a futómacskasín és a gerendák szétfelé tartanak, abban az irányban Felix nem tudna miben megkapaszkodni. Olyan erővel kell tehát elrugaszkodnia fekvő helyzetéből, hogy sikerüljön fölülnie anélkül, hogy megfeszítené a kötelet. Másképp Bert lezuhanna, őt is magával rántva. Végül az öregnek eszébe jut, hogy ő oldja el a kötélfelületet eső végét. Anélkül, hogy Felixet megkérdezné, babrálni kezd a karabinerrel, de nem sikerül kikattintania. Felixből olyan kiáltás szakad ki, mint a súlyemelőkből, amikor fel akarnak állni.

Visszafelé, a doboz nélkül, Felix könnyebben boldogul. Azután sikerül odébb húznia apját a galéria pereméről, és a kötélfelület mindkét végén szétkapcsolni a karabinert. Mindketten levegőt után kapkodnak. A fiú a karját masszírozza. A galéria másik oldalán áll, arcát a deszkafalhoz nyomva. Kettejük közt, akár egy saktábla utolsó megmaradt mezője: a lyuk. A nyílás ennek a fránya létrának a végénél. Valaha ez az egész másképp kellett hogy kinézzen. Aztán egymás után jöttek az átépítések – ez régebben nem volt ritkaság. Ma csak bontanának. Bert ilyesféle

gondolatokba próbál feledkezni. Elmondta végre a fiának a kívánságát, hogy tudniillik Felix segítsen neki és miben; most a válaszra vár. Némi ügyel-bajjal sikerül megszabadulnia a biztosítószijtól, utána a kötéllel babráll. Megérti, hogy a válasz várat magára. Akárhogyan is: Felix nem tiltakozott azonnal a gondolat ellen, hogy segítsen az apjának meghalni. Jogilag persze rázós a dolog. Hogy erre eddig nem is gondolt! Felixnek kellemetlenségei lesznek, ez bizonyos. Vajon ő maga is tisztában van ezzel? Az öreg úgy dönt, hogy ő nem figyelmezteti erre külön a fiút. Ez ugyan nem korrekt, de most nem az ilyen részletek a fontosak. Ki akarja fizetni a fiút. Elvégre van pénze; készpénze. Ezt persze Felix mindenképp megkapná – csakhogy így már ma megkaphatja. És a pénzzel felszívódhat egy időre.

A fiú úgy áll ott, mint akinek gyökeret vert a lába. Mintha épp az életén tekintene végig. Bert nem tudja levenni a tekintetét a fia lábáról. Micsoda képtelenség ez a beszarialak-testtartás! Érthetetlen, hogyan vihette ezzel egyáltalán valamire Felix. A padlás mindahány részén fény nyomul be.

– Évek hosszú során át jelentéktelen apró pontnak éreztem magam mellett. Olyan életet éltél – csúszott ki Bert száján a múlt idő –, csupa siker, pénz és elismerés. Annyian csodálnak!

Bert igazában csak azért beszélt, hogy gondolkodási időt adjon Felixnek, most viszont valóban kisebbségi érzést érez vele szemben.

– Ugyan, mit tudsz te erről? – mormogja Felix a fal felé; alig érteni a szavait.

– Soha nem sikerült itthagynom ezt a helyet. Pedig arról álmodtam, hogy Olaszországban fogok élni. Voltam ott egypárszor lakókocsival, ennyi maradt az ábrándból. Te évekig Kaliforniában éltél.

– Nagy rakás szar volt.

– Mindegy; ott voltál. Én még ettől a gazdaságtól sem tudtam megszabadulni.

– Van ilyen...

Míg az öreg lassan és kinnal föltápáskodik, Felix egyre csak kifelé bámul a deszkából kiesett göcs helyén támadt lyukon. Ugyan mit lehet ott látni?! A pajta udvar felé eső oldalán? Hiszen ott már semmi sincs. Igaz, hogy régtől fogva szívesen báméskodott mindenféle ághely-lyukakon; az ember hol itt, hol ott látta meg a szemét egy-egy deszkalyuk mögött. Felix felemelt hangja most valahogyan csengőbb is:

– Nem volt időd, hogy kipróbálj valami mást. Mindig rengeteg volt a munka, ott volt az iskola, és egy ekkora majjossal akkor is akad mindig tennivaló, ha nem művelsz földet. Azonkívül aktív voltál a tornaegyletben, a horgászegyletben és a „Régiók Hagyományos Mezőgazdaságának Újraélesztéséért” egyesületben...

Nem cseng szemrehányóan a hangja. De mit akar ezzel mondani? Hogy neki, Bertnek, elégedettnek kéne lennie? Ezzel az elbaltázott étellel? Annyi biztos: késő már bármit is bepótolni.

– Felix! Tedd meg, kérlek. Már épp csak fönt kell megcsomóznod.

Erősen reszketve nyújtja Felix felé a kötelet. A saját maga felőli végére közben hurkot kötött, és átdugta rajta a fejét. Könnyedén csúszik a kötélen a cso-

mó, még ha nem mutat is olyan takarosán, mint a westernfilmekben. Nem tehet róla; valamiért ez jut az eszébe, ha akarja, ha nem, egy lovon ülve látja magát, amelyet a következő pillanatban el fognak hajtani alóla.

- Ha félsz a következményektől - a szekrényszéfemben találsz negyvenezer eurót. Azzal kivonhatod magad egy darabig a forgalomból.

- Hagyd abba ezeket a hülyeségeket.

A fiú az apja felé fordul. Sóhajt, de a szeme elevenen izzik. Bert öreg testében jeges hidegség terjed szét. Egyszerre élesen lát mindent maga előtt. Az autót, amint a pályán száguld. Felixet, amint hangosra csavarja a zenét. Azután lassan a két ülés közé csúszik a keze. Óvatosan kikapcsolja a biztonsági övet. Közben viccelődik a kis barátnőjével. A lány teljesen gyanútlan. Felix hirtelen félrerántja a kormányt, a kocsi a terelőkorlátot átszakítva lerepül a töltésről, felborul, a lány a szélvédővel együtt kirepül az autóból, messzire. Felix ott lóg, fejfelé, kábultan; tartja a biztonsági öv. Lassacskán ismét képes orientálódni. - Felixet nem ejtették a fejére. Csak álcázza magát a bárgyúsággal. A magafajták ügyesen elillannak, még ha életveszélyes is a dolog. A barátnője biztosan túl fiatal volt ahhoz, hogy... Felix megúsza a pert, de nem kevésbé halott, mint a lány. Most már nincs mit veszítenie. Milyen készségesen beleegyezett, hogy eljöjjön apjával a régi majorba! Biztos, hogy *neki is* volt kezdettől fogva valami terve. Hogyan is nem gondolt erre rögtön?! Bert egyenesen maga elé mered. A kötelet markolja, mintha pórázon akarná vezetni saját magát. Már mindent másként lát. Ádámcsutkája krumpli nagyságúra dagad, gondolatai csak függőleges irányban képesek mozogni, a tarkójától föl az acélsínig, amelyen úgy tud egyensúlyozni a fia, mint egy artista. Bert maga is elérhetné a tartósínt, ha a lába előtt a nyílás be volna fedve valamivel, amire ráléphetne - mármint természetesen akkor, ha egyáltalán tudna mozogni. Szinte a legrosszabb a bajszának ez a szűnni nem akaró ostoba remegése.

Felix most szorosan az apja mellett áll, csak a fődém nyílása választja el őket; egy hetvenszer hetven centis négyzet. Mint egy vérpad, csak a lezúgó vas hiányzik. Felix előrehajol, már ott is van a kezében a kötél. Bert összepréseli az ajkát. Őrült gyorsan ver a szíve, teste azonban továbbra is dermedt. Nem, erről nem volt szó! Felix kétségbeesett grimasszal átveti a kötelet a rúdon. Elég hosszú.

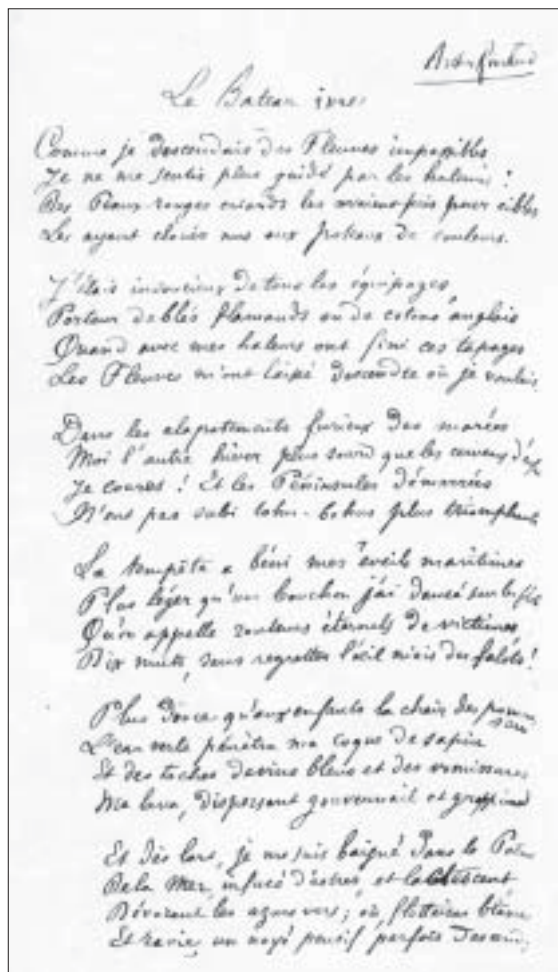
- A legjobb lesz - mormolja -, ha a felém eső végére is kötök egy hurkot.

Közben azonban már rácsipentette a karabinert a kötéltre; a karabiner kampója engedett a nyomásnak, s most decens *klikk!* hangot hallatva visszaugrik a helyére. Ilyen egyszerű. Már csak egyetlen lépés; az utolsó. Bert tekintetéből néma kérés sugárzik. Felix félrenéz. Nyilvánvalóan szándékosan szalaszt szálkát az öklébe. Itt a kiváló alkalom bosszút állni. De miért is? Bert ellentétes érzésekkel küzd. S ez a pofa itt, előtte, jól látja?, tényleg vigyorog? „Várj!” szeretné kiáltani, „várj, beszéljük meg!” Mint mindig, tagjai most is egy erőteljes rándulással szabadulnak ki a merevség fogságából. Bert kihúzza magát, és önkéntelenül is tesz egy lépést előre. Lába a semmibe lép, a fődém tatóngó lyukba; megtántorodik, hadonászik a karjaival. Torkát halk kiál-

tás hagyja el. *Uuaaaaaa*. Utolsó erejével (vagy egyszerűen szerencsével?) sikerül szilárdan megállnia a lábán; cipője megakad a lyuk peremén, testét még előreviszi a lendület, mielőtt súlyos dobbanással végleg a deszkákon landol. *Takkk!* Bert ott áll, ahová lezökkent, mozdulatlanul. Ekkor a fia előrehajol. Bert hajlékonynak és erőteljesnek látja. Két erős karjával átkarolja az apja vállát. Bert egész testén fölmerednek a szőrszálak. Teljesen merevnek érzi magát. Fia erejét érezve azt kívánja, bárcsak lenne még merevebb és mozdíthatatlanabb. Felix egy másodperc törtrésze alatt legyőzi Bert ellenállását. Szeme fénytelen, arckifejezése közömbös. Nyitja a száját.

- Gyere, apa!

TATÁR SÁNDOR fordítása

A részeg hajó kézirata

RAYMOND QUENEAU

Az előfutár

Az út menti korláton ülve egy paraszt
a Párizs–Madrid futam automobiljaira vár
melyek állítólag óránként száz kilométerrel száguldanak
ez a paraszt aki így az út menti korláton üldögél
kíváncsi a kor újdonságaira
s szeretné saját szemével látni igaz-e amit regélnek
a Párizs–Madrid futam automobiljairól
melyek állítólag óránként száz kilométerrel száguldanak
már itt is vannak
útjukban legázolnak mindent legfőképp a tyúkokat
kavicsok pattognak nyomukban keményen mint a labda
por-tölcsérek és benzinszag-orkán
éppcsak meglátjuk őket s máris a szomszéd falu
pulykáit és kacsáit gázolják halálra

amint elzúgtak a gépek, a paraszt felkel az út menti korlátról
s beballag a tanyára hol jó kis leves illata terjeng
csendes az ember nem szól asszonyához
hunyorogva körülnéz
keresi a tévékészüléket de sehol se találja
ja persze kap észbe végül még csak 1903-ban vagyunk

Tanuljunk látni

Mályvaszín búzamezők és vérvörös kaszálók
kéklő fatörzsek okker vagy barna lomb
zöld birkák sárga kecskék ezüstös tehének
higanypatak és ólommocsár
kandiscukor-tanya csokoládé-istálló
hát mért ne mért ne mért ne mért ne

Ihlet

A tyúk a kakasülőről
lepottyant
egy tojást

óvatlan volt bizony
figyelme kihagyott
de a tojás puff
szalmára esik:
a gazdasszony gondolt erre is

hány összetört verset
nem fog fel semmiféle kötet

Három királyság

Próbálok de nem nem értem
állatokkal mit teszünk
meg a kikapcsolt növényvel
kerék alatt csikorgó kővel
sivító fájó levegővel
szened ha kavics szeli át
próbálok de nem nem értem
ezrével hull el a légy
s a szeretkezés hogy van ez
a párosodás virágzás
gyümölcs mely a húsát levedli
hogy aztán mag legyen megint
próbálok de nem nem értem
fürdetem ujjam tinta-vérben

Közlekedési nehézségek

Beült az autójába letojták a galambok
aztán átlagban ment vagy ötöt
órák órák órákon át
megkarcolta a sárhányóját
behorpasztotta a lökhárítót
vagy ötször volt szabálytalan

jajde jujde hajde örül
megjáratta a korcsikáját
ha már olyan sokba került
nehogy most lekvárrá csinálják
és bimm és bumm és bamm tűű

Legendabeli alak

Megy-megy teljesen szabad
nagybetűs úton csak egyre
jön a reggel jön az este
mint egy eszelős szalad

patakon gázlót talál
a folyókat általússza
hegyeken áthág egy szuszra
salakmezőn csúszkorál

és bejár minden megyét
tartományt és királyságot
kísértete Óceánok
vizein lebegve lép

kanyarog vad vadonon
tölgy közt surran mint a csuszka
a zuzmós talajt bekússza
parti útra kioson

megy-megy teljesen szabad
legendáját el nem adná
simul a bő köpönyeg rá
szellő-talpú árnyalak

Szerencse

A kocsikból kihajolva
nézi magát a vonat
mily hatalmas majd elolvad
keble sárkányként dagad

felismeri: ő e bika
orrlikkából jön a láng is
énje ének legjobbika
csak néz e vasúti Nárcisz

sínek mellett ballag az agg
köszvényes könnyesen árva
lassan lépeget halad
kész a dráma

a másik jóságosan megáll
emberek kész szerencse
a köszvényes meg megy tovább
jaj de szenved

Szentháromság tér

Hőség van nyitva az ablak
kölykök játszanak az udvaron
pofáznak kiabálnak ricsajoznak
tele a hócipőm
a közeli téren egy padon
na végre egy kis nyugalom
gyerekek játszógnak ricsajoznak köröttem
sok kis angyalom

Süket az éj...

Süket az éj az árny a pára
Süket kavics fű fa bokor
Süket az üllő kalapácsa
Süket tenger süket bagoly

Vak már az éj vakok a dombok
Vak gyomnál a kalász vakabb
Vak föld mélyén vak a vakondok
Vak a gyümölcs mélyén a mag

Néma az éj a nyomor néma
Néma a mező és a dal
Néma a légnék fényessége
Néma a fa a tó a jaj

Csonka most az egész natúra
Csonka most állat sziklacsúcs
Csonka minden karikatúra
Csonka az őrült megkukult

De hát ki lát? ki hall? ki szól?

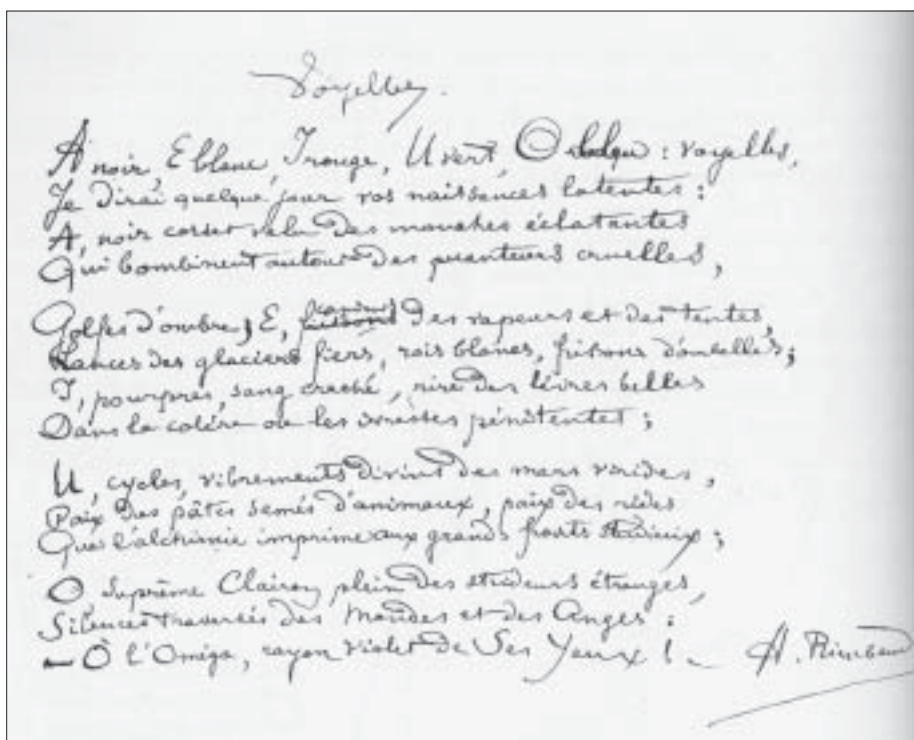
Az a jó nyugalom

Kedvére dalol egy madár
az állványról versenybe száll
vele a pallér dala harsan
a kakas altja hallható
egy hölgy zongorát nyaggat ó
szavunk se hallani ricsaj van
csatlakozik pár autó
kovács kalapál marha jó
s a kamionok a kanyarban
meg még tizenhét rádió
tévé és pár helyi adó
akár hurrikán zúg a katlan
Egy gacsos ujjú vén süket
padján pipáját tömi meg
hallgatja mily távoli halkán
és távolin zsong a falu
fürdik a pompás zamatú
korához illő nyugalomban

A légy

Nem ember formájú a légy
sokkal inkább formáz egy kis barit
hallani amint béget az ebéd utáni csöndben
akár az emberek éjszaka aluszik
a légy tisztogatja fejét akár a cica
szárnyát simítgatja akár egy veréb
s olykor mozdulatlanra dermed így gondolkodik
Gondolkodik az üveg természetén
s amint úgy véli megoldva a talány
szárnyra kel
puff már vagy századszor megy neki
az üvegnek
az üvegnek mely szintén gondolkodik

LACKFI JÁNOS fordításai

A Magánhangzók kézírata

MA YUAN

A mindennapi élet bája

Wang Qinek ajánlom

1

1993. szeptember. Haikou.

Az esték még mindig melegek. Kölcsönöztem hat videokazettát és egy ültömben végignéztem összesen négy hosszabb filmet. A Yu Hua regényéből készült *Élni*, amit Zhang Yimou rendezett, két kazetta. A *Tökéletes világ* Kevin Costnerrel, egy kazetta. *Változatlan érzés*, hongkongi romantikus darab, egy kazetta. Az utolsó két kazettán pedig a *Hook* című gyerekművel Dustin Hoffmannal.

Telefonáltam Yu Huának a messzi Pekingbe, és megmondtam neki, ne engedje többé, hogy elrontsanak egy ilyen jó regényt. Nem tudom, azok a veleneci hülyék mire gondoltak, de nem hiszem, hogy egy ilyen híres fesztiválon ne lett volna jobb film.

De mindennél jóval valóságosabbnak tűnt, hogy megéheztem. Már majdnem öt óra volt, és még nem vacsoráztam. Az lett volna furcsa, ha nem vagyok éhes. Ezenkívül vissza szerettem volna vinni a hat kazettát, már csak azért is, mert a kölcsönzőben dolgozó lány különösen tetszett. Véletlenül fedeztem fel a kis üzletet, és vagy negyven percet eltöltöttem ott. Kevés új filmet lehetett találni, a *Tökéletes világot* és a *Változatlan érzést* már másodszorra kölcsönöztem ki. Az Yilong úton lakom, ez a Haidian-szigeten található Yanjiangsi úttól, ahol az üzlet van, legalább nyolc kilométer.

Kimentem az utcára. A világosodó utcán megpillantottam az ételárust. Először el kell döntenem, hogy eszem vagy visszaviszem a kazettákat, gondoltam.

A Távol-Kelet Irodaház ajtájában posztoló biztonságiakkal már régebből ismertük egymást. Az éjszakai parkolóhelyem az irodaház ajtaja előtt volt. Kazettáimat markolva, még mindig habozva értem el a kocsimhoz. Ekkor vettem észre, hogy valami történt. Az öt órával azelőtt még tökéletes szélvédőm pókhálóhoz hasonló repedésekkel volt tele, valaki betörte egy nehéz tárggyal. Bután álltam ott, a fejemben üresség. Ezalatt hét-nyolc járókelő gyűlt a kocsim köré, és a biztonsági, akinek legelőször kellett volna megjelennie, jött oda legutoljára.

Mindenki összevissza beszélt.

- Az irodaházból esett le valami, az törhette be.

- Ugyan már! Az irodaházat óriási üvegablakok borítják be végig, ezeket nem lehet csak úgy kinyitni, és kidobni valamit.

- Rádadásul semmi sem maradt itt. Nagyon nehéz dolog lehetett, ami így betörte a szélvédőt.

- Biztos, hogy részeg volt. Sörösüveggel.

- Az nem lehet! - szólt közbe a biztonsági. - Egész éjszaka itt voltam, senki sem törhette be az a szélvédőt.

Csak ekkor nyertem vissza a gondolkodáshoz szükséges erőmet. - Azt mondja, hogy én törtem össze? - kérdeztem.

A vita elkerülhetetlen volt. Száznolcvan júant fizettem havonta, és már négy hónapja éltem itt. Hamarabb kellett volna ideérnie, mint nekem. Aztán néhány másik biztonsági is odajött, és odahívták a főnököt is. A vita kihallgatássá vált, majd a biztonságiak főnöke felvetette, hogy másnap délelőtt kellene a javító-műhelybe menni. Még nem nyugtatott meg teljesen a barátságos hangnem, békés, de határozott hangon megkérdeztem a biztonságiak főnökét:

- És a javítási díj?

Úgy számoltam, hogy ötvenöt lesz, vagy negyvenhat, próbáltam kitalálni a főnök jóindulatának mértékét.

- Azt természetesen mi álljuk.

Úgyhogy végül nem is mondtam semmit.

2

Már nem voltam éhes. Inkább menjünk a Haidian-szigetre! Csak nem tudtam, hogy kilátok-e majd a szélvédőn.

Kinyitottam a kocsiját, és beültem. Úgy-ahogy kiláttam. Rendben.

A szélvédő betört, de a légkondicionáló úgy működött, mint régen, gyorsan beburkolt a jótékony hideg. Betoltam a magnóba az agyonhallgatott Tan Yonglint. A-lun megigéző énekhangja az utóbbi egyedül töltött évek nélkülözhetetlen örömét jelentette számomra.

„Ha van olyan hely, amit nem zárnak be, / aki magányos, éjszaka még mehet valahová. / Ki ne félné, hogy megsebzik, / ki ne óvakodna a szerelemtől? / A szabadságot ki ne szeretné, ki ne gyűlölné? / Ki mondta, hogy nincs álom, ami ne érne véget? / A kihűlt szívű városban / a sorsból játék lesz csupán / és a fájdalom egybefonódik a vággyal. / A kihűlt szívű városban / ha kicsit is megmoccan szíved / megsebeznek és véged van.”

Jó előre eldöntöttem az útvonalat. Végighajtottam a Longkunbei úton, és a Renmin út hídján fordultam be a Haidian-szigetre.

Amikor átmentem a hídon, arra gondoltam, lehet, hogy már bezárt a kis kölcsönző. Ha zárva lett volna, nem próbáltam volna visszavinni a kazettákat. Valójában meg sem kellett volna próbálnom visszavinni őket. Már kétszáz olyan kazettám gyűlt össze, amit nem vittem vissza, saját kölcsönzőt nyithatok lassan. Tudtam azonban, hogy az üzletvezető miatt, és csak miatta, történik meg ma az, ami megtörténik.

Ha bezárt, nem próbálkozom többet, döntöttem el.

De nem zárt be.

Ezért összeszedtem a bátorságom és megkérdeztem: - Van kedved enni valamit? Már majdnem megvirradt.

- A kocsid rendben van?
Most akkor elfogadta a meghívást vagy nem?
Segítettem neki bezárni, és egy füst alatt megkérdeztem a nevét.
- Wang Tan. A tan írásjegy ugyanaz, mint a tank szóban.
- Meg mint a tanakodikban - próbálkoztam.
- Az apám adta nekem ezt a nevet, és ő azt mondta, hogy mint a tankban.
A szigetet megint csak a Renmin hídon hagytuk el.
- Apám katona, és meg is sebesült. A térdében még mindig van egy repesz-
darab - mondta Wang Tan.
- Nem. Gyalogságnál, de jobban szereti a tankokat. Végül is nem az öcsém
született meg először, pedig őt kellett volna Wang Tannak elnevezni - mondta
Wang Tan.
- Találd ki, hogy mit tanulok! Hármat találhatsz! - mondta Wang Tan.
Tényleg egyetemista?
Különösen fehér volt a bőre, de hosszú, vékony, puha ujjai ragadtak meg
igazán.
Mondtam neki, hogy kettőt már láttam a filmek közül, melyeket hazavittem.
- Akkor miért vetted ki még egyszer?
- Miattad.
- Amikor elvitted a kazettákat, nem mondtál semmit, csak akkor kerestél ürü-
gyet, amikor visszahoztad őket. Férfiak! De miért is? Csak nem azt mondd,
hogy első pillantásra belém szeretted?
- Ha tudod, akkor miért adsz nekem lehetőséget ürügyre? Az nem ugyanaz,
mintha csak egyszerűen lehetőséget adnál? - kérdeztem.
- Mindennap lehetőséget adok ürügyre. Ez akkor azt jelenti, hogy minden-
nap lehetőséggel szolgálok?
Nem hittem neki. Ha tényleg úgy lett volna, már régóta nem abban a kis üz-
letben dolgozott volna. A szép nőknek egyébként sem kell lehetőséget adniuk,
a város nekik adott lehetőséget időről időre.
Hallgattunk egy darabig, majd Wang Tan felvetette, hogy menjünk úszni,
különösen a Xiuying strandot ajánlotta.
- A Baishament nem szeretem, és igazából enni sincs kedvem.
A Baishamen strand, Haikou legjobb strandja, két kilométernyire volt a
Yanjiangsi úttól, ahol dolgozott, Xiuying meg nagyon messze és a homokpartja
sem volt valami közkedvelt, de ő nem szerette a Baishament, Xiuyingre akart
menni. Több mint tíz kilométer!

Itt már én is azt gondoltam, hogy ebből egy romantikus szerelmi történet lesz. Világos volt, hogy nem hozott magával fürdőruhát. De végtére is késő este, hajnal előtt nem okozott problémát a fürdőruha hiánya. Meg hát csak ketten voltunk. Meg hát elhagyatott partszakasz. Egy ilyen helyzet mindenki képzeletét beindítja.

A lány egész úton egy népszerű dalt dúdolgatott.

- Nem fúj szél, eső sem esik, csak a nap van fönny az égen...

- De Wang Tan, téged egyáltalán nem érdekel, hogy kinek a kocsijába szálltál be?

- Hát ha érdekel is, hogy tudhatnám meg? Kérdezzem meg tőled? Honnan tudjam, hogy igazat beszélsz-e? Azt mondtam neked, hogy Wang Tannak hívnak, de honnan tudod, hogy igazat beszéltem-e? Nem tudom, mit kell ezen annyit rágódni!

- Hát te aztán nagyon bátor vagy. Egy kicsit se félsz? Késő este, egy idegen férfi kocsijában? De meg akarok kérdezni valamit. Hány éves vagy? Elmúltál már húsz?

- Minden nőnek ennyire hízelelgesz? Húsz? Lassan harminc. Számolj csak, négy éve diplomáztam, az egyetem öt évig tartott, középiskola hat, általános öt. Ez összesen huszonegy. Csak hát nem kezdhettem el iskolába járni, amint megszülettem.

Esküszöm, hogy nem akartam hízelegni neki. Tényleg húszévesnek látszott.

Akkor végül is orvosnak tanult? Maga az orvosi egyetem öt évig tart Kínában. Gondoltam, meg is próbálkozom ezzel a verzióval.

- Azért jó dolog lehet orvosnak lenni.

- Mi lenne benne a jó? Egyébként is, ki mondta, hogy orvos vagyok? Ti férfiak nagyon szerettek okoskodni.

- Az orvos szeme olyan éles, mint a sebészé, és te egy pillantással átláttál rajtam, tudtad, hogy nem vagyok veszélyes, nem igaz? Különben nehezen volna érthető, miért szálltál be az autómba ilyen késő este. Végül is idegen férfi vagyok.

- Miért nem gondolod végig az egészet még egyszer, kicsit optimistábban? Nem lehet valami más oka is?

Ingattam a fejem. Mi más oka lehetne? Hacsak...

Nem szólaltam meg, de a gondolataim az arcomra voltak írva.

Hacsak, és láttam, ahogy nevetve bólint.

Vajon kedvel-e? Vajon ő is kedvel-e?

Ezután elmondott nekem egy történetet.

Az orvostanhallgató lány szerelmes lett fiatal tanárjába, aki kilenc évvel volt idősebb nála, és hozzá költözött. Mikor lediplomázott, a lány megkérdezte a férfit, hogy elveszi-e feleségül. A férfi kérte, hogy még várjon egy darabig, ké-

sőbb majd elmondja, miért, mondta. Újév napján, 1990-ben költöztek Haidian-szigetre. Együtt ettek, laktak, jöttek-mentek, akár férj és feleség. De nem dolgoztak többet orvosként. A férfi egy befektetési cég főnökének lett a segédje, a lány pedig a céges lakásban élt, amit ritkán hagyott el. Túlságosan meleg az idő Haikou-ban, hogy csak úgy elmászkáljon az ember.

A férfi sokat dolgozott, és gyakran nem jött haza, de amikor hazajött, a lánynak nagy köteg pénzt adott, amit az összegyűjtött. Többet, mint amennyit egész életében (legyen negyven év) keresett volna. Egy hónapban 400, az egy évben 5000, ami 40 év alatt 200 000. De még annál is több. A lány tudta, hogy a férfi közben más nőkkel van együtt és iszik. Nem kért abból a pénzből, amit a lánynak adott, bizonyára megvolt a maga kis zsebpénze, vagy éppen nagyobb zsebpénze, még annál is több, amit neki adott.

Egy nap a lány felfedezett egy titkot. A férfi titkát abból az időből, mielőtt még megismerkedtek volna egymással. A lány sejtette, hogy a férfi embert ölt, egy régi szeretőjét. A férfi végzettsége szerint sebész volt, nem bízott az emberekben, és óvatos volt, nem lehetett könnyen fellelkesíteni.

A férfi nem adott gyanúra okot, de mint ahogy minden titoknak van gyenge pontja, valami sejtés mégis megfogalmazódott a lányban.

- Azt nem mondom el neked, a lány hogyan fedezte fel a titkot.

Ez rendben is volt így. Attól félek a legjobban, ha olyan dolgokat tudok meg, melyeket nem kell tudnom.

Egy lány, aki sebésznek tanul, túl sok olyan dologgal találkozik, ami kívül esik az érzelmeken. Például az emberi test részei, vagy a boncolás, vagy a halál. Úgy néz a halálra, mint visszatérésre, talán ezzel a mondással lehet jellemezni Wang Tant?

- A valódi szeretők között nem lehet titok, de azért megértem azokat, akik képesek egy életen keresztül megőrizni a titkukat. Végül is az olyan titok, ami nem derül ki, nem is létezik a szeretőjük számára. Ami nem jelenik meg, az nincs - de valami mást akart mondani. - Valójában, valójában... De ha tudnám is, mit érnék vele, azok a valódi szeretők, amikor a két ember olyan, mintha egy lenne, ugyanonnan néznek a világra. Ami az egyiké, az a másiké. Azt hiszem, egyre nagyobb hülyeségeket beszélnek.

Világos, hogy miről beszél, mondtam neki. - Azt mondom, hogy az egyik titka a másik titka is, és a nő azt szeretné, ha együtt őriznék azt a titkot.

De félt, hogy többet már nem kerülnek közel egymáshoz. - Ez nem fontos, hiszen annak ellenére, hogy papír szerint nem házasok, valójában úgy élnek, mint férj és feleség. A nő nem fogja azért elárulni a férfit, mert már nem érzi olyan közel magához, mint egykor. Ha pedig a férfi nem teljesen hülye, akkor szeretni és óvni fogja a nőt. Csak ha szereti és óvja, akkor lesz örökre a szövetségese, de hát az a sajnálatos tény, hogy a legtöbb férfi ezen a világon bizony hülye.

Különösen a „szereti és óvja” ütötte meg a fületem a maga melegségével. A „csak ha szereti és óvja” pedig duplán kedves, és csupán a „sajnálatos tény” az, ami az egésztest visszarántotta a földre.

Wang Tan azt mondta, hogy nyugodtan vezetek, de valójában azt akarta mondani, hogy lassan. – Nem rossz a kocsid.

A legjobb Kínában gyártott modell, de hát Haikou-ban voltunk, a városban, ahol az egész világ legjobb kocsijai zsúfolódtak össze.

– Először is ez nem az én kocsim, hanem a vállalaté, és ráadásul még csak nem is különösebben jó, szokásos szolgálati kocsi.

– Azt mondom, hogy neked mint olyan embernek, akiről lerí, hogy nincs autója, már ez a kocsi is elég jó.

4

Az éjszaka második felében a Xiuying-öböl nyugat felé tartó kétsávos beton-útján egy fekete autó haladt egyenletesen az északi oldalon. Ha alaposabban megvizsgáltuk, a szélvédő üvege pókhálószerű repedésekkel volt tele, ami eltakarta a két első ülésen ülőket. Nem lehetett kívülről látni az utasok arcát.

Egy thriller első jelenete.

A következő jelenet a kocsiban, a kamera a hátsó ülésen. A bal oldalon (vezetőülés) egy kopasz férfi, a jobb oldalon hosszú hajú nő. Ha átnézünk a töredezett szélvédőn, láthatjuk a reflektorok megvilágította utat visszahúzódni. És látjuk, hogy hogyan követi a reflektorok fényének távolsága a kapcsoló hangját. Távol, közel, távol.

A kocsi lassított, majd megállt a nyugat felé tartó út közepén. Először a bal oldali ajtó nyílt ki, mikor a férfi szállt ki, aztán a jobb oldali ajtón kiszállt a hosszú hajú nő.

Helyet cseréltek. Vagyis ettől fogva a nő vezetett. A kocsi felgyorsult, őrült iramban tört ki az előbbi lassúságból. De ez csak egy percig tarthatott, a kocsi megint megállt, ezúttal az út mellett. Úgy látszott, megérkeztek. Kiszálltak és bezárták az ajtókat.

Közelről nézve a magas, megtermett kopasz férfiban volt valami durvaság. Fél fejfel lehetett magasabb társnőjénél, kilóra meg vagy kétszer annyi volt. Komikus párost alkottak. Jobbra fordultak, és megérkeztek a tengerpartra.

– A szabadabb úszást kedvelem. Még ha tengervizet kerítenek is körül, a dolog elveszíti természetességét. Bár közel lakom, mégis csupán egyszer mentem a Baishamenhez – mondta a nő.

– Van valami barátságos az éjszakai tengervízben. Legjobban éjszaka szeretek úszni, semmit sem látni öt méteren túl. Szeretek ebben a titokzatosságban lassan sodródni, teljesen szabadon, felszabadultan. Szeretem érezni, ahogy a bőrrömet elnyeli a tengervíz. Ez teljesen más, mint az úszómedencében – mondta a nő.

– Ha nincs ellenedre, ússzunk meztelenül. Egy nő ritkán jut hozzá ehhez, különösen ilyen természetes körülmények között. Régen úsztam utoljára meztelenül – mondta a nő.

– Nem. Egyáltalán nem akarom. Először találkoztunk. Akármennyire is sze-

retném, elsőre nem, ehhez tartom magam. Legközelebb, ha lesz legközelebb. Legközelebb, rendben? – mondta végül a nő.

– Ismerem azt a férfit, akiről beszéltél. Az orvosi egyetemen volt előadó és tehetséges sebész. Tudom, hogy biztosítót nyitott és nagyon megy neki az üzlet – mondta a férfi.

– Az valójában egy nyilvánosház. Profi szexszolgáltatás – mondta a nő.

– De hát az efféle adásvétel a legrégebbi vállalkozás a történelemben, nem érdemes meglepődni rajta. A nők azok, akik a legkevésbé tudják elviselni a nyilvánosházak létét, pedig az ott dolgozók többnyire nők. Persze náluk rosszabbak a férfiak, akik eladják őket – mondta a férfi.

– Azok a férfiak, akik nyilvánosházat nyitnak... – mondta a nő, és ahogy beszélt, levetkőzött.

– Szép tested van... – mondta a férfi.

– Fogd be a szádat! – mondta a nő.

– Rendben. De ne ússz messzire! Ha öt méternél távolabbra mész, nem tudok majd vigyázni rád. Csak akkor vagyok nyugodt, ha látlak – mondta végül a férfi.

– Ne aggódj! Valahogy túléltem azokat az éveket, melyeket nélküled töltöttem, méghozzá épségben és vidáman – mondta a nő.

A kopasz és hosszú hajú fejet két méter választotta el, átlagos tempóban úsztak be a tengerbe. A tengervíz hullámokban jött és ment, ritmust adott, mint a lélegzés. A két fej megőrizte a távolságot, nem közeledtek vagy távolodtak, egy kicsit sem kerültek közelebb vagy távolabb egymástól. Szélcsendes, nyugodt éjszaka volt, vékony felhőréteg úszott az égen, pislákoló fénnel világítottak a csillagok.

Nagyjából fél óra múlva visszaúsztak a partra, kétméternyire egymástól, mint addig, de mondhatni, vállt vállnak vetve hagyták ott a tengervizet és léptek a homokpartra.

– De szép az éjszakai Haikou arrafelé! – mondta a nő.

– A pénz ereje. 1986-ban jöttem először Haikou-ba, csak egy kis városka állt itt, de hét rövid év alatt felragyogtatták az ország minden részéből idehozott milliók. Már több itt a felhőkarcoló, mint Shenzhenben, ami azért túlzás – mondta a férfi.

– De hát nem szép? Én szeretem Haikou-t, nem úgy, mint általában a nők. Nem értem, miért szokták mondogatni, hogy ez a férfiak mennyországa. Jól érzem magam itt. Persze isznak és nőznek itt a férfiak, de a férfi ilyen mindenhol, ha pénze van. Kapsz itt valami álmot, én ezt szeretem benne. Mióta idejöttem, sok pénzt szeretnék keresni. Százezreket, milliókat és végül milliárdokat. Ez alatt a pár év alatt láttam, hogyan lesznek egyszerű emberek milliárdosok. Kapsz valami álmot itt délen – mondta a lány.

De a kopasz férfi ekkor már nem a lány szavain csüngött a tenger végtelenül üres terében. A ruhájukat kereste, melynek nyoma veszett.

Úgy gondoltam, hogy az volt a hely, ahol levetkőztünk, a ruháinkat mégsem találtam. Wan Tan azt gondolta, hogy valahol máshol kötöttünk ki, ezért azt javasolta, hogy váljunk ketté, és úgy keresséjük tovább. Csak ekkor jöttünk zavarba a meztelenségünktől, ahogy ott álltunk a tengerparton egy szál semmiben, és bár nem volt ott senki rajtunk kívül, mégis kényelmetlenül éreztük magunkat. Első feladatunk az volt, hogy megtaláljuk a ruháinkat amilyen gyorsan csak lehet, mert csak így múlhatott el a zavar. Ráadásul én szerettem volna megtalálni a ruhákat. Nem volt kedvem még egyszer meztelenül Wang Tan felé sétálni.

Mindig is szépnek tartottam a női testet, a teljesen meztelen női testnél pedig nincs szebb ezen a világon. A férfié szóba se jöhet. Vagy ez csak egy férfi előítélete? Miért csak férfiszobrok maradtak fenn tökéletes épségben régről, melyek teljesen meztelenek, mint például a Dávid-szobor? Nagyon sok női szobor is van, de sajnos egyik sem hiánytalan, ez vagy az hiányzik. Csak a Dávid-szobor hiánytalan, pedig szerintem egyáltalán nem szép. Inkább mintha hiányozna belőle valami. Talán itt lehetett az oka, hogy nem bírtam nyugodtan megmaradni meztelenül egy nővel.

Nem volt szerencsém. De neki sem. Valaki ellopta a ruháinkat. Túl messzire úsztunk a parttól, megfedkezünk az elővigyázatosságról. Azt hittük, hogy a világ egy édenkert, ahol csak mi ketten létezőnk. Vagy háromszáz métert futottam keletnek, azt gondoltam, hogy ő kétszáz métert tehetett meg. Nem volt kétséges, a ruha eltűnt, és már világosodott keleten.

Egy kicsit visszafelé futottam, nem mintha hamar tudni szerettem volna, hogy nála mi a helyzet, de valahogy természetesebben éreztem magam futva, és el akartam rejteni a tehetetlenségem. Ahogy az előbb mondtam, ő sem járt sikerrel, lassan ballagott visszafelé, láthatóan elkeseredve.

Az ég halvány világosságának fényében csodálatos tájkép tárult a szemem elé. Egyik oldalt a végtelen tengervíz, másik oldalon a mély sötétségű erdő a part mellett, középütt a szűk homokpart, amin egy kövérkés fehér bőrű nő szalad felém, ring a dereka, és a haját szél borzolja. Én álltam meg először. Csendesen örültem, hogy a keleti oldalt választottam, mert így elém vetült az árnyékom, és részem lehetett Wang Tan gyönyörű látványában, ahogy megállt előttem.

Nem szóltunk egymáshoz.

Ami engem illet, egy darabig teljes üresség töltötte be a fejemet, nem gondoltam, és azt sem tudom mennyi idő telt el, egy perc talán vagy egy negyed óra? Hirtelen egy másik fontos probléma ötlött fel bennem, olyan fontos, hogy megfedkeztem meztelenségemről, és felüvöltve hagytam ott a lányt, és kezdtem el rohanni az út felé mint egy őrült.

- A kocsi! - üvöltöttem.

A gát nem volt meredek, és a part menti liget sem volt széles, de ideges gyorsaságomban pár lépéssel keresztülszaladtam rajtuk, nem törődtem vele, mennyire fájt a talpam. Csak egyvalami járt az eszemben: a kocsi, biztos, hogy elvitték.

Mikor Wang Tan beért az út mellett, én már teljesen kimerültem, de nem estem össze, hanem némán álltam a kocsim előtt, egy szót sem szóltam.

Mondanom sem kell, valami csóró lehetett, a ruhák, cipők és a kevés apró a zsebekben már valódi vagyont jelenthetett a számára. Úgyhogy végig sem gondolta, hogy az egyik zsebben található furcsa formájú kulccsal elvihetné ezt a félmillió jüant érő autót. Vagy gondolt rá, de nem volt hozzá bátorsága. Hála az égnek és a földnek. Meg neked, kis tolvaj. Százhusz százalékos köszönet.

Rövid pihenés után jött a következő probléma.

- Hogyan megyünk haza? Mindjárt megvirrad - szólalt meg Wang Tan.

- Először ruhát kell szereznünk. Mégsem vezethetek be pucéran a városba - mondtam.

- És én? És én? - sírva fakadt, és sírt irgalmatlanul, szeretni valóan és szánelmra méltóan.

- Majd hátraülsz. Hátralötétített az üveg. Senki sem fog látni - szorítottam meg gyengéden a vállát.

Wang Tan csak sírt tovább, de világosabban gondolkodott, mint én: - Eltűnt a kulcs. Hogyan fogod elindítani?

Elmondtam neki, hogy szerencsére van egy másik kulcs a kesztyűtartóban, csak be kell törni az ablakot és el tudunk indulni.

- Tényleg? - láttam, hogy mosolyogva törli meg könnyes szemét, és hát mi is lenne ennél meghatóbb. - De nem fog sokba kerülni megcsináltatni?

Kerestem egy három-négy kilós követ, csak attól féltem, hogy nem fog betörni, csak megrepedni, mint a szélvédő. Arra készültem, hogy betörjem az egyik ajtó üvegét, mikor Wang Tan megfogta a kezem.

- Hogy lehetsz ilyen buta? Miért nem a szélvédőt töröd be?

Valóban, a szélvédő már meg volt repedezve, miért is kellett volna betörnöm egy másik ablakot? Elmosolyodtam. Ő is elmosolyodott.

Mindent beleadtam, hogy lyukat törjek a szélvédőn. Nem tudtam, hogy a szélvédő duplán van rögzítve, ezért jó nagy erőfeszítembe került, amíg eljutottam odáig, hogy bemászhattam, és megkaparinthattam a kulcsot. Megvirradt.

Ekkor Xiuying irányából egy kocsi láttunk közeledni világító reflektorokkal.

- Gyorsan! Hasalj a hátsó ülésre! - mondtam.

- Nem! - mondta Wang Tan, és lefutott az útról, be az erdőbe, ahol eltűnhetett.

Ösztönösen cselekedtem, a hátsó ülésen található takarót magam köré tekerem, aztán integettem a felém tartó kocsinak, hogy álljon meg.

Szerencsés voltam ezúttal? Meglehet. A teherautó sofőrje megmentett. Megállt, kérdezgetett egy darabig, megnézte a jogosítványomat, ami a kocsiiban volt. Kérleltem, hogy akárhogy is, de segítsen ruhát szerezni. Mondtam, hogy a feleségem az erdőben rejtőzik, és nem jöhet elő. Aztán nekem adta a kabátját és még a nadrágját is. Mikor Dengmaiba ér, majd vesz magának. De többet ő sem adhat.

Amikor alsónadrágban felmászott a teherautóra, nem is tudtam, hogyan kellett volna köszönetet mondanom. Kivettem ötszáz jüant Wang Tan táskájából,

de ő csak százat tett el. Tudtam, hogy az a legkevesebb, amibe a ruhák kerülni fognak. Rendes ember.

Kezet fogva búcsúztunk el, és talán nem találkozunk többé, de én sohasem fogom elfelejteni őt.

Az olajos ruhákat Wang Tan vette fel, nekem szerencsére maradt egy törülközőm, amit magamra teríthettem. Beszálltunk, és akkor vettem észre, hogy valami elvágta a lábam. Mély sebet hagyott, ahol összekeveredett sár és vér, de nem foglalkoztam vele.

Lelkesítő volt elindulni, végre visszatérhettünk az elhagyatott határvidékről. Elmondtam Wang Tannak, hogy kölcsönvettem tőle száz jüant. – Ötszázat akarom adni, de csak százat fogadott el. Nem gondoltam, hogy Hainan-szigeten még találni irgalmas szamaritánust.

A pénztárcám a nadrágom zsebében maradt, benne hétszáz jüan. Még szerencse, hogy a személyimet a kocsiban hagytam, egyébként nagy bajban lettem volna. De amit nagyon bántam, hogy a pénztárcámmal együtt eltűnt a fiam képe hatéves korából, amit én magam készítettem.

6

Nem fogtam vissza magam többé, mint aki először ül kocsiba, meglódultak a hengerek, amennyire csak bírták. Az útkereszteződésben finoman léptem a fékre, egy nagy kerekű teherautó jött vissza a sávunkba. Wang Tant az ablakhoz préselte a centrifugális erő, de nem kiáltott fel, csak mosolygott.

– Szereted a száguldó örülteket, mi?

– Szeretem – válaszolt jól nevelten Wang Tan.

– Házass vagyok, és van egy hétéves fiam.

– A jó pasik már mind megházasodtak – mondta Wang Tan.

– A *Változatlan* érzést már kétszer láttam, nem készítették még Hongkongban ilyen hatásos darabot. A *Tökéletes világ* pedig mesterien beszéli el egy férfi történetét. Hogyha én lennék az elnök, kötelezővé tenném minden kilencven év alatti férfinak, hogy megnézzék, az állam állná a költségeket, és mindenkinek legalább kétszer meg kellene néznie.

Nem válaszolt, hátranéztem. Alvás és ébrenlét határán hánykolódott, és hirtelen én is éreztem, hogy átragad rám az álmoság, ásítottam egyet.

– Hé, ne aludj!

– Ki alszik? Én már többször láttam, nem csak kétszer, mint te.

– Nem alszol? Már szinte álmodban beszélteél. Mi az, hogy többször?

– *Tökéletes világ*, háromszor. Tetszik az a férfi. Azt hiszem, bele tudnék szeretni. Meg a *Több mint testőr*; és a *Robin Hood*, hogy is hívják? Ken Cosmer...

– Kevin Costner... Szóval kinézted magadnak? De figyelmeztetek, hogy tizenhat évestől hatvanig minden amerikai nő szerelmes belé, úgyhogy nincs sok lehetőség.

– Ha nem szeretne annyi nő, akkor talán nagyobb lenne nálad az esélyem?

Ne legyél már ilyen földhözragadt, minek beszélni a realitásról, mikor valójában semmi esélye sincs az embernek? Adj már egy kis esélyt annak a lánynak, akivel együtt úszhattál meztelenül.

Soha nem fogom megérteni a nőket, csak összezavarnak állandóan, nem tudom, mikor beszélnek komolyan és mikor színészkednek.

- Ez a mai is egy fárasztó nap lesz, reggel szerelőműhely, délután bank... - mondtam.

- És este? Ráérsz? - kérdezte Wang Tan.

- Egész éjszaka nem aludtál, és még van erőd találkozni?

- Egy nő megkérdezi, hogy ráérsz-e, te pedig így válaszolsz... Én lennék furcsa talán?

- Ha azt mondom, hogy még nem kérdezte meg így nő tőlem, hogy...

- Állj! Állj meg! Menj vissza egy kicsit! Süket vagy? Nem láttad? Hát nem láttál semmit? Az a két láb rohadt ijesztő volt!

Mi mást tehettem volna, azt akarta, hogy tolassak vissza, hát visszatolattam.

A fenébe!

Nem láttam, amikor elmentünk mellette, tényleg két meztelen talpat világított meg a hajnali napfény, a testet falevelek és a magasra nőtt fű borította be. Rádásul ott volt, ahol én ültem, a bal oldalon. - Nézd csak, a földön, vér... A fehér betonúton különösen világított a sötétvörös vér.

Kinyitottam az ajtót, de a lány visszahúzott. - Ne szállj ki, fel van sebezve a lábad.

Igaza volt, becsuktam az ajtót, és tovább tolattam hátra, vissza a fehér talpakhoz, ekkor igazán közel, úgyhogy részletesen szemrevételezhettem.

Halott volt, és a test egy holttest. Csak egy halottnak ilyen fehér a talpa. Az autó lassan gurult. A nagy fehér talpaktól és a szürke öltönyből ítélve férfi lehetett. Közel volt a betonlépcsőhöz, ami a szembejövő sávokat elválasztó húszt méter széles gyepet szegélyezte. A nyugat felé tartó autóból észre sem lehetett venni, ezért sem pillantottuk meg, amikor jöttünk. A teherautó is abból az irányból jött. Rádásul a levelek együtt a fűszálakkal... Nem csoda, hogy csak úgy elmentem mellette.

Megállítottam a kocsit. A fej ott volt az ablakomnál, amit letekertem, és a levelek között megláttam az arcot, és meglepődtem: - Hát ő az?

Wang Tan is odahajolt, és elállt a lélegzete: - Ő az - mondta. - Zhang Haijun.

Kis idő múlva feltekertem az ablakot, és továbbindultunk.

Kopasz fej, meztelen test, dereka körül egy törülköző, a nő mellette furcsa ruhában, térdeit összeszorítva ült. Így vezettem egy darabig, és a szélvédő nélküli kocsit áthaladt Xiuyingen, Jinmaon, a Binhai úton, és bekanyarodott a Haidian-szigetre. Nagyon korán volt még, a rendőrök is aludtak, ezért senki sem tartóztatott fel. Fél öt lehetett.

Wang Tan megkérdezte, honnan ismerem Zhang Haijunt. A barátnőm hozzá került, aztán az övé lett, mondtam. – Kis híján kikészítettem mind a kettőt.

– Az a Xiao Yu nevű magas lány? – kérdezte Wang Tan.

Kicsi a világ.

Nem is kérdezősködtem tovább.

– Úszni akartál éjszaka a Xiuying-parton, nem igaz? Tudtad, hogy mi fog történni tegnap este – mondtam.

– Csak annyit mondhatok neked, hogy nem én voltam – mondta.

– Hagyjuk! Van, amit meg kell osztania két embernek és van, amit nem. Nem ez a legjobb megoldás?

Megérkeztünk. Megálltam az üzlete előtt.

– Nem szállok ki – mondtam.

– Szállj csak ki! Oda akarom adni neked a ruhákat. Szállj már ki!

Becsusszantam mögötte az üzletbe. Láttam, hogy először jól bezárja az üzlet ajtaját, kibújik a ruhákból, megmutatja nekem a testét. Nem tudtam, mit tegyek, de ő nem habozott, elvette tőlem a törülközőt.

Aztán nem nézett rám, hanem ruhát keresett magának, és öltözködni kezdett: – Mire vársz, hogy nem öltözködsz? Talán történni fog valami?

Elszégyelltem magam.

Gyorsan magamra húztam a ruhákat. – Nézzük meg majd a *Változatlan érzést* még egyszer. Kíváncsi vagyok, hogy tényleg olyan jó-e, ahogy te mondd – mondta és kinyitotta az ajtót.

Nagyon jól éreztem magam azokban a munkaruhákban, pedig vagy húsz éve nem volt rajtam ilyesmi. – Végül is ma viszem javíttatni a kocsit – mondtam.

Beszálltam és letekertem az ablakot. Wang Tan a kocsi mellett állt, nézte, ahogy elfordítom a kulcsot.

– Mit csinálsz ma este? – kérdezte Wang Tan.

– Semmit.

– Akkor... átjössz?

Erőltetetten bólintottam.

Wang Tan kiegyenesedett, a szemembe nézett és megkérdezte: – Kívánsz?

– Kívánlak – bólintottam, ezúttal meggyőzően.

– El akarsz venni feleségül? – kérdezte Wang Tan.

Nem válaszoltam azonnal. Ezen még azért el kellett gondolkodnom.

Peking, 1995. augusztus

KISS MARCELL fordítása

KATARINA FROSTENSON

Hang

Ó szörny, fogjál körül, ezt mindig érezni
fogom Hatalmas, mélyen hallgatag mint egy
lótakaró Szem, orr, homlok, arcom lefödve szájam, miért
maradtál magadra Benne fűszál, ásványízű, sós
A láb csak fel, fel a szűk ösvényen, ismeretlenül fehérlik bennem,
szél támad A levegő hars, dermesztő, és fekete ott a magasban Ma
világfüvet legelek

Anyám nyoma

megy az úton és énekel
megy az úton és énekel
megy az úton és énekel

fűszál ő

Megfordul
s kihajt
tél derekán

Tél derekán kihajtó
hókrisztályarc

kicsit elfordul tőlem mindörökre

Hol volt

Most, mikor minden feléledt
kézzel fogható
Hegy le nem süllyed
mélység nem tornyosul

A kihunyt fényű városban
valaki karon ragad
csak a csillagok világlanak

az ismeretlen rettenet
hazavezet

haza, hol rügybontó földem
a kéz

Tudom

Lehullt a homlokról egy csillag
ide, a földre
Fakó mezők, boltíves fény
a külvároson tejes köd ül
A játszótér, a porond szélén
a szikla Itt jártál, gondolat
a föld benyelt. Magasra tartok
egy zöld jelet és elásom a Földet

Példabeszédek egy hónapból

*pehelyes homályba dől a nap
lazulj el*

*gyűl a sötét, lélekben a béke hagyd
a hang bozontos barmait magadon átinalni*

E tág torkú lék neve november. Szürke,
fehérrel pöttyös. És izzó retorta.
Külső hang, mely mindig erősebb. Te kéz,
szólíts meg. Legyél az imám.

Valék valamiben, az áll, az arc minden ízületében
szűrtam. Korán jött hó, minden kavarog
a tudatban. Hús csipkebogyó, fagyal, bongó harangok
a száj záruló kelepce a tűnő való körül

Az elnémulás, a virrasztás maga. Nézz oda ki
arra, mi kint van, és halld a levegőt. Zümmögés,
fenyvesek susogása. Köd az erdőszél fölött, monoton
tompá jel. Kövesd e hangot.

Csak egy a hang, két szürke kápolna-
ajtó. Összenéznek
ahogy az ostinato kéri. Bach passacagliája
hangokon poroszkál, lépdél. Nyugtalanság sehol,
csak mozdulat. Tovább a küszöbökig.

Küszöb, a szájban összefut a nyál a szótól,
köpködve habzó. Küszöb fája fölött
a fagyott víz. Egy jel – könnycsík, csóknymom
egy harapás a száj fagyos prémjén
hagyd jönni a vizet

Egy molyszürke elővárosi este, fekete cipős láb
billentett át a küszöb magasán. E léptemet
ma is hordozza testem. A borda
rugalmasan és csupaszon mutat ki a térből, fából
a vessző. Ami fájón hiányzik, az az érzés

November nyolc, csodaszép dátum: léghuzat,
irány az arc! A kedves nagycsontú
fehér arcán az árnyék, az emlék

A temető, s vele az alkonyat eső alá kerül
Hold, meg egy csillag. Halovány. Perzselt seprővirágillat
a hajban. Haj és csont és seprővirág és boróka éled.
Érzem, búcsú kóvályog a levegőben, sok-sok búcsú
mely jönni kész

Két csillámszem, gyöngyhüvők – valami villan
a máglyatűzben. Névtelenek cinterme. Szemek
követnek, sötétben vagyok. Atyai szemek
gyúlnak, kihunynak, két fekete szemcse
kísért

Ama mélysötét napon az állatokhoz
tartok, a város fölötti dombra. Fényem csupán
egy lámpás: vízből kibukkanó, tündöklő
fejek – megcsókolnám valamennyit, a leveleket
mindent, mi fénylik, akár a fóka

Csodás, isteni semmi, csupán az különös
a tudatban, az ész, az ész, az ész. Hófúvás, fagyal,
veres csöngettyűk néma hangzatai. Az ember megtelik
ebben a hónapban, kérdezés nélkül, mély értelemmel. Máris itt
a sötétség s odalesz Csembaló billentyűk fénye ujjbegyek sajkása
áramlik a barokkban. A hang faltól
falig csapódik, beméri magát, fehér csöngés
pendül a légben, fogadd gyötrő szerelmem, hagyj
egy sugarat fényleni, nyílj meg, küszöb, a falakat hagyd leomlani

Látom férfias hátát, vállát, a karját
ahogy keze a betűt veti. Barna lepke
lámpája fénykörében, a szövegre hajolva.
Az alma vörös, az írás fekete, az óra körbejár
a kutya bronzbőre ősi tárgyak ragyogása -
füstkígyó hajlong a dolgok fölött

Óriás lyuk, fekete lék, tódul a füst
a fagyos vidék felett, apám! A szoba ketrece, a faház váza
puskatuson a rideg rovátka - kelj föl és állj elő -
elszabadult kiáltás a szobában. A hang fehér, oszloppá
dermedt levegő

Elaludtam a küszöbnél, füsttől és morajtól kábán
a hajópaddló megnyílt, s a folyóba kerültem. Ötölnyi
mélyre a szobától, a víz átcsap az asztalon. A szemből patakzott
elő egy folyó, rá az árkusra, ceruzára, tintát és asztallapot áztatva
siklik, elsodorva minden leírt betűt. Lucskos pép, málló cafat
vizenyős, zavaros idegenség

Lucfenyő iránt vetődtem partra. Indázó koszorúként
a fa alatt. Fekszem az esőben, nyirokban, túlevelekben.
Testben a csontozat. Fenyőtől, füsttől hars a lég,
páráll a szájon át a lélek - szemmel látható
mint válok barnává a fűbe rejtve

Csodás, isteni semmi, csupán az különös
a tudatban, az ész, az ész, az ész. Hófúvás, fagyal,
veres csöngettyűk néma hangzatai. Az ember megtelik
ebben a hónapban, kérdezés nélkül, mély értelemmel. Máris itt
a sötétség s odalesz

Mikor a sötétség fenyősóhaja elül, felhangzik egy nyelv,
és él, szinte-szinte már álom. Vándorszónok
az úton, fatörzsek és susogás között. Te, aki ma éjjel
útra kelsz, a fák között botorkálsz. Most ne okoskodj
nyomodban járok

zöld túlevelek, hintsétek
teli magatokkal a küszöböt
ez a november

CSEKE GÁBOR és HEGEDÜS ZSOLT fordításai

Arthur Rimbaud *Az elátkozott költők* című kötetben, amely Verlaine-nek 1883-ban a *Lutèce*-ben közzétett sorozatát jelentette meg könyv formájában 1884 áprilisában (Léon Vanier kiadása)

ADALBERT STIFTER

Életem

Mérhetetlen csoda a legkisebb homokszem is. Örök titok, hogy egyáltalán létezik, hogy részecskéi összetartoznak és mégis szétválaszthatóak, hogy akárhányszor osztódnak, mindig újabb és újabb homokszemek jönnek létre, hogy ez a folyamat mindegyre folytatódhat. Csak keveset foghatunk fel mindebből érzékszerveinkkel, és a homokszem más dolgokkal való kölcsönhatásaiból is csak keveset érzékelhetünk. Mindössze ennyit mondhatunk a magunkénak, a többi Isten kezében van. A nagy testek, amelyekről a homokszem levált, és amelyek földünk külső rendszerét képezik, önmagukban ugyanolyan ismeretlenek számunkra, mint a kis homokszem. Léteznek, és el is tudunk mondani róluk egyet s mást: mindazt, amit érzékszerveink útján képesek vagyunk felfogni.

Azután ott vannak a bolygók, amelyek földünkhöz hasonlóan más földeként lebegnek egy hatalmas űrben, ami éppen az ő létezésük által tárult fel számunkra először. Aztán, még távolabb, a rögzített csillagok, a még tágasabb űrben. Méretüket és az űr mértékét számokkal fejezzük ki, képzelőerőnkkel mégsem tudjuk megragadni őket. Aztán távcsöveinken keresztül arról is meggyőződhetünk, hogy a testekkel teli űr körbe-körbe forog. Mindezt a világnak hívjuk, és kijelentjük, hogy ez a legnagyobb csoda. De a világ dolgai közt van egy még nagyobb csoda: az élet. Döbbenet, gyámoltalanul állunk e rejtély szakadéknál. Az élet olyan mélyen és olyan édességgel érint meg, hogy minden, amiben képesek vagyunk felfedezni, testvéreinek tűnik, és minden, amiben nem vagyunk képesek felfedezni, idegennek tűnik, ezért kutatjuk hát gyengédséggel eltelve a jeleit mohákban, fűvekben, fákban és állatokban; ezért követjük soron lelkesen az emberi faj történelmében és az egyes embereken; ezért teletjünk étellel költészetünket, és ezért nem vagyunk képesek elképzelni magunkat élet nélkül.

Életem tüneményei olyan egyszerűek voltak, ahogy egy fűszál nő, de gyakran ejtettek csodálatba. Ez az oka annak, hogy papírra vetem az alábbi szavakat, és egyben ez szolgál mentségemül is. Hisz először is magamnak írom őket. De ha véletlenül ismertté válna szélesebb körben is, azt szeretném, hogy feleségem, rokonaim, barátaim és ismerőseim szeretetteli üdvözlötlet olvassanak ki belőle, és az idegenek se találjanak benne semmi méltatlant.

A kezdet kezdetén, az üres semmiben valami öröm és derű hatolt a lényembe, belém markolt, majd meg nem semmisített, későbbi életem során nem talákoztam semmi hozzá foghatóval. Leginkább a ragyogás, a hemzsegség, a mély-

ség jellemezte. Nagyon régen kellett lennie, mert úgy rémlik, a semmi kiterjedt sötétje borítja.

Aztán valami más jött: gyengéden és enyhet adóan vonult végig a bensőmön. Leginkább a hangok jellemezték.

Aztán valami hullámozban úsztam, előre-hátra, egyre lágyabb volt. Aztán mint-ha megittasultam volna, aztán már nem volt semmi.

E három mesés tündérsziget bontakozik ki a múlt fátyoltengeréből, akár egy nép ősi emlékei.

A következő csúcok vehetők ki egyre élesebben: harangszó, egy széles sugár, hajnalpír.

Nagyon tiszta valami ismétlődött újra és újra. Egy hang beszélt hozzám, egy szempár nézett rám, enyhet adó karok nyúltak felém. Kiabálva követeltem ezeket a dolgokat.

Aztán valami nyomasztó és elviselhetetlen következett, aztán valami édes, ami nyugalommal töltött el. Tökéletesen terméketlen erőfeszítésekre emlékszem, és arra, hogy valami szörnyűséges és pusztító dolog megszűnik. Ragyogásra és színekre emlékszem, hangokra és a lényemet eltöltő örömré.

Egyre erősebben éreztem az engem néző szempárt, a hozzám beszélő hangot és az enyhet adó karokat. Emlékszem: „Mam”-nak hívtam.

Egyszer azt éreztem, ezek a karok visznek valahová. Sötét foltok voltak bennem. Ahogy később visszaemlékeztem, valami azt súgta nekem: erdők voltak, kívülem. Aztán valami olyan érzés, mint életem legkezdetén: ragyogás és zűrzavar, aztán semmi.

Ez után az érzés után újabb hosszú szünet. A valaha létezett közbülső állapotokat bizonyára elfelejttem.

Majd kibontakozott előttem a külvilág, hisz mind ez idáig csak benyomásokat éreztem. Maga Mam is, a szempár, a hang, a karok is csak érzetként éltek bennem, sőt még az erdők is, ahogy épp az imént említettem. Különös, hogy életem legelső érzésében volt valami külsőleges, valami, ami a képzelőerőhöz általában csak nagy nehézségek árán férkőzik közel, a későbbiekben pedig valami térszerű, valami mélység. Ez is nyilván annak a jele, milyen elsöpítő erejű volt a hatás, amely ezt az érzést előidézte. A Mam, amit most már Anyának hívtam, alakot öltött előttem, és meg tudtam különböztetni a mozdulatait, aztán apám, nagyapám, nagyanyám és a nagynéném következett. Ezeket a nevek hívtam őket, örültem nekik, de alakjuk összemosódik. Addigra nyilván más dolgokat is meg tudtam nevezni anélkül, hogy később visszaemlékeztem volna valami formára vagy különbségre. Erre bizonyíték egy olyan eset, amely csakis ebben az időszakban történhetett. Ismét csak valami szörnyűséges és pusztító vett körül, amiről korábban már beszéltem. Csörömpölést hallottam, meg voltam zavarodva, fájt és véres volt a kezem. Anya bekötözte, és az ezt követő képet olyan világosan látom most is magam előtt, mintha a legtisztább színekkel festették volna porcelánra. A kertben álltam – ez az első kép, amit emlé-

kezetem a kertről őriz –; Anya is ott volt, meg a másik nagyanyám, aki szintén ezzel a pillanattal vált emlékezetem részévé, és megkönnyebbültem, ahogy mindig a szörnyűséges és pusztító érzés alábbhagyása után. „Anya – mondtam –, ott nő egy búzaszál.” Nagyanyám válaszolt: „Azzal a kisfiúval, aki betört egy ablakot, nem beszélünk.” Bár nem értettem az összefüggést, az a rendkívüli érzés, ami épp az imént múlt el, azonnal visszatért. Anyám egyetlen szót sem szólt, és emlékszem, valami egészen iszonyatos ülte meg a lelkem, talán ezért él még most is bennem ez az incidens. Olyan világosan látom a sudár búzaszálát, mint ha itt nőne, az íróasztalom mellett. Látom anyám és nagyanyám alakját, ahogy a kertben dolgoznak, habár a kert növényei tagolatlan zöld zománcreteggé olvadnak össze. De azért a napsugár mindent beragyog.

Ez után az incidens után ismét sötét következik.

Aztán viszont a nagyszoba képe merül fel, éles kontúrokkal és maradandóan, és én ott ülök. Legszembetűnőbbek a plafon sötétbarna gerendái, amelyekről mindenféle lóg. Aztán a nagy, zöld cserepes kályha tűnik szembe, körötte padkával. Aztán anya azt mondta, hogy Sepp, az asztalos készít majd egy asztalt a húsvéti báránynak. El is készült, és nagy örömet leltem benne. Arra az asztalra, amely korábban állt ott, nem emlékszem. Az új szabályos négyzet alakú volt, nagy és fehér, és a közepén ott állt a vörös, felzúzócskázott húsvéti bárány, amely a legmélyebb csodálatot keltette bennem. Az asztal oldalán a deszkákat dupla csapolással illesztették össze, hogy ne tudjanak szétcsúszni. A csapok hegyesek voltak, a dupla csapolás végig fából készült, amely ugyanolyan vörös volt, mint a húsvéti bárány. Gyönyörködtem ezekben az asztalterítőn átderengő vörös alakzatokban. Miután azokban a napokban gyakran hangzott el a „sorozás” szó, azt hittem, ezt a vörös fogazatot hívják sorozásnak.

Volt még valami más is a nagyszobában, ami elbűvölt, és ami édesdeden és szinte sugárzóan lebeg emlékezetemben. Rögtön az első ablak a bejárati ajtó után. A nagyszobában nagyon szélesek voltak az ablakpárkányok, és én gyakran ültem ki ennek az ablaknak a párkányára, éreztem a nap sugarát, talán ez indokolhatja, miért ilyen sugárzó ez az emlék. Ezen a magányos ablakpárkányon veselkedtem neki az olvasásnak is. Elővettem egy könyvet, kinyitottam, magam elé tettem és olvasni kezdtem: „kastélyok, szegfűk, hajdinakása”. Tudom, hogy mindannyiszor ezeket a szavakat olvastam. Hogy voltak-e más szavak is vagy sem, arra ma már nem emlékszem. Erről az ablakpárkányról azt is láttam, mi zajlik odakint, és gyakran mondtam ilyesfélét: „Megy a bácsi Schwarzbachba, megy a szekér Schwarzbachba, megy a néni Schwarzbachba, megy a kutya Schwarzbachba, megy a liba Schwarzbachba.” Gyűjtősokat is kiraktam erre az ablakpárkányra, egymás mellé, nagyság szerint, valószínűleg keresztbe is tettem rájuk egy sort és azt mondtam: „Schwarzbachot építék.” Ahogy visszaemlékszem, örök nyárban nézek ki az ablakon. Semmi téli nem maradt azokból a napokból.

IMREH ANDRÁS fordítása

ALOJZ IHAN

Vadludak

Tudom, hogy a vadludak rajában valahol ott voltál
melyek délnek vonultak
derékig a mocsaras földbe merülve álltam
az arcom mellett puskával
s a ludak, mint egy hatalmas viharfelhő takarták el az eget
tudom, hogy valahol abban a rajban kellett lenned
mert már hosszú ideje nem álmodom mással csak veled
és érthető is, hogy miért kerestelek zaklatottan a sok
szárnyas test között
mozdulatlanul a mocsár kellős közepén és ujjam rándulására
vártam, amikor a levegőn majd átsüvít egy lövés
aztán a szárnyas testek közül egy megpördült és
a lábam elé hullott
meleg, nyugodt érintése volt
aztán felébredtem
és most nem tudom
a vadludak rajában te merre is voltál
melyek, mint egy hatalmas viharfelhő takarták el az eget
abban az álomban.

Elfogta Istent a nevetés

Elfogta Istent a nevetés
amikor a lepkékre nagy, tarka szárnyakat varrt,
hogy a virágok körül játszadozva repkedjenek
és még jobban, amikor a madarak csőrét csiszolgatta
és pikkelyes bőrt polírozott a halakra
az elefánt ormányát és a malac farkát se
bírt komoly képpel szemlélni.
Az ember esetében pedig ez teljesen természetes
a piros nyelvnél semmi se lehet örvedetesebb alkotás,
a fogak közt oly hajlékonyan táncol ő és úgy szórja a szavakat, mint
kertben a permetező.

A világ minden igazsága könnyed örömmel kezelhető
és nincs az a szerelem, melyben ne lehetne bájos csacsogáson
rajtakapni a nyelvet

vagy örvendetes dicséreten
jöllehet a teljesen új szavakhoz néha gyakorlatra van szükség
a logopédusnál.

De még rosszabb annak az embernek, akit a szerelem ér tetten
hogy teljesen elnémul, mintha megfelelő szavak nem is léteznének
És furcsamód azon erőlködik, amire nincs is mondanivaló.
Ilyenkor az egyedüli megoldás az őszinte dadogásban van
hogy megtanulja a nyelv ahhoz a félelemhez és ahhoz a szerelemhez
illő szavakat

s a köztes szavakat, melyek elviselik a nevetést
ahol a világ minden igazsága könnyed örömmel kezelhető
és hogy a szerelem játék, amelynél legfőképpen fogta el Istent
a nevetés.

A császári követ

Nem rajtad áll a választás, hanem egy üzenet szemel ki téged
az, amely az éjjel kellős közepén felébreszt és tudód nyomja
s fejed szorongatja
így tudhatod, hogy az minden másnál fontosabb
még azoknál is, melyeket nagy bőrtáskádban hordasz,
ezért kell egyből felkelned, lovad megnyergelned
és elhajtánod oda, ahova a cím parancsolja
minél hamarabb, mert különben tudód és fejed
szétrobbanna.

Nem rajtad áll a választás, hanem egy üzenet szemel ki téged
valójában nem is tudod, nyugodtan miért halmozhatod, szinte teljesen
gondtalanul táskádban mindazokat a leveleket
gazdasági szerződéseket, üdvözlőlapokat és gyásztáviratokat
és ráadásul a számos császári címerrel ellátott kéréző okmányokat
titok fedi
gyakorta múlnak el az évek
anélkül, hogy figyelmeztetnének, zajgás nélkül a fejben
valódi szükség nélkül, hogy el kellett volna utazni valamerre
és átadni egy küldeményt

aztán pedig egyszerre csak jön egy levél
lehet, hogy egy alig észrevehető borítékban
vagy akár egy levelezőlap unalmas bélyegével ellátva
és megtörténik.

És nem kérdezősködsz
hiszen hosszú idő óta a legerősebb császár szolgálatában jól tudod
hogy sohasem lesz számodra világos
miért is kell az éjszaka kellős közepén néha felkelned.
Császári követ vagy és nem szükséges minden titkot megértened
hanem csak ismerni azt az érzést
amikor feltétel nélkül kell felkelni és a lovat megnyergelni
s elindulni az éjbe
mert nem rajtad áll a választás, hanem egy üzenet szemel ki téged

LUKÁCS ZSOLT fordításai

Arthur Rimbaud evőeszköze, csészéje, órája

JURIJ MAMLEJEV

Csend

Gyima Szmirnovot, ezt a viszonylag fiatal, ráadásul csendes, félénk fiatal embert lidérces félelmek kezdték gyötörni: nehogy meghaljon valahogy, nehogy katasztrófa történjen. Az egész pedig azzal kezdődött, hogy a felesége, egy olasz nő, megbetegedett és meghalt, igaz, egy szerény kis milánói lakást hagyván Gyimára. Gyima a lakás ellenére komolyan nekikeseredett és elkezdett félni. De az édesnővére adta meg neki a kegyelemdöfést, aki hirtelen belehalt a félelembe.

Szmirnov ekkor már Moszkvában élt, és csak ritkán utazott el Milánóba. A nővére halála után folyton úgy tűnt neki (vagy valóban így volt!), hogy éjszákánként valaki érthetetlen szövegeket suttog a fülébe. Megpróbálta őket lefordítani szanszkritre, de nem jött ki belőle semmi.

A nővérét jobban szerette, mint a feleségét, és a testvéri hús-vér miatt érzett rettenet teljesen megvadította. Még a világegyetemre is elkezdett panaszkodni. És abbahagyta a tévénezést...

Őt is nagyon hamar elfogta a rettegés. Különösen a metrón: ha a szerelvény zajosan megállt az alagútban, Gyima azt hitte, hogy itt a vég, fölugrott a helyéről és nem tudván, hogy mit mondjon, a kocsiban rohangu. Az utasok jobban megijedtek a látványától, mint a föld alatt való hosszú megrekkenéstől.

Ideggyógyászhoz fordult, de az legyintett, mondván: „Gyógyíttasd magad, nagy ügy, például én is félek a kidőlő fáktól... Semmi az egész, túléled. Már csak te hiányoztál!”

Az így megszégyenített Gyima azonban töretlenül megőrizte a félelmét. Az utcán csak az öregasszonyok processziójával együtt, lassan és óvatosan ment keresztül. És egész idő alatt katasztrófára számított. Elviselhetetlenül babonás lett. Am egyetlen babonás előjel sem igazolódott be. Még az olyan biztos dolog is megcsalta, mint a fekete macska: nem aznap, hanem egy héttel azután rándította meg a lábát, hogy átfutott előtte.

Volt, hogy – ismerős hölgyeknél – asztalt táncoltatott szenvedélyesen, de a szellemek olyan marhaságokat hordtak össze, hogy azt hitte, neki ment el az esze. A félelmeket elűzendő, elhatározta, hogy kocogni fog. A ház körül, annál is inkább, mert nyár volt, meleg. De megfájdult a szíve, és megint arra gondolt, hogy ez a vég.

De a végnek híre-hamva sem volt. Az éjszakai suttogások tovább tartottak, és hol a betegségtől, hol az eltűnéstől, hol meg egyszerűen a zuhanástól való félelem gyötörte Gyimát.

Zuhanni – hová?

„Mintha nem lenne hová – gondolta a karját összefonva –, elég feneketlen mélység van a földön. Meg az égen is sok van.”

„Kevesebbet gondolj a halálra – dühöngött vele beszélve az a bizonyos ideggyógyász. – Inkább ugránozz többet, és kész!”

Ugránozni nem szeretett Szmirnov. Kiment a nővére sírjához, de nem kapott választ a kérdéseire.

„Lehet, hogy nővérem sem volt – gondolta tompán. – Hát miért nem válaszol?!”

És a válaszáadás mégis megtörtént a következő éjszakán. Álmában fehér lepelben megjelent előtte a nővére, mintha már nem is a nővére lett volna, hanem a lelke, és ezt mondta: „Öcsikém, siess!...”

És semmi mást nem mondott. „És hová siessenek – gyötrődött az álomlátás utáni reggelen Gyima. – A túlvilágra talán – töprengett. – Vagy talán épp ellenkezőleg, e világra?”

És nem tudván, hogy hová siessen, mindkét irányba nekiiramodott. „Ha a »halál« szót a »túlvilág« szóra változtatjuk, akkor nincs is mitől különösebben félni” – döntötte el.

De nem sokáig tartott így, két nap múlva megint remegni kezdett. Még a varjaktól is elkezdett félni. „A varjú persze buta madár, de elméletileg, alapjában, képes megfosztani az embert az életétől. Nekem viszont egy életem van, és egy pillanat alatt elveszthetem” – kesergett Szmirnov.

Végül elérkezett az idő, hogy Milánóba repüljön. Korábban egyébként nem félt a repüléstől, pontosabban úgy félt, mint mindenki más, idegeskedett. De most elhatározta, hogy erőt vesz magán. „Hisz repültem, és nem zuhantam le – sugalmazta magának. – És még csak nem is sírtam közben.” Meg repülni is gyorsan kellett, nem volt idő a vonatozásra. Ráadásul még maga Gyima sem tudta, hogy mitől fél jobban, a vonattól vagy a repülőtől.

Egyszóval, repült. De amikor fölment a gépre, majdnem hisztérikus rohamban tört ki: „Nem akarok, nem akarok!” A végén ki akart ugrani az ablakon, de a gép már gurult, meg nem is lehetett: akár a lábánál fogva is, de visszatartották volna.

Majdnem egész úton sírt, még ha láthatatlan könnyekkel is. Arra gondolt, hogy most mindjárt lezuhan. „Ilyen magasból” – ez járt a fejében. A hajtóművek minden bődülésére vagy gyanús hangjára egész testével megremegett. De közben azért észrevette, hogy egy közelében ülő lány minden bődülésnél keresztet vet.

„Nem csak én vagyok ilyen” – vélekedett büszkén.

A repülőn felszolgált szívélyes ebéd nem ment le a torkán, a bor nem tett neki jót, úgyhogy nem szánta rá magát, hogy ehhez a bevált szerhez folyamodjon; az alkohol mindent legyőz, még a halált is – villant át a tudatán. De nem volt kedve viccelni. A szép stewardessek se vették el az eszét.

Az órák, mintha csak készakarva történt volna, lassan múltak, de a gép nem zuhant le. Gyima, folyton az óraszámplapra nézve számolta a perceket, hogy ugye, mennyi maradt a végig. A sarokban valaki dalra fakadt. Ez nem tetszett Gyimának.

Amikor a gép nyikorogva és bögve nekikezdett a leszállásnak, úgy tűnt neki, hogy az aeroplán mindjárt darabokra hullik.

Hátranézett. A gyáva lány aludt: úgy látszik, úgy döntött, hogy így jobb, úgy mond, lesz, ami lesz. Szmirnov meg akarta csókolni, de meggondolta magát: „A csók a katasztrófa idején, az nem csók” – gondolta.

Zökkent a gép, valami fellobbant az ablakon kívül, és a repülő nagy zörgéssel mégiscsak földet ért.

Az utasok vagy két percig hallgattak, mint akiket elvarázsoltak. Aztán tapsolni kezdtek. A lány felébredt édes, riadt álmából. Mindnyájan látható megkönnyebbüléssel indultak a földre, hogy ugye, megérkeztünk, és még élünk!

Estefelé járt az idő. Szmirnov az előadó életszeretet hatására megivott a repülőtéri bárban két kapucsínót. „Finom az élet” – sóhajtott fel elégedetten. Az örökkévalóság érzetét visszahozandó, elhatározta, hogy nem megy rögtön haza a halott felesége lakására, hanem kószál egyet a milánói dóm körül; szerencsére nem hozott magával semmilyen cuccot, mert minden szükséges holmi volt a lakásban.

A dóm körül nagy zaj uralkodott, gőzerővel folyt az adás-vevés, maga a mádárpiac is több mint elég volt. De Szmirnov nem ebben, hanem a hely ódon voltában gyönyörködött, és ábrándozott, hogy ki lett volna, ha a dóm építése idején él.

Valahogy itt nem félt a madaraktól, és az ellágyulás miatt engedélyezte magának, hogy bemenjen a kávéházba, hogy gyümölcslevet igyon. Az erős kávétól óvakodott, kímélte magát.

Végül fáradtan a szerény, mélységesen ismerős kis lakásban találta magát. A lakás nyugodt látványa megnyugtatta, az ablakon kívül is nyugalom volt, és Gyima boldogan aludt el.

Kora reggel ébredt; tiszta, világos idő volt, Szmirnov az ablakhoz ment és mozdulatlaná dermedt: az ismert város szokásos képe helyett valami elképzelhetetlent látott. Nem voltak meg a régi utcák, házak, hanem magas, észbontó, de hideg épületek magasodtak a helyükön, amelyek inkább fantasztikus fákra hasonlítottak, mint lakóhelyekre. Kaotikusan helyezkedtek el ezek a tömbök – de nyilvánvalóan egy hatalmas város volt ez. Egy másik város. Az ablakot Szmirnov még este nyitva hagyta, és most megdöbbenette a csend. Ennek a városnak a teljes csendje – egy hang sincs, egy lélek sincs.

„Hah, hát ez a helyzet!” – lobbant lángra Szmirnov agya. A földre ült és egész bensőjével felüvöltött. Megértette, hogy van valami a világban, ami rosszabb a halálnál.

B RATKA L ÁSZL Ó fordítása

MIHAI EMINESCU

Ikrek

Mihai Eminescu életművének nagyja olvasható magyarul, néhány verse több fordításban is. A kéziratban fennmaradt *Ikrek*nek is van magyar változata – de azt még akkor sem vettem elő, amikor Farkas Jenő barátom kérésére én is belevágtam. Munka közben döböntem rá, hogy ebben a hosszú költeményben fellelhető Eminescu költészetének majd' minden eleme és főként ritmusa: a romantikus pátoztól a szimbolistákra jellemző hangzásokon át a folklorisztikus hatásokig. Ez a „formai” feladvány izgatott. Az is, hogy a nemzeti mítosz megalapozásának igyekezete közben Eminescunak miként sikerült már-már kozmikussá tenni az őt kínzó világfájdalmat, mi több a *vanitatum vanitas* tragikumát, ugyanakkor hogyan hajlik át az elmesélt történetbölcseletbe (különös módon leginkább az átkokban, melyek mintha a szereplő személyeken át a teremtő istenségig elhatolnának), míg végül a kísértő jó és az eleven gonosz a halálban egyesül. Végül is az érdekelt, hogy hangzik/hangozhat ma ez a XIX. századi vers.

CSIKI LÁSZLÓ

I

Egy halvány mécses a magas kőbolt alatt
Világítja meg az összes dák királyokat,
Címeres köpenyben, márványszoborképpen
Állnak sorban, fekete falmélyedésben,
S a terem főhelyén a trónszéket amott
Gyászfátyol takarja, mert Sarmis halott.
Lepke alól arca árnyékként sejlik át,
Sírba tették a sorban utolsó királyt.
Egy sötét zug mélyén vascsikorgás hallik,
A falban rejtekajtó tárul ki sarkig,
Fehér kéz nyúlik ki hosszú köpeny alól,
Szurokfáklya benne, a fénye áthatol
És meg-megvilágít egy arcot, homlokot...
Rótt oszlopon órában pereg a homok.
Brigbel, Sarmisnak ikeröccse, alálép
– Hasonlítanak, mint lényéhez az árnyék –,
Szövetnekét emeli, lassan közelít,
Fülét hegyezve kémlel: „Senki nincsen itt!

E jótét világnak, egyetlen óra még,
Elfoglalom végre a legfelsőbb helyét.
Ó könyvek tanítják, teremtetett jóra,
Legendáink súgják ezredévek óta...
Láttuk, hogy az erény jutalmát elnyeri,
Hogy ember és isten is kezdi irigyleni.
Szemfedő s négy deszka: túl szép a jutalom,
S mióta láttam ezt, egy gondnak súlya nyom:
Csitítsam bírvágyam? – Édes forrás mellett,
A kincsére vágyva mégis szomjan vesszek?
Míg a béklyós embert, legyen bár fivérem,
Ellökni az útból szerintem nem szégyen.
Fényes út nyílik meg? – hát félrelöktem én,
Hadd legyen csak övé ama sok jó erény.
Ejh! Balgák, ügyesek közt osztva a világ,
S bűnös szenvedélynek értéket ügyes ad.
A termő mag azért hull, hogy újra elvessék,
Alattvalót aláz a fejedelemség.
S hogyha hetedízig hódolatukra vágysz,
Szítsd fel közöttük a szenvedélyt, vizzályt,
Irigység s gyűlöletnek adj erény-nevet,
Mondd hősnek a bakót, s vasát kifened.
Hidd bölcsnek a hízelgőt, az álnok ravaszt,
Bolondnak a nemest, balgának az igazt,
Becsúvágyukat dicséd lépcsőjeként használd,
S hozzád vonja őket az örökös vakság.
Hívságukat bókkal legyezve, apolva
Egyetlen néppé lesz a sok kósza csorda,
S bízhatol, a földön követnek a rosszban,
Vérrel, hamuval borítják széle-hosszan...
Egytől óvakodj csak, ég is óvjon téged
A démontól, amely igazt szólni késztet,
Hogy kimondd: megvetésnél többre nem méltók,
Hogy üres szó volt, amiért a vér folyt,
S nem érdekel, számukra mi az érdek,
Hogy őket lelkük csököttségével méred,
S a rájuk rótt dicséret valóban szitok,
A magukfajtanak legjobb, ha veszni fog.”

Ámde megint fülel... cimpája megremeg,
Hangzavart hall, lépcsőn közelgő lépteket.
Középuött az ajtó két szárnyát kitarja,
Ország s tartományok csapatnyi királya

Egy agg pappal az élén belép... És a vén,
Örökzöld babérral a hősín üstökén,
Arany pálcát emel: „- Brigbel, itt az óra,
A tömeg nevében s színe előtt szólva
Három ízben hívom a királyt most fennen,
Hogy a homályából nekünk megjelenjen,
Ha nem, néked ajánljuk fel a koronát,
Hisz' törvényeink szerint egy évnél tovább
Nem lehet üres a trón, a korona özvegy.”

Díszállványon hoznak aranyozott könyvet,
S oltott fáklyával térdelnek le a hadfiak,
A pap lángra gyújtja a fűszerszámokat.
Kékes füstjük a magas boltívek alatt
Elborítja őket s a láng magasba csap.
Némán, borzadozva hallgatják, mind térden,
Hogy szól a pap fájdalmas hangon ekképpen:
„- Annak a nevében, kinek örök nevét
Nincs egy méltó halandó, hogy kiejtenék,
Most, mikor áll a nyelv a világ mérlegén,
Botommal a királycímet érintem én,
S szólítlak téged – ha élsz, bárhol az a hely –,
Ó, Sarmis, Sarmis, Sarmis, nekünk megjelenj.”
Egy kezük szemüknél, s a fáklyákat nyújtják,
Középen lobogó szent tűznél meggyújtják.
Magas ívek alatt panaszos jaj száll át,
Levegőbe lendítik a karok a fáklyát.
A finom szóttest a pap ekkor letépi,
A kőszobor alatta derűs, szinte égi,
A fekete gyolcsot tűzbe hullni hagyja
– Halott! – súgja, mélyről felsóhajtva.
Ablakhoz fut Brigbel és kibámul rajta,
Fényözön vakítja el egy pillanatra.
Az utcákon, zúgva, fáklyáját és vasát
Csillantja öklelő népség, katonaság.
A pogány templom boltja viszont hallgatag,
Sötéten hallgatnak a tornyos várfalak.

Kiosont a sokaság, üres a terem,
Egy kísértet járja csak, Brigbel képiben...
Szeme mélyre esve, arca beomolva,
Rég semmibe szórta homokját az óra.
De ekkor egy asszony, hónál is fehérebb,

Megfordítja azt, hogy árnyékból kilépett,
S nézi, amint az arany korongból füst száll,
Tagolva szól, s rideg: – Elégedett vagy már?
Felrezen és szemét forgatja a férfi,
A nyúlánk nőt azzal már-már elemésztí:
– Ó, gyere közelebb, gyere kebelemre,
Aranyhajú, okos szemű ajándékom vagy te.
Szerlmem fájdalma hét halállal felér,
Holtakkal lelkemben szerethetek csak én.
– Békén hagyj! – kiált az. – Mily sápadt a képed,
Szemedtől megfagyok, leheleted éget.
Mért nézel ily soká? Vizslatásod sajgat,
A leheleteddel okozol fájdalmat.
Mily kihunyt és halott, mily rút fekete szem!
Hunyd le, hunyd le, jaj, én el nem viselhetem.
– De szeretsz, Tomiris, úgy szeretsz engemet,
Ahogy nem szeretted soha fivéremet.
– Érzem, szolgálád vagyok, az uram vagy, párom –
Árnyékként követlek, s mintha alvajárón.
Akaratom szemedtől meddón megtörik,
Elbűvölsz – a hideg kígyószem bűvöl így.
Fuss, fuss a vakvilágba! Megőrülök tőled,
Mert követlek, mégis szívemből gyűlöllek.

S hogy átfogja a férfi, a sápadt ajkain,
Kihunyt arcán görcsöl valami furcsa kín.
Torkán akad a hang, amikor visítna,
Halálosan fél tőle, de szemével issza...
Kéz a kézben állnak, felgerjedve újra,
Szorosb ölelésben, a szemük lehunyva.
Titkos mélységekből mintha zúgás kelne,
És szövétnekét a nő fölé emelve –
Képzelsz megint, drágám – így szól a férfi,
De az csak hallgatózik, hallani véli:
„Álmatagon hajlong a ciprus-rengeteg,
Fekete ágai alátekintenek,
S virágos hársakat, széles levelekkel,
Szelével ráz, cibál az elborult tenger.”

II

Brigbel, ifjú király ama vén időbe',
Dacia ó isteneit hívta menyegzőre.
Oltáron az áldozat gyönyörűn égett,
Míg a kőbolt alá léptek a vendégek.
Asztalfőn a géták örök istensége -
Ha megvonja vállát, világ mozdul véle -,
Zamolxész ül, jobbján a nap büszkén,
Balján a 'jeszke hold, mosolyos, derült fény...
Távoli termekből fegyverzaj hallható,
Édesen száll benne a szkíta dudaszó,
Döndülő táncha kezd a vendégek ifja,
Ahogy egy ütemben baltáját hajítja.
Lengén ringó lányok, velük forгатagban,
Kerengnek s tenyerük össze-összecsatlan.
Trónján az asztalnál, középtájt Brigbel ül,
Setét, hosszú fürtű, komorló istenül,
Hátraveti magát, annak mostohafiául,
Arája szemében ég kékjébe bámul.
Két szép mese az is, káprázat forrása -
Tomiris beöltözött dús arany hajába.
Amott fejedelmek s rang szerint főurak,
Bölcs szakálluk mögött suttagó ámulat:
Régvolt királyokról mond a bárd meséket,
Tettük csodálatra, borzongásra késztet.
Azt mondja, hogy a sivatagból, a rejtett
Forrású Nílus mellől ők megjelentek
Fekete hajókon, s velük nép ezernyi,
Egyiptomot s kincseit birtokba venni.
S jött Tézeusz, Minotauruszt, a barmot
Lebíró, loncsos aranygyapjút nyert bajnok,
S jó későre jött a hívatlan idegen,
Istap fia, Dariusz, hídon át az Isteren,
S mert nem lelte helyét a világon soha,
Daciába jött, kenyérnek, víznek koldusa.
Folyóként özönlő népekről szól az agg,
Kik keleti vadonból, pusztából támadtanak,
S úgy vesztek el, ahogyan jöttek rendre,
Sírjukat találták szerencsét keresve.

Hallgatták mind, s velük a királyi szobrok.
Szájánál markával a bolond fintorgott

Kacagva – kecskéé a feje, fauné torz teste –,
S vonszolta a lábát, székre kepeszkedve.
„Álmatagon hajlong a ciprus-rengeteg,
Fekete ágai alátekintenek,
S virágos hársakat, széles levelekkel,
Szelével ráz, cibál az elborult tenger.”

Hirtelen a terem végiben, a bolt alatt,
Baljával királyi kardján egy búvalak,
Az örült Sarmis, az ikerbáty alálép –
Hasonlítanak, mint lényére az árnyék –,
De holsápadt arcában hagymázás szemek,
Ajka lila. Biztos léptekkel közeleg,
S kezét törére ejti Brigbel, a király,
Dühében trónusáról félig már feláll...
Jobbját emeli az örült, nézi hosszan,
Míg törén kezével Brigbel visszorpan,
S mielőtt felfoghatná, mi történik épp',
A bolond halántékhoz emeli kezét,
Zavartan néz, mintha emléket idézne,
Panaszos szavakat egy régi mesébe'.
Mélyen zeng a hangja, ahogy a bronz kondul,
Örök éjszakát hív vissza a múltból,
S Zamolxész, örök isten, homályból kilép,
Hegymagas a válla és felszegi fejét,
A teljes világnál ő kétszerte nagyobb,
Homloka égbe vész, lába alant tapod,
Lelke fekete ködben süvítve suhog,
Ölébe emeli az univerzumot.
Az ég kitárul, csillagot szór odafent,
Örökös homályból a mennybolt feldereng,
S ő, a teljes világnál kétszerte nagyobb,
Önnön árnyékában újra eltűnik legott.

„Nézd, hogy ül magas trónján, büszkén, sápatag!
Lehétől a magasztos vulkán feldagad,
Ha százados száját kitátja dühében,
Szőlőlevélként hull csillag az égen.
Ő hajtja múlt korok nyáját feledésbe,
Elfödi nyomukat nap feketült fénye.
Szemétől a tenger kiaszva megremeg,
Fejét ha lehajtja, hajolnak az egek.
De nem teremtél, Zamolxész, kezdet óta

Szelíd s gyöngédebbet, mint e leányorca.
A milljó csodából, amik megjelennek,
Alig hallottad ki, isten, ez egyetlenegyet.
De csak te vagy, akinek hatalmában állt
Egybegyúrni ennyi hitszegést, ennyi bájít...
Nem kérem őt, elvetem ajándékaid,
Javaival világod fájva elvakít.
Nem kell nékem korona, ország, hatalom,
Hadd tépjék ronggyá kényre-kedvre, oda'adom.
Mért kérnék országot, mely hűtlen hitéhez,
Ahol testvér testvért meggyilkolni képes!
Pártütő! A jogart aljamód használtad,
Példát adtál, hogy lesz emberből vadállat.
A nép engem akart, de te csak azt a lányt,
Legyen rossz, őrült, züllött s amit megkívánt.
Szánalma tett úrrá, s követed kénytelen,
Hogy bizton megülhess királyi székesden,
S nehogy sóhajtás is megingasson rajta,
Új szokásba kezdesz: káprázzon a balga.
Sybarysból gyűjtesz véneket, hogy inkább
Átfestett erkölcsre majd azok okítnák,
Hadd lássék: az aggok, a pólyált múmiák,
Botrányban jelesebbek, mint az ifjúság!
Századokba veszett, seregbíró ősök,
Koronám, koronátok beszennyeződött.
Ó, hon fejedelmi, szegjétek szablyátok,
Öblökben hajókat sújtson pestis, átok.
Téphetik már zászlóm és a reá festett
Bölnyit is, mely köré nemzetség sereglett,
Mától királyotok, uralmát szeretve
Temeti mezőkön, temeti vizekbe.
És akkor most, testvér, szólítsalak téged,
Csakhogy elsárguljon kebledben a lélek,
Szemed kiszáradjon, s te száradj a trónon,
Ösztövé, áttetsző szellemhez hasonlón,
Szádból jövő szódat hátad mögül halljad,
A halálfélelem csontig hasson rajtad.
Véld, akit anya szül, csakis ellenségül,
Önmagadat se bírd felismerni végül.
Arcodtól is rettegj, pártütő, s az álmod -
Élet vámszedője - tartsa meg a vámot.
Eszméidtől elhűlj, rettentsen a hangod,
Fakón dermedj meg, ha lépteidet hallod,

És saját árnyékod, míg ó falon követ,
Fogja be kezeddél a rettegő füled,
Kiáltozz utána, körmeid' harapva,
S amikor elérnéd, mártsd a tört magadba!...
Zamolxész, átkoználak, és jaj, csak hiába!
Trónodon török meg saját átkod álma.
Nagy kerek világnak az összes fájdalma
Úgy ér hozzád, mintha csecsemő sóhajtna.
Tanítsd meg a szót, hogy te reszless meg bele,
Csillag magvetője, időnek kútfeje!
Szidjalak, Tomiris, éltem arany álma?
Fájdalmam, szíki lelkem néked megbocsátna!
Minek átkoználak? Hisz' vesznie kellett
Az enyhes álomnak... Túl szép volt, a legszebb.
Ilyen határtalan, fennkölt szerelemmel
Törvényben nem marad egymásé két ember.
Nem hittünk szentséget, istent a világon,
Elfeleltünk mindent, ketten, mindenáron.
Égi boldogságunk rövidre szabva volt,
Nem illet meg ennyi maréknyi földi port,
E nyomorult, könnyes világ nem tűrhetett
Ilyen szerencsét, sem ily könyörületet...
Sötét erdőmbe térek hát, bujdosásra,
Eméssze el árnyam annak örök árnya.
Nézem, fut avaron, egy nyomot se hagyva
Fekete bölények s szarvasok csapatja,
Világtól feledett régi kutak mellett
Nézem magas fűben a hullámzó tengert.
Álmatagon hajlong a ciprus-rengeteg,
Fekete ágai alátekintenek,
S virágos hársakat, széles levelekkel,
Szelével ráz, cibál az elborult tenger.”

III

Sivár termeken át, fekete ruhában
Ember oson, léptétől halálra váltan.
Hosszú köpenyében gyilkot rejt és zordul,
Rettegve, keserűn hátra-hátrafordul.
Felkacag... Árnyára ront... az tovaszökken,
Majd rendre feltűnik újabb falközökben...
Nekitámad megint, és legott visszalép:
„- Ó, Sarmis, hosszú, ádáz csata a miénk!

Miért futsz? Miért? Lásd, én harcra hívlak téged!
Ne hidd, hogy reszketek, ne hidd, hogy tán félek!”
A sovány arc, hogy tűnjön, újra megjelen,
Merev szeme csupa fájdalom, félelem:
„Ó, gyáva szív, mitől e hőkkenés? Csitulj!
Kezemből töröm is mindjárt a földre hull...
Szorítom újra... Állj! Állj, aljas tébolyult!”

- Kegyetlen döf egyet - és Brigbel halva hullt.

CSIKI LÁSZLÓ fordítása

Paris le 3 janvier 1890

Ma chère mère
Ma chère sœur

J'ai reçu votre lettre du 19 novembre 1889
Vous me dites n'avoir rien reçu de moi depuis une lettre
du 18 mai! C'est trop fort; je vous écris presque tous
les mois, j'avais encore écrit en décembre, vous
souhaitant prospérité et santé pour 1890, ce que j'ai
d'ailleurs plaisir à vous répéter.

Quant à vos lettres de chaque quinzaine, croyez bien que
je n'ay jamais pas passé une sans y répondre,
mais rien ne m'est parvenu, j'en suis très fâché, et
je vais demander des explications à Aden, où j'ai
pourtant été étonné que cela se soit égaré.

Bien à vous, votre fils votre père.

Rimbaud,
chez Monnaies Biau
Aden (Arabie)
Colonie Anglaise.

Arthur Rimbaud levele Adenből édesanyjának (1890. január 3.)

ANDRZEJ STASIUK

A szlovák kétszázás

A legjobb térképem egy szlovák darab, egy a kétszázhoz. Olyan pontos, hogy egyszer kijutottam vele egy végtelen kukoricamezőről valahol a Zempléni-hegység lábánál. Az egész országot felölelő, hatalmas lepedőn még a dűlőutak is jelezve vannak. Gyűrött, szakadozott. A föld lapos képe és az errefelé ritka vizek közt itt-ott kikandikál a semmi. Ennek ellenére mindig magammal viszem, habár nem túl praktikus, és sok helyet foglal. Kicsit olyan ez, mint valami mágikus cselekedet, mert tulajdonképpen kívülről fújom a Kassára, s tovább, Sátoraljaújhelyre vezető utat. De mindig magammal viszem, mert pontosan a széthullása, a megsemmisülése érdekel. Először a hajtásoknál foszlott szét. A szakadások és törések új hálózattá álltak össze: sokkal éleesebben rajzolódnak ki, mint a térkép finom, kék vonalai. A városok és falvak lassan megszűnnek létezni, mindinkább megkopnak a hajtogatással, a kocsni vagy a hátizsák zugaiba való tömkődéssel. Elvész Nagymihályi, el Sztropkó, egészen Ungvár külvárosáig ér a semmi-lyuk. Nemsokára eltűnik Homonna, szétfoszlik Varannó és a Tisza menti Cigánd.

Tulajdonképpen csak pár éve kezdtem el ilyen figyelmesen tanulmányozni a térképeket. Azelőtt úgy tekintettem rájuk, mintha – mondjuk – dísz tárgyak lennének, vagy a kézzelfogható dolgok és a legtávolabbi tájakról származó, közvetlen, első kézből való beszámolók korából származó anakronisztikus jelképek. A balkáni háborúval kezdődött az egész. Errefelé minden háborúval szokott kezdődni vagy végződni, úgyhogy nincs ebben semmi különös. Csak kíváncsi voltam, mire céloz a tűzérés, mit figyelnek a vadászpilóták. Az újságokban látható, sematizált pöttérképeken túlságosan elegánsnak, sterilnek tűnt az egész: a település neve, mellette a stilizált robbanás. Sehol egy folyó, semmi domborzat, topográfia, természetnek vagy civilizációnak semmi jele, semmi, csak a pusztaság név és a robbanás. A Vajdaságot kellett megkeresnem, az volt a legközelebb. A háború mindig lázba hozza a fiúkat, ha félelemmel tölti is el őket. Vörös tüzek a Duna mentén – Belgrád, Batajnica, Újvidék, Vukovár, Zombor –, húsz kilométerre a magyar határtól, olyan négyszázötven kilométerre az otthonomtól. Csak a valódi térkép hatására kezdünk el fülelni messzi hangokra. Sem a tévé, sem az újság nem adhat vissza egy ilyen kézzelfogható dolgot, mint a távolság.

Talán ezért is juttatta eszembe olyan könnyen szlovák térképem lassú pusztulása általában a pusztulást. A Duna mentén lobogó vörös lángok emészteni kezdik a papírt, a tűz kiárad a Vajdaságból, a Bánságból, benyomul a Magyar Alföldre, hatalmába keríti Erdélyt, s végül átcsap a Kárpátok peremén.

Ez az egész eltűnik, kiég, mint az elektromos égő, s csak a gömbölyű semmi marad, amit valamiféle új formák töltenek meg, de engem legkevésbé sem érdekelnek, minthogy az ünnepet mímelő hétköznapi élet és a cifra szegénység egyre korcsabb változatai lesznek, vásári ócskaság, sokszorosított szemét, rögtön romló műanyag –

hulladékként, szemétkupacként mindazonáltal szinte örökké tart, míg csak el nem nyeli a tűz; más elem nem bír vele. Ez járt a fejemben, míg Leordinán, Alsóvisón és Felsővisón keresztül a Priszlop-hágó felé autóztunk. Az országúton alig járt kocsi, az emberek viszont százával tódultak ki. Álltak, ültek, sétáltak elegáns ünneplőruhájukban. Előszeregettek zszindelytetős faházaikból, egyesültek, ahogy a vízcseppek patakokban egyesülnek, mígnem széles hullámban előzőnlötték az út két oldalát, az aszfaltot is, az egész völgyet. Fehér ingek, sötét ruhák és zakók, kalapok, kendők. A résznyire nyitott ablakokból naftalin-, ünnep- és olcsó parfümillat áradt. Felsővisón annyian voltak, hogy szinte egy helyben álltunk, miközben kétoldalt hömpölygött a tömeg. Egy helyben álltunk, de az utazás folyt tovább. Egyre jobban elnyelt bennünket az ünnepi sokadalom, olyan volt az egész, mint valami expedíció az idő árjában. Senki sem árult vagy vásárolt semmit. Legalábbis nem láttuk. A távolban a Nagy-Pietrosz szürkésbarna tömbje magaslott. Tetejét hó borította. A pravoszláv húsvét harmadik napja volt; az ünnep egyet jelentett az anyag enyhe tehetetlenségével. Az emberi testek megadták magukat a gravitációnak, mintha szerettek volna visszatérni ősi állapotukba, amikor még nem volt bebörtönözve a lélek, nem vergődött, nem próbált lomha burkot formálni többé-kevésbé valaminek a képére és hasonlatosságára.

Majszin után megálltunk. Az út menti pusztaságban négy idős falusi ült. Valahova messzire mutogattak, az erdő borította, távoli hegyoldal felé. Rájöttünk, hogy ott a kolostor. A fák között megláttuk a torony csúcsát. Csak ültek és néztek arrafelé, mint ha az ülés helyettesítené számukra az ünnepi misén való részvételt. Biztattak minket, hogy menjünk fel. De siettünk. Otthagytuk őket, ahogy félig fekvé, mozdulatlanul bámultak és füleltek. Alighanem várták, hogy megszólaljon a harang, megmozduljon valami az ünnep dermedt terében.

Nagyon úgy nézett ki, hogy ez az egész eltűnik. Éjszaka Gura Humorului főutcáján tizenöt éves fiúk német rendszámű ládákat akartak eladni nekünk. Győzködtek minket, hogy BMW-ről szedték le őket. Minden elvész és átalakul a világ többi részévé. Igen, az első napon Romániában rám szakadt a kontinens minden bánata. Mindenhonnan hanyatlást láttam, el sem tudtam képzelni az újjászületést. A cimpulungi benzinkutas a pisztolytáskájában fegyvert viselt. Előbukkant a félhomályból, és mutogatta, hogy nem tud adni semmit. De egy kilométerrel odébb volt egy másik kút, farsangként csillogott-villogott az ősi éjszakában. Itt volt minden, a töltőpisztoly pedig befért a műanyag kólásüveg száján. A férfiak egy-két flaskaival odamentek, majd távoztak a sötétbe, hogy megkeressék élettelen járműveiket.

Magunk mögött hagytuk Máramarost. A megkérgesedett hóval borított hágót is, meg azt a napbaránított férfit a német rendszámú, régi Audiban. Kinyitotta a csomagtartót, és elővett belőle egy gyerek motorbiciklit, valami Suzuki vagy Kawasaki kicsinyített mását, aztán ráültette a pár éves kisfiút, és egymás után kattingatott a fényképezőgéppel. Jeges szél fújt a hágón, senki sem volt rajtunk kívül. Semmi, csak a szép, jéghideg üresség, a napfény lecsorgott a Nagykároly és Szatmár közti mocsarak fölé, hallgattam az objektív csattogását, a kisfiú komoly képet vágott, arca kivörösödött, aztán az apuka elrakta a játékot, és megindultak lefelé, nyugatnak, nyilván hazafelé. Mi is továbbálltunk, mert a huzatos magaslaton elgémberedett a kezünk, és csípte a

hideg az arcunkat. Leereszkedtünk a szerpentinre a Beszterce völgyébe, az egyre sötétebb levegő mélyébe.

Most látom csak, milyen kevés részletre emlékszem, és hogy tulajdonképpen mindez, ami történt, máshol is megeshetett volna. Az út Übü király országából Drakula országába nem szolgálhat olyan emlékekkel, amelyek valóságosságában később hihet az ember, ahogy például Párizs, Stonehenge vagy a Szent Márk tér esetében. Végül is Máramarossziget mindenekelőtt álomra emlékeztetett. Sebesen, megállás nélkül robogtunk át rajta, semmit sem tudok mondani a formájáról azon kívül, hogy olyan volt, mint egy kifinomult fikció. Mindenesetre igen gyorsan véget ért, a látóhatáron ismét zöld hegyek emelkedtek, engem pedig rögtön elfogott a szomorúság és a vágyakozás. Mint ébredés után, amikor megérint a vágy, hogy visszatérjünk az álomi konfabuláláshoz, amely megfoszt bennünket szabad akarattunktól, s cserébe a váratlan fordulatok abszolút szabadságát nyújtja. Olyan helyeken történik ez, melyeket ritkán érint az idegen, a jövevény pillantása. A pillantások lecsiszolják a tárgyakat és tájakat. Innen érkezik a pusztulás és széthullás. A túlságosan sok pillantástól elhasználdódik, megkopik a világ, akárcsak egy régi térkép.

Berobogtunk Sinistra körzetbe. Errefelé minden a hegyivadászoké, Puiu Borcan ezredese volt, azután pedig, amikor meghalt, az ugyancsak ezredesi rangban lévő Izolda Mavrodin-Mahmudiáé, becenevén Cocáé. A Baba Rotunda-hágóról kilátás nyílt a Pop Ivanra, lent keskeny vágányú, fafűtésű mozdonyok döcögtek. Sinistra lakóinak nyakában dögcédula lógott. Minden jövevény, aki huzamosabb ideig itt maradt, új nevet kapott. Coca a Pop Ivan tövében időnként csapdát állított Mustafa Mukkermannak, aki kamionján birkahúst szállított a ruszin oldalról Szalonikibe, sőt Rodoszra, de birkákon kívül néha melegen öltözött embereket is vitt a hűtőjében. A lengyel elvtársaktól Coca fülest kapott a háromszáz kilós, félig török, félig német kamionos, Mukkerman tervéről. A hígított denaturált szeszt errefelé a szárított gomba áztatásához használták, és erjesztett erdei gyümölcslelvel itták. A sinistrai börtön matt ablaküvegét Gábiel Dunka csinálta a műhelyében: az üveglapokat belerakta egy homokkal teli ládába, és meztelen lábbal órákig sétált rajta. Harminchét éves volt, és törpe. Egy esős napon felvette a furgonjába a meztelen Elvira Spiridont, és életében először megérezte a női test illatát, de a lojalítás legyőzte benne a vágyat, és feljelentette a nőt, mivel csak a véletlenül múlt, hogy a nő nem Mukkerman kamionjába szállt be.

Mindez Máramarossziget után történhetett, és alighanem meg is történt. De csak két évvel később olvastam róla Bodor Ádám *Sinistra körzetében*, és azóta üldöz. Üldöz, és elfedi a térkép sík terét. Megint csak elhalványul a látható a történet fényében. Elhalványul, de nem tűnik el egészen. Csupán homályossá válik, veszít elviselhetetlen valóságosságából. A segédországok, másodvonalbeli nemzetek, tartalékos népek specialitása ez. Ez az a csillámlás, megkettőzött, megháromszorozott fikció, görbe tükör, varázslámpás, délibáb, fantasztikum és ábrándkép, amely kegyesen becsúszik a közé, ahogy van és ahogy lenni kellene. Ez az az önirónia, amely lehetővé teszi, hogy játsszunk saját sorsunkkal, csúfot üzzünk belőle, kifigurázzuk, a kudarcból hősi-komikus legendát csináljunk, a fikcióból meg egyfajta megváltást.

A házban, ahol végül éjszakára kikötöttünk, nem volt víz. A gazda zseblámpával vezetett végig bennünket a hideg folyosókon. Elromlott a szivattyú, magyarázta, a gépész meg már három hete úton van valahonnan Szucsavából vagy Jászvásárból. A férfi, aki itt lakik, nem idevalósi, magyarázta, messziről jött, és magányában rákapott a helybeli olcsó vodkára, ezért aztán nem törődik a házzal, a gépész viszont nemsokára megjön.

Hideg volt. Ruhástul feküdtünk le, eloltottuk a lámpát, az ablakon beáradt a román éjszaka. Aludni próbáltam, de ahelyett hogy elkapott volna az idő és az álom sodra, gondolatban még mindig ennek a hosszú napnak az árjával úsztam, amikor Csengersimánál átléptük a határt. Fekete őrtornyok álltak a forró rónaságon. Nemsokára jött Szatmárnémeti a vénségtől és hőségtől pattogzó házfalakkal, az óriási út menti fák árnyékával meg az ortodox templomok kupoláival a hosszú zöld távlatokban. Eközben elmaradt mögöttünk Magyarország, el az Erdőhát alföldi bánata, s habár a határ túloldalán ugyanolyan lapos volt minden, határozottan éreztem a változást, más szagot éreztem a levegőben, s az égbolt színe kilométerről kilométerre könyörtelebbe vált. A Kárpátok távoli árnyéka a látóhatáron gátat emelt a világosság elé, körbezárta; sűrű fényes emulzióban robogtunk. Lovas kocsik jártak az úton. Csillogtak a verejéktől az állatok. Egy özvíz előtti autó nagy halom gyapjúval tömött zsákot vitt a tetején. Az emberek teste sötéten ragyogott. Fújt a szél. Talán ezért is tűnt olyan szegényesnek és mulékonynak a házuk a hatalmas rónaságon.

Feküdtem a jéghideg szobában, és próbáltam mindezt felidézni magamban, ahogy most is próbálom felidézni azt a jéghideg szobát, és aztán a reggelt, amikor felkeltem, és kimentem, hogy megállapítsam: éjszaka fagyott, de a napos foltokon már csak itt-ott maradt egy kevéske dér. Az emberek vödörrel a kezükben mentek a kútra, szemügre vettek, miközben úgy tettek, mintha nem néznének, mintha a teendőikkel lennének elfoglalva, és vakítaná őket a felkelő nap fénye. Most mindezt felidézem magamban, és látom: ott például elkezdődhetett volna egy történet. Mondjuk: „Azon a napon, amikor apámat utoljára láttam, mert három férfi autóba ültette, és magával vitte, megfogtam a Nopritz Andrea mellét.” Vagy: „Aznap, amikor útnak indul, Weisz Gizellát mindenki megdicséri. Még a nagy Onaga elvtárs is mélyen a szemébe néz. »Ez igen« – mondja. »Elgondolásai kitűnőek, tervei nagyszerűek.«” Szóval el tudtam képzelni, hogy aznap, azon a reggelen megjelenik a férfi, aki elrontotta a szivattyút. Lépked a léckerítések között a keskeny, falusi utcán, hozzám ér, és megkérdi, mit keresek a háza előtt. Puffedt arccal, kivörösödött szemmel, gyűrött ruhában, mint valami bukovinai Geoffrey Firmin, hanyagul a lécnél támaszkodva fürkészi, mi az ördög hozott ebbe a Pírteştii de Josba vagy Pírteştii de Susba, a házba, ahol lakik, hogy lássam őt ebben az állapotban reggel hat harminckor, míg a kerítés mögött elnémetesedett lengyelek, elrománosodott németek, ellengyelesedett ukránok leskelődnek, ez az egész határ menti keverék, a multikulti híveinek ez a legédesebb álma... Szóval kezdetét vehette volna valamilyen cinikus monológ vagy ideges párbeszéd, kezdődhetett volna a vödörök csörömpölésével a kútnál, az elfeledett környékekre jellemző, megannyi reggeli hanggal – kakaskukorékolás, favágás, csoszogás, tehének farának paskolása –, s hat harmincötökor eldöcöghetett volna a völgyben a rozsdás szucsavai személy. Jó indítás lett volna, a történet és a sors kibontása, vándorlás visszafelé az időben, miközben az események egyre fényesebbek lesznek, ahogy távolodnak a je-

lentől. Az elromlott szivattyús ember azonban nem jött, s élete a feltételezések, azaz a teljes szabadság szférájában maradt.

Így hát odamentem egy valóságos férfihoz, aki nyugodtan állodogált a kerítése mögött, és cigizett. Beszédbe elegyedtünk. A szucsavai személy valóban eldöcögött a völgyben. Hatvanas, tagbaszakadt férfi, agyonmosott cajgruhában. Olyan, mint a férfiak többsége, akiket életemben láttam. Cigaretája füstje kéklett, majd elszürkült, s eltűnt. Közlékeny volt. Hallgattam, bólogattam. Mondta, hogy most rossz, hogy Ceaușescu alatt jobb idők jártak, igazságosság volt, mert egyenlőség volt, volt munka meg rend az utcán. Ismerős szöveg, de most is lélegzet-visszafojtva hallgattam: van abban valami szép, amikor olyan messzire utazunk otthonról, és mégis olyan kevés változik. A Securitate éjszakai látogatásairól beszélt, aztán egy szusszal a mostani gyárbezárásokról. Megkérdeztem, tudott-e a hírheft áttelepítésekről, arról, hogy hétezer falut el akartak tüntetni, az embereknek meg panelházba kellett volna költözniük. Persze, tudott, látta is a repülőket, amelyekről a művelet megtervezését segíteni hivatott fényképeket csináltak, de az igazságosságért meg az egyenlőségért semmi sem drága. Erre már nem válaszoltam, hiszen mit is mondhattam volna: felbukkanok itt, a kerítés mellett, mint az egyenlőtlenség látható jele, felbukkanok és távozom, amikor csak akarok, itthagytva ezt az öreg férfit a koszlott ruhájában, ujjai közt a hamvadó olcsó cigarettával, a kátyús úton a szép, százéves faházak között, amelyek a történelem szeszélye folytán megmaradtak, habár a lakóik igazán nem is akarták. Nem szól-tam többet. Hallgattam a diktátorról szóló nosztalgizást. Muszáj, hogy a hatalom kézzelfogható formában megmutatkozzon, ha meg már valóságos alakot öltött, kívül esik a jón és a rosszon. Mindnyájan egy-egy császár vagy diktátor elárvult gyermekei vagyunk. Megkínáltam a férfit Sobieski Super Lighttal. A nap fölszállt a dombok zöld vonala fölé, s én úgy éreztem, a szabadság, hogy ide-oda utazhatok, valójában semmit sem jelent és szart sem ér itt.

Elbúcsúztunk egymástól, és mentem a vödörért, hogy vizet hozzak a kútról.

Éjszaka van, esik, és sokadszorra idézem fel magamban ezt az egészet. Bodor Ádám és Sinistra átlátszó bevonatban rakódik rá a valóságos Máramarosra és Bukovinára, egyikhez is, másikhoz is gondolataim, szeretetem, félelmem átfénylő, eleven matériája tapad. Egyszerűen nem hagy aludni Sinistra. A polcomon egymás mellett sorakozik *Ukrajna története*, *Bulgária története*, *Magyarország története*, egy csomó kisebb történelemkönyv és történelemkönyvecske, beleértve *Szlovákia történelét* és Eliade *Románokját* is, de ebből nem következik semmi. Elalvás előtt olvasom őket, és végül el is alszom, de még sohasem álmodtam Hunyadi Jánosról, Ferdinánd cárról, Vasile Nicola Ursuról, más néven Horiáról, Vlad Ţepeşről, Hlinka tisztelendőről vagy Tarasz Sevcsenkőről.¹ Legfeljebb valamilyen felettébb rejtélyes Sinistra körzetről. Nem létező hadseregek egyenruháiról álmodom, és régi háborúkról, amelyekben senki sem hal meg igazán. Mészfehér romokról és bajszos katonákról a határon, amelyet átlép-

¹ I. Ferdinánd (1861–1948) bolgár fejedelem, majd cár; Vasile Nicola Ursu, későbbi néven Horea (1730–1785), az 1784-es erdélyi parasztfelkelés egyik vezetője; Vlad Ţepeş (1431–1476), eredeti nevén Dracul („Drakula”), havasalföldi vajda; Andrej Hlinka (1864–1938), katolikus pap, szlovák politikus, a Szlovák Néppárt alapítója; Tarasz Sevcsenko (1814–1861), ukrán költő, az ukrán irodalmi nyelv és nemzeti mitológia megeremtője.

ve minden megváltozik, és egyszersem mind nem változik semmi. Bankjegyekről álmodom, az egyik oldalukon héroszok, a másikon Isten háta mögötti, romantikus tájak képével. Aprópénzről is álmodom. Meg olyan cigaretták csomagolásáról, amelyeket soha nem szívtam. Benzinkutakról a rónaság közepén – mind a Karlatanya külvárosában látott benzinkútra hasonlít –, és a Red Bull feliratáról: „špeciálne vyvinutý pre obdobia zvýšenej psychickej alebo fyzickej namáhy”.² A korhadt határőr-tornyokról a pusztaságban, a biciklistákról, akik rozsdás biciklin karikáznak a dimbes-dombos táj települései között, amelyek neve legalább három nyelven mondható, a lovas kocsikról, az emberekről, az ételről, a tájak keverékéről és a többről.

Igen, az összes helyen esik, Máramarosban, az álmaimban, Sinistrában, Szepesváralján azon a napon, július 21-én pénteken, amikor megálltunk a saras parkolóban a Margecanka partján. Az egyetlen utca mentén földszintes házak sorakoztak. Mentünk előre a keskeny járdán. Találtunk egy sárga zsinagógát. Négy gömbölyű bádogkupola koszorúzta a homlokzatot. Feketén, élettelenül meredtek a boltíves ablakok. Úgy festettek, mintha egy tizenkilencedik századi gyárból kerültek volna ide. A templom és a házak közti résben dombok és Szepeshely távoli tornyai látszottak. A városka fölötti hegyen a vár romjai fehérlettek. Hatalmas, fényes épület, mint valamilyen meteorológiai tréfa, szögletes kumulusz-torony vagy egy már rég nem létező országból való délibáb. Elrobogott egy autó, aztán egy másik, és minden elcsöndesedett. A Škoda szürke fara elenyészett a fák zöld árnyékában, de valójában az időben enyészett el. A mozdulatlanságba vajt alagútban suhant a kocsi. Az országút úgy szelte át a városkát, mint egy hegy belsejét, mint az őserdőt, mint valamilyen idegen területet, amely kegyesen engedélyezi a tranzitot. A kanyarban álló alacsony házból kövér, napbarnított asszony lépett ki, szappanos vizet fröcskölt az aszfaltra, lemosott minden autónyomot. Pár lépéssel odébb az alacsony, nyitott ablakban egy nagy szoba belsejét láttam. Valaki elkezdte a munkát, aztán abbahagyta. A helyiség közepén friss téglafal emelkedett. Valahol bent szólt a tévé. A felhomályban kigyulladtak-elaludtak a kék fények. A felhúzott fal mellé biliárdasztalt toltak. Néhány golyó játék közben megállt. Túl sötét volt, nem tudtam kivenni a színüket. Csak a nedves mész és a korhadás szagát éreztem. Valahol a falon, a sötétségen és a tévé zsolozsmáján kívül férfiak felemelt hangja hallatszott. Aztán megpillantottam őket a házak közti keskeny résben. Egy felfordított targonca fölött vitakoztak. Egyikük az abroncsot forgatta a küllőkkel, a másik a fejét csóválta, hadonászott, mondván, ócskavas ez, nem jó sem mire, mindent előlről kell kezdeni. Barnák, zömökek, elevenek voltak, mintha a testük nem érezné körös-körül ezt a mozdulatlanságot, mintha egy másik, súlytalan térben mozognának. Nyilván így is volt. A régi zsidónegyedben laktak, a szlovák kisváros szélén, a magyar vár lábánál, így hát hogy létezzenek, el ne tűnjenek, valamilyen saját szabályokat kellett felállítaniuk, különleges relativitáselméletet, gravitációs törvényt, amely a földfelszínen tartja őket, s nem engedi, hogy a kozmosz ürességébe, a feledés örvényébe vesszenek.

Visszamentünk a kocsihoz, és indultunk tovább. A kövér asszony megint kilépett a házból a szappanos vízzel teli mosdótállal. Jobbra lent folyt a Margecanka. Balra a Drenénik gerince emelkedett. A városon túl, a hegyoldalban, lejtőbe vajt teraszokon

² Speciálisan a megnövekedett lelki vagy fizikai terhelés idejére kifejlesztve (szlovák).

álltak a házaik. Már nem az idegen, régi, valaki után maradt házak, hanem a saját házaik. Gyerekrajzra emlékeztettek – annyira egyszerűek, kicsik, törekenyek voltak. Olyanok voltak, akár az eszme, amely csak most kezdett testet öltetni. Épp hogy lehántott fenyőtörzsekből, tulajdonképpen dorongokból készültek, nem vastagabból, mint egy férfikar, kátrányos sátortető-borítással. Olyan szerények voltak, hogy legfeljebb ülni lehetett bennük és kivárni a két esemény közt eltelő időt. Egymáshoz tapadtak, felkapaszzkodtak a hegyoldalon és egymáson tornyosultak, mint valami fából épült puebló. A vékony kéményekből gyantaszagú füst szállt. Az udvarokon uralkodó káosz, a nagy halom kacat, a látszólag élettelen, kiszolgált tárgyak eleven, örvénylő szubsztanciája posztindusztriális növényzetként borította a földet. Éppúgy lehetett volna az a nap is, amikor megjelentek, és az is, amelyiken egyszer majd útnak indulnak. Lenn, az árnyas úton gyerekek játszottak. A felnőttek ácsorogtak, és a maguk ügyes-bajos dolgairól beszélgettek, de az is lehet, hogy az időnként elrobogó idegenekről. Minden az övük volt itt. El sem tudtam képzelni, hogy ilyen egyértelműen és megkérdőjelezhetetlenül birtokba veheti az ember a teret, miközben nem tesz kárt benne. Kicsit odébb egy vörös ruhás lány álldogált, egyedül. Azt hiszem, nagyon szép volt. Elnézett valamerre, arra, ahol nem történt semmi. Egy pillanatra láttam, aztán a vörös lángocska kihuny a visszapillantó tükörben.

TARA SECULOR, SZÉKELYFÖLD, SZEKLERLAND

Ezúttal kénytelen voltam megragasztani celluxszal a régi térképemet. Kikopott, megtöredezett a folytonos ki-be hajtogatástól a szélben, a térdemen, a motorháztetőn. Annak idején Csíkszeredában vettem, innen százötven kilométerre keletre. Itt nem lehet kapni térképet, pedig a Sachsenbach, Magyarcserved és Roşia de Secaş közti föld olyan, mint a legrégebbi földrajz képzete. Csupasz, fátlan és ráncos. Saját súlyuk alatt roskadoznak a dombok. Elnyomja őket a roppant égbolt. A táj egyhangú végtelenjében szinte láthatatlan a birkanyáj. Az állatok színe akár a kiégett fűé.

Valahányszor itt járok, kánikula van. Nézem a térképet, és látom: két férfi biciklit tol a csergedi földúton. Csak az aszfalton szállnak fel, aztán kerekeznek végig az elnéptelenedett völgyön. Fekete kavicsként gurulnak az ég és a kifakult füvek határán. Nemsokára észrevehetem, ahogy lobog a zakójuk a szélben. Az országút kissé lejt, nem kell hajtaniuk. Az első elhúz mellettem, és Rothkirch felé gurul tovább a szerpentin. A másik lassít, odaér hozzám, és megáll. Szakadt, rongyos, koszos. Alig tart rajta a ruha, alig tart az özvív előtti bicikli. Abból, amit mond, csak annyit értek, hogy „foc” és „fuma”,³ úgyhogy előveszem a gyufát, ő pedig átkutatja a zsebeit, és megtalálja a Carpati cigarettát. Tüzet adok neki, leszívja, megköszöni, és nekirugaszkodik a nyikorgó biciklivel, amelyen már rég kiette a rozsdá az olajat az összes szerkezetből. Csak a füstfelhő marad az emberi test sötét bűzével keveredve, s szertefoszlik a levegőben, amelyet pedig betölt a birkatrágya és a letaposott füvek egytetemes illata. A szél újra fellebbenti a fekete zakó szárnyát, s a férfi már itt sincs, és nem is lesz többé. Nézem a térképet, próbálom kitalálni, hogy Székásverese gyházára, Tăuba vagy Ohabába ment, ezekbe a kis falvakba, amelyek olyanok, mint a völgy aljára dobott

³ Tűz, dohányzik (román).

egy-egy marék agyagcserép. Így néz ki felülről: porladó, sárga agyagfalak, por és a tetőcserepek sötétbarna pikkelye.

Springben ugyanez a helyzet. Olyan a falu, mint egy földszintes város. A házak falként húzódnak az út két oldalán. Zömökek, súlyosak. A boltíves kapuk szűk udvarokra vezetnek, de mindet úgy kellett elképzelni, mert egyik sem volt nyitva, és valamennyi úgy nézett ki, mintha örökre bezárták volna az itt lakók, a csupasz hegyek felől kúszó irdatlan tértől való félelmükben.

Desertum – így hívták ezt a vidéket, amikor III. Béla telepeseiket hozatott ide Flandriából, a Rajna-vidékről, a Moselle mellől. Akkoriban másfél ezer kilométer légvonalban az egyszerű ember számára nagyjából azt jelentette, hogy visszatérni már nem lesz ereje. Óriási kerekeken gördülő, ormóttan szekerek, járomba fogott ökrök, keresztül Brabanton, föl a Rajnán. Át Mainzon, a Fekete-erdő keskeny völgyein, Freiburg környékén megkeresni a Duna vékony fonalát, eső az Augsburg és Regensburg közti állomáshelyeken, vizes fából rakott tábornüzek, a füst bekormozza az agyagedényeket, a kontinens kissé lejt kelet felé, de ami elég a víz folyásának, az ember számára gyenge vigasz, mert belesüppednek a sárba, s elfogja őket a félelem a jövőtől, amely zavarossá válik, és összetévesztődik a térrel.

Itt, Springben álltam meg, hogy igyak egy kávét. Bár ugyanúgy lehetett volna Gergeschorf is. A kocsmában vasszékek és -asztalok álltak. Meleg volt, pizsok. A sarokban két férfi ült. Birkaszagot árasztottak. Úgy néztek ki, mintha valamilyen régmúlt időből léptek volna elő: feketék, vaskosak voltak, szakálluk egybenőtt göndör hajukkal. Mellettük élettelen, leharcolt flipper állt. Igen, csak az imént jöttek elő az állatok közül. Nadrágjuk térde csillogott a faggyútól, ami a birkagyapjút borítja. A meleg ellenére pulóvert-kabátot viseltek. Szótlatlan itták a sörüket, oldalt fordulva egymásnak, a kocsmá belsejébe bámulva: valószínűleg túl szűkösnek, túl zártnak érezték, s ezért némán, mozdulataikkal takarékosan bánva, egyik kortyot a másik után öntötték magukba a Ciuc sört. Hogy a lehető leghamarabb kimehessenek a levegőre.

A férfinak a pult mögött sápadt, puffadt volt az arca. Mondtam néhány szót románul, de csak elvette a pénzt, visszaadott, aztán visszatért szomorú birodalmába, a pár üveg bihari pálinka, a Carpati cigaretta és a kólánál és a fantánál is olcsóbb, hasas, kupakos üvegben árult borok közé. Volt még egy zománcozott kávékiöntő meg egy barna égéstermékkel borított elektromos gép is – sok száz felforrt kávé emléke.

Megkaptam, amit kértem, és leültem az ablakhoz, hogy nézzem az erdélyi kánikulát. A két férfi valahonnan másfél literes pillepalackokat vett elő, és most a söntésnél várták, hogy megteljenek sörrel. Aztán láttam, ahogy baktatnak a felforrósodott utcán, a kontúrjuk olyan sötét, mint az árnyékuk, a mozdulataik pedig gyorsak, rövidek és célra török, mint az állatoké.

Új vendég nem jött. A pasas a pult mögött apróbb tevékenységekkel múlatta az időt, melyeket időnként felváltott a mozdulatlanság. Sápadt, nagydarab, lomha ember, úgy szívta magába az időt, mint a szivacs. Valamit átrakott, letörölt, megigazított, de egyre késlekedett a jövő. Ősei ökrös szekerekkel érkeztek ide nyolcszáz évvel ezelőtt. Városokat, falvakat, a dombokra erődtemplomokat építettek. Kórházakat és öregek otthonát alapítottak. Maguk választották papjaikat és bírásaikat. Egyedül a királynak tartoztak felelősséggel, s mentesek voltak az adó alól. Csak ötszáz lovaszt kellett biztosítaniuk a magyar királyi hadsereg számára. Gondolatban idehozták valahol a

Rajna mentén hagyott házaik és templomaik képét, hogy újraalkossák őket itt, ugyanolyan formában és arányokban. A téglából-kőből épült gótika testet öltött Desertum dombjai között. A négyszögletű tornyokban órák jártak, és kezdtek felosztani az időt, amely azelőtt szakadatlan árként folyt.

Az ablakban nem történt semmi. A száraz dombokról meleg áradt, bekúszott a nyitott ajtón, és betöltötte a kocsmát, ezt az egész ócskaságot és esetlegességet, a koszt, a csorba poharakat, zsíros korsókat, homályos üvegeket, halotti pillepalackokat, forró hullámban előntötte a lepusztult berendezést, feszegette a falat, a légnyemzedékek által teleszart ablakokat, kisöpörte az egész, magát használhatónak mutató maradekkupacot, a tartósság komédiáját játszó, heroikus vackot.

Visszavitem a csészét a pultra. A pasas fel sem nézett. Csak amikor odaszóltam, „Danke, auf wiedersehen”, pillantott rám, mintha most venne észre. Próbált csinálni valamit az elnehezült ábrázatával, de én már ott sem voltam.

Ezen a napon negyven kilométerre délkeletre, Székásverese gyházára utaztam. Kíváncsi voltam, hol él az az evangélikus pap, aki könyveket ír és börtönlelkész. Nem volt otthon. Budapestre utazott. Legalábbis ezt állította az az ember, aki kinyitotta a templomot. Szűkös, puritán templom. A padokon párnák heverték. A kőből épült tér egész berendezése esetlegesnek, törekenynek tűnt – mintha valaki tárgyakkal akarna megtölteni valamit, ami régi és kész, bebútorozna egy barlangot. „...so will ich dir die Krone des Leben geben.”⁴ Ennyit sikerült megjegyeznem egy fekete zászló feliratából. A hatágú gyertyatartókban vörös gyertyák pislákolnak. A padokban legfeljebb tizenegy-néhányan fértek el. Valahol azt olvastam, a lelkipásztor hívei főleg cigányok. Megcsapott az ősi szentség illata. Alighanem beivódott a falakba, s most kipárolgott belőle, de már gyenge és szomorú volt az illat. A hideg és a nedvesség rég felhívította jelenlétét, s most olyan érzés volt itt, mint az öreg embereknél, akiket nem látogat senki. Vagy egy babaházban, amelynek tulajdonosa felnőtt. Aztán kimentem a falu határába, hogy vessek egy pillantást az Olt völgyére. A Negoiu és a Moldoveanu északi lejtőit hó borította. Egy barna bőrű család kis szekéren zörgött lefelé a sárgás, köves úton. A gyerekek üdvözlésképpen azt kiáltották: „Buna ziua! Buna ziua!”⁵

Míg mentem vissza a kocsihoz, észrevettem azt a kis boltot. Pár lépcső vezetett fel, bent pedig épp annyi hely volt, hogy az ember megállhasson és megfordulhasson. A kis helyiséget keskeny pult osztotta ketté. Mögötte a falon néhány polc. A választék akár a többi román vidéki boltban: egy kis ez, egy kis az, minden kicsit kopott, fakó, semmi hivalkodás. A befőttesüvegek, zacskók és üvegek úgy néztek ki, mintha örök időktől fogva itt állnának, és itt is maradnának, amíg be nem végzik, amíg be nem következik valamilyen békés dematerializálódás. A mulandóság e szomorúsága, az alapvető fogyasztási cikkek – cukor, rizs, gyufa, Carpati cigaretta – e mementója ugyanakkor valamiféle hősi légkört teremtett a kis, sötét boltban. Minden a helyén volt, érintetlen rendben sorakozott. A polcokat tiszta papírral takarták le, precízen kimért tér választotta el egymástól a tárgyakat. Igen, eltűnőben, pusztulóban lévő világ volt ez, amely azonban magával akarta vinni a sírba a maga átgondolt, céltudatos formáját.

⁴ ...és néked adom az életnek koronáját (német). Károli-biblia, Jelenések 2.10.

⁵ Jó napot! (román).

A hátsó helyiségbe vezető keskeny ajtóban apró öregasszony jelent meg. Tulajdonképpen nem akartam venni semmit, de kértem valami innivalót. Úgy mozgott, mint egy ősz szellem: lassan, nesztelenül és vigyázva, mintha nem akarná megsérteni a kis bolt dermedt terét. Elmosolyodott, és azt mondta, le kell mennie a pincébe, amelyet hűtőként használ. Valami hideg szörppel tért vissza. Odaadta a visszajárót, miután nagyon lassan és figyelmesen megszámolta a pénzt.

Kimentem, és letelepedtem a lépcsőre. A késő délután trágya- és belenyugvásszaga árasztott. A porták magas fala mögül egy árva hang sem hallatszott. Az örök szieszta forró árnyéka betöltötte a síkatorokat és felhígította az időt Székásveregyházán. Biztos volt óra a házakban, de a szerkezete és a mutatója hasztalan forgott.

Másnap negyvenegy-néhány kilométerre délkeletre, Kászonjakabfalvára utaztam. Sehogy sem tudtam kigabalyodni Siebenbürgen⁶ labirintusából. Hortobágyfalvát elhagyva, Härwesdorf határában találtam magam. Bementem Altinába, kijöttem Alzenből. Kezdődött Agnita, véget ért Szentágota. Minden többször annyi ideig tartott, mint ahogy a kilométerek és órák száma alapján gondolná az ember. Megsokszorozódott tájon utaztam, kétszer, háromszor olyan lassan haladtam.

Kászonjakabfalva kihalt volt. A nagy tér közepén néhány öreg fa állt. A füves placcot zárt épület vette körül. A házak többsége lakatlannak látszott. Mellesleg az egész falu kihalt benyomást keltett. A nap a zeniten állt, úgyhogy lehet, hogy még tartott a szieszta, de ha pihent is valaki, nem lehetett túlságosan fáradt, mert a házakat is, a teret is sorsára hagyták. Felverte őket a gaz, düledeztek, repedeztek, süllyedtek a földbe. A faburkolatokról pattogzott a festék, a falakról hámlott a vakolat. A szabadjára engedett anyag saját súlya alatt porladt. Megálltam a fák alatt, az árnyékban. Ekkor valahonnan ott termett öt kisgyerek. A legidősebb tízéves lehetett. Hihetetlenül eleve nek, elképesztően virgoncak voltak ebben a délutáni csendéletben. Mintha erőt mérítettek volna a napfényből. Körbevettek, és egymás után próbáltak beszédbe elegyedni velem. Egyszerre több nyelven is próbálkoztak: románul, németül, valamilyen rejtélyes szláv nyelven, talán oroszul, talán szlovákul, miközben egy-egy angol, sőt magyar szót is közbeszúrtak. Álltam a csacsogó, örvénylő elem közepén, és csak mosolyogni tudtam. Végre leesett a tantusz, hogy - mint minden naív csavargónak - nekem is meg akarják mutatni a falut, azaz a maradék szász nevezetességet az erődtemplom romjai képében. Nyilván nem én voltam az első, sem az utolsó. Velük tartottam, de cseppet sem érdekelt a híres-nevezetes műemlék. A cigányurdékat néztem. Az övök volt a falu, ez az egész tér. Minden valószínűség szerint nem is itt születtek. Szüleik azoknak a németeknek a házaít foglalták el, akik visszatértek egykori hazájukba. Ennek ellenére körös-körül minden az ő tulajdonuk volt. A több száz éves falu cigánytáborrá változott. Az, ami tartós - azt gondolnánk, rendíthetetlen -, meghátrált az ideiglenes, a mulandó, egyenesen nem létező előtt. Megmutatták a középkori templomot, amelyet nem ők építettek, megajándékoztak szilvával az út menti fákról, amelyeket nem ők ültettek, olyan nyelven beszéltek, amely nem az övök volt. Kétszáz évvel a szászok után vándoroltak ide, és senki sem hívta őket. Nem hozták ide gondolatban a hazájuk képét, vagy a házakét és templomokét, amelyeket újraalkothattak vol-

⁶ Erdély (német).

na. Emlékeztük nem ismerte a történelmet, csak a regét, a mesét, a legendát – csupa olyan formát, amely a mi kritériumaink szerint a gyermeki tudatra jellemző, és teljesen alkalmatlan arra, hogy fennmaradjon. Ami a tárgyakat illeti, épp annyit tulajdonoltak, hogy bármikor nyom nélkül eltűnhessenek velük együtt.

Aztán megmutatták a házat, ahol a helyi katolikus vagy evangélikus pap lakott. Mindenesetre „páterként” emlegették. A zárt, rácsos kertkapun át nem sok látszott: ápolt udvar, a házat eltakaró szőlő és valami kisebb medenceféle. A falu többi részéhez képest kissé abszurdnak tűnt. Becsöngettem, de nem jelent meg senki. Megkérdeztem, rendes-e a pap: „Bun pater?”. Ingatták a fejüket: „Nu bun, nu...”⁷

Néztem a szétmálló falut, a szemétdombot a tér közepén, a rettegés miatt hét lakatra zárt plébániát a medencével, s éreztem: ez az ő győzelmük. 1322 óta, amióta Európa először konstataulta jelenlétüket valahol a Peloponnészosz félszigeten, tulajdonképpen nem változtak. Európa nemzeteket, királyságokat, államokat hozott létre, amelyek egy ideig fennálltak, aztán elbuktak. Belefeledkezett a fejlődésbe, az expanzióba, a növekedésbe, s közben el sem tudta képzelni, hogy lehetséges az időn, a történelmen kívül élni. Ők viszont képesek voltak erre a csodára. Gúnyos mosollyal figyelték civilizációnk paroxizmusait, s legfeljebb a hulladékot, a maradékot, a romházakat meg az alamizsnát fogadták el tőle. Mintha a többi semmilyen értékkel nem bírna a számukra.

Ezúttal a szász Kászonzakabfalvát ejtették zsákmányul. Egyszerűen tábort ütöttek a több száz éves falak közt, melyeket átítatott az erőfeszítés, a szorgalom, a hagyomány, mindazok az erények, amelyek a civilizáció folytonosságát adják – tábort ütöttek, ahogy a szabad ég alatt szokás, mintha soha senki nem élt volna itt előttük.

Hagytuk a bezárt plébániát. Valami sikátorba vonszolt a gyereksereg. Egész idő alatt beszéltek, dudorászni próbáltak, kavarogtak körülöttem, végül valamilyen breugheli körmenetben eljutottunk egy kis bolthoz, mert persze erre ment ki a játék. Merőben más volt, mint Székásverese gyházán: kis sötét raktár valamilyen félig kamrában, félig toldaléképületben. A gyufától a gőzmozdonyig, minden rendetlen kupacokban, kazlakban, összehányva, szétdobálva, elfelejtve, vastag porréteg alatt és a vásárlók könyörületességében bízva. Vettem néhány üveg valamilyen szénsavas italt, egy csomag cukorkát, és kimentünk. Odaadtam nekik az egészséget, ők meg villámgyorsan megosztottak valamilyen bonyolult szisztéma szerint, de azt az alapelvet követve, hogy a legerősebb és legidősebb kapja a legtöbbet. Csak ettek és tömködték a zsebeit, rám sem hederítettek többé. Visszatértek a világukba, én pedig maradtam a magamében. Így kellett lennie, és így is volt mindig, 1322 óta.

Régi, megragasztott térképemen románul, magyarul és németül vannak írva a helységnevek. Țara Secului, Székelyföld, Szeklerland. Senkinek nem jutott eszébe, hogy romani nyelven is ráírja. Azt hiszem, legkevésbé a cigányokat izgatja a dolog. Az ő földrajzuk mozgó és megfoghatatlan. Könnyen lehet, hogy túléli a miénket.

KÖRNER GÁBOR fordítása

⁷ Jó páter? Nem jó, nem... (román).

SIMON LEYS

Kezdő sorok

„Mások erről regényt írtak volna...”
ANDRÉ GIDE: *A mennyország kapuja*
(első mondat)

Néhány évvel ezelőtt egy könyvesboltban bogarászva egy Chesterton-regényre bukkantam, a *Notting Hill Napóleonjára*, melynek ismertem a címét, ám soha nem volt a kezemben. Kíváncsiságtól hajtva kinyitottam az első oldalon, és elolvastam az I. fejezet kezdő mondatának elejét: „Az emberi nem, melyhez oly sok olvasóm tartozik...”

Azonnal megvettem a könyvet, és sietősen elhagytam a boltot: mindig van valami kínos abban, ha nyilvános helyen egy idősebb úr egy szál maga hangos nevetésben tör ki, és nem akartam zavarni a többi vásárlót.

Nem mondhatom, hogy a könyv többi része tényleg valóra váltotta volna e dicsőséges kezdet ígéretét (de hát ugyan melyik regény volna képes kétszáz oldalon át fenn maradni egy ilyen felütés magaslatán?). A *Notting Hill Napóleonja* ettől függetlenül leleményes alkotás, és bölcsesség-gyöngyszemek egész tárházát tartogatja („Ahogy egy gonosz ember mindenképpen ember, egy gonosz költő mindenképpen költő”); ezenfelül megvilágító erejű fejtegetéseket találunk benne a monarchikus államrend lényegileg demokratikus jellegéről (valójában a lehető legdemokratikusabb rendszerről van szó, feltéve, hogy minden évben új királyt választanak sorshúzással) – olyan felvetés ez, amelyen az összes republikánusnak érdemes volna elmerengenie.

A könyvesboltban végzett szerény kísérlet legmaradandóbb tanulsága számomra azonban az a felismerés volt, hogy alkalomadtán egy ügyesen kitalált első sor azon nyomban rábírhatja az embert arra, hogy a kérdéses művet megvásárolja. Magától értetődik, hogy a leleményes írók hamar felismerték, milyen előnnyel jár, ha potenciális olvasóikban felélesztik e leküzdhetetlen vágyat, és megtanulták, hogyan kell bánni a kezdő sorokkal, kicsit úgy, ahogy a horgász próbálja a léggel horogra csalni a pisztrángot. Lássuk például, hogyan indítja Anthony Burgess *Earthly Powers* című regényét: „Nyolcvanegyedik születésnapom délutánján kis barátommal az ágyban hevertem, amikor Ali jelentette, hogy a püspök megérkezett, és látni kíván.”

Ez alkalommal a horgásznak kapása volt – megvettem a könyvet –, de a halat (legalábbis ami engem illet) nem tudta kihúzni a partra, mert a vaskos kötet immár tizenkilenc éve méltóságteljesen porosodik a könyvespolcomon: még mindig nem olvastam. Felmerül egyébként a kérdés, hogy Burgess regényének kezdő mondata – épp fortélyossága révén – nem olyan-e az igazi irodalomhoz képest, mint amilyen a műlégy az igazi rovarhoz képest: kicsit túlságosan csillogó és – mint végül kiderül – menthetetlenül emészthetetlen.

A hatásvadászat eredménye itt sajnálatos módon azokat a kezdő mondatokat juttatja eszünkbe, melyeket az évről évre kiosztott Bulwer-Lytton-díjjal jutalmaznak.¹ A kérdéses versenyt a *Pompeji utolsó napjai* valaha ünnevelt szerzőjéről nevezték el, akit különösen egy másik – *Paul Clifford* című – regényének kezdő sora tett halhatatlanná: „Sötét, viharos éjszaka volt...” – mint köztudott, e híres felütés napjainkban új életre kelt Snoopy kutya irodalmi próbálkozásában, a *Peanuts* című képregényben: a kutyaólja tetején írógépe előtt tanyázó Snoopy időről időre belekezd nagy regényébe, mely folyton ugyane szavakkal kezdődik, s itt aztán meg is szakad. A versenyen minden évben díjjal jutalmazzák a mosolytalan herceget, akinek sikerült a legrosszabb regénysort kiagyalnia. Íme egy díjnyertes példány:

„Stanislas Smedley, a férfi, aki szüntelenül az önimádat legmagasabb hőfokán égett, arra készült, hogy átadja testét és lelkét egy sarlatán sebésznek, és a segítségével azzá a nővé váljon, akit szeret.”

Kétségtelen, hogy Burgess az *Earthly Powers* című regényhez meglepő kezdetet talált ki; csak az a gond, hogy érezni rajta az izzadságszagot – és valószínűleg ezért nem tudja elérni, hogy az olvasó (legalábbis ami engem illet) mindenáron tovább akarja olvasni a könyvet. A tehetséges írókat gyakran fenyegeti a veszély, hogy a közönség elkápráztatására törekedve legnagyobb terveiket döntik romba. Napjainkban a porhintés e kísértése, melynek oly sok művész nem tud ellenállni, jelzi, hogy a reklámpiar a kultúra szinte minden területét uralma alá vonta.

Hemingway a fent leírt esztétika egyik első és legbefolyásosabb képviselője volt, erről tanúskodnak a stílusára jellemző modoros fordulatok. Idézzük fel például az *Idegen hazában* című novella kezdetét: „Ősz volt, a háború is itt volt, de mi már kimaradtunk belőle.”² Ötletes, senki nem vitatja – de szerencsésebb lett volna, ha a szerző jobban elrejtí fortélyát.

Egyes írónknál a leküzdhetetlen kényszer, hogy mindenki számára nyilvánvalóvá tegyék felsőbbrendű tehetségüket, versenyszellemről árulkodik – arról a vágyról, hogy az összes lehetséges vetélytárs ragyogását elhomályosítsák; ez pedig műveikre jóvátehetetlenül rányomja a közönségesség bélyegét, és művészetük végét jelenti.

Arthur Koestler már fél évszázaddal ezelőtt felismerte e bajt egy interjúban, melyet a *New York Times*nek adott, rövidebbel azután, hogy az Egyesült Államokban telepedett le (amerikai tartózkodása végül nem nyúlt hosszúra, és az inter-

¹ A Bulwer-Lytton-díjat Amerikában osztják ki, és a díjazott sorokból adott időközönként mulatságos kis antológiákat állítanak össze.

² Ernest Hemingway: *Idegen hazában*. In: *Novellák*. Róna Ilona fordítása. Európa, Budapest, 1960, 149.

jú jelentős része a cenzúrának esett áldozatul). Megjegyzései annyira éleslátóak, hogy érdemes hosszabban idéznünk a szövegből:

„Minél több időt töltök itt, annál inkább az az érzésem, hogy az amerikai irodalmi élet a velejég romlott. [...] Ha azt kérdeznék tőlem, hogy egy írónak mire kellene legfőképpen törekednie, a következő fordulattal felelnék: az írónak arra kell törekednie, hogy száz mai olvasót elcseréljen tíz olyan olvasóra, aki tíz év múlva, és egy olyanra, aki száz év múlva olvassa. Ám ebben az országban a közhangulat az író törekvését más irányba sodorja [...], az azonnali siker felé. A vallás és a művészet két olyan emberi tevékenység, mely teljes mértékben összeegyeztethetetlen a versenyszellemmel, s mindkettő ugyanabból a forrásból származik. Csakhogy ennek az országnak a társadalmi környezete a művészi alkotást lényegében versenyágazattá alakította. A bestsellerlistákon – melyek az amerikai élet rákfenéjét jelentik – a szerzőket jegyzik, akár a részvényeket a tőzsdén. Fel tudja fogni, milyen rettenetes ez a helyzet? És fel tudja mérni, milyen mélységesen groteszk az a Hemingway – a legnagyobb elő amerikai regényíró –, aki úgy beszél a könyveiről, mint valami eszközről, amellyel »megvédheti bajnoki címét«? Tudom, hogy csak viccelni akart – ez azonban a lényegen nem változtat, a vicc rossz és mindenekelőtt leleplező erejű: arról a mélységes meggyőződésről árulkodik, mely szerint az irodalom ugyanolyan verseny, mint egy profi bokszbajnokság.”

Az, amit egy európai író 1950-ben az amerikai erkölcsök furcsa és barbár vonásának látott, mára általános gyakorlattá vált a nemzetközi irodalmi életben. Koestler helyzetképe napjainkban ugyanúgy illik Párizsra vagy Londonra, Münchenre vagy Milánóra.

Ugyanakkor szeretnék minden félreértést elkerülni: alapvetően semmi kifogásom az olyan kezdő sorok ellen, amelyek azonnali izgalmat váltanak ki, megdöbbenik az olvasót, és lebilincselik képzeletét. A hatásos kezdet mindenekelőtt *ihletett* kezdet. Az ihlet pedig mindig legszabadabb és legvarázslatosabb alakjában jelenik meg akkor, amikor az író új munkába kezd. Victor Hugo, aki kifogyhatatlan képzelőerővel volt megáldva, jegyzetfüzeteiben több tucat sziporkázó töredéket vetett papírra olyan regényekhez, melyeket soha nem írt meg (és valószínű, hogy igazából soha nem is akart megírni): egyszerűen csak élvezte az ihlettel való kacérkodást – átengedte magát a kezdő sorok gyönyörének, ám azzal is tökéletesen tisztában volt, milyen nehézséget rejtjenek: „Az utolsó kötetet könnyebb papírra vetni, mint az első sort.”³

Az irodalomban az ihletett kezdő sorok az operák nyitányára emlékeztetnek; és egyébként is hasonló szerepet töltenek be. Még mielőtt felhúznák a függőnyt, a zenekari bevezető fokozza a nézők izgatott várakozását – bámulatos felfedezéseket, sosem látott csodákat ígér. A *Moby Dick* első bekezdése – lélegzetelállító *allegro con brió*jával – annak a lázas előlegezésnek sikeres

³ Victor Hugo: *Océan*. In: *Œuvres complètes*, Laffont, Párizs, „Bouquins”, 1989, 170.

irodalmi megfelelője, mely egy nagy színpadi nyitány hallgatásakor ragadja magával a közönséget:

„Szólitsatok Ishmaelnek. Néhány évvel ezelőtt – mindegy, hogy pontosan hány éve –, mivel kevés vagy éppenséggel semmi pénz sem volt az erszényemben, és semmi sem kötötte le érdeklődésemet a szárazföldön, úgy gondoltam, hajózom egy kicsit, és megnézem a világ vízi tájékait. Így szoktam elúzni borús kedvemet és szabályozni a vérkeringésemet. Ha észreveszem, hogy keserűség rajzolódik a számra, ha nedves, esős november ül a lelkemre; ha észreveszem, hogy önkéntelenül megállok minden koporsókészítő kirakata előtt, és ha egy temetési menettel találkozom, beállok a sor végére; és főként ha fölibém kerekedik számtalan hipochondriám, olyannyira, hogy csupáncsak némely erkölcsi elvek tilalma folytán nem lépek ki eltökélten az utcára, és nem verem le módszeresen az emberek kalapját – ilyenkor, úgy gondolom, legfőbb ideje, hogy a tengerre meneküljek.”⁴

Olyan ez, mintha Melville rögtön a legelején galléron ragadott volna minket; és egyetlen pillanatra sem eresztené ki a kezéből zsákmányát mindaddig, amíg végül, körülbelül hatszáz oldallal – örvénylő, szédítő oldallal – arrébb magunkra hagy: ekkor, a dráma végkifejlete után a ritmus hirtelen megváltozik; az elbeszélő hangja ünnepélyes *largo maestoso*vá dagad, majd elmerül a csendben. Ishmael hajója mindenestül elsüllyedt, ő az egyedüli túlélő, társa, Queequeg koporsója lesz a mentőöv, mely lehetővé teszi, hogy úszva a felszínen maradjon, míg végül megmenti egy hajó, mely saját elveszett matrózait keresi:

„a tenger nagy szemfedője úgy hömpölygött tovább, mint ötezer évvel ezelőtt. [...] Csaknem egy álló napon és éjen át a koporsó tartott fenn, úgy lebegtem a lágy, gyászénekes vizeken. A cápák ártalmatlanul suhantak el mellettem, mintha lakat volna a szájukon; a vad tengeri sólymok eldugott csőrrel vitorláztak fölöttem. A második nap vitorlás közeledett, egyre közeledett, és végül felszedett. A bolyongva járó *Rachel* volt, amely visszafordulva kereste elveszett gyermekeit, de csak egy másik árvát talált.”⁵

A koporsók már az első oldalon megjelentek, és lám, az utolsó lapon egy koporsó a felszínre kerül: kezdet és vég így azzal a láthatatlan szállal kötődik egymáshoz, mely az óceánként hömpölygő elbeszélés egészét átjárja. De korai még a finálék kérdését feszegetnem – erre visszatérek még (ahogy illik), a szöveg végén.

A harsonaszerű nyitány gyakori a politikai esszéikben. Emlékezetes példa erre Jean-Jacques Rousseau *Társadalmi szerződése*: „Az ember szabadon született, és mégis mindenütt láncon van.”⁶

Közel egy évszázaddal később Karl Marx hasonló lendülettel kezdte a *Kommunista kiáltványt*: „Kísértet járja be Európát – a kommunizmus kísértete.”⁷

⁴ Herman Melville: *Moby Dick vagy a fehér bálna*. Szász Imre fordítása. Európa, Budapest, 1966, 25.

⁵ *I. m.*, 629–630.

⁶ J.-J. Rousseau: *A társadalmi szerződés*. Mikó Imre fordítása. Kriterion, Bukarest, 1972, 22.

⁷ Marx Károly: *Kommunista kiáltvány*. Rudas László fordítása. Szikra-kiadás, Budapest, 1948, 9.

Tavaly ünnepeltük e szöveg születésének százötvenedik évfordulóját – jó alkalom volt ez arra, hogy végiggondoljuk, mi az, ami napjainkra megmaradt belőle. A magukat „kommunistának” valló államok csődje és bűnei rossz híret keltették a marxizmusnak – ami végső soron talán igazságtalanság: hisz ugyan hol valósították meg ténylegesen a marxizmust? Kellő felkészültség híján nem jósolhatom meg, van-e ennek az ideológiának bármiféle politikai jövője; egy dolog azonban bizonyosnak látszik: ami jól van megírva, annak mindig van esélye a fennmaradásra – ezen az *irodalmi* alapon Marx *Kommunista kiáltványának* jövőjét nem fenyegeti veszély.

Rousseau politikai írásai a francia forradalom előhírnökei voltak; ám szelleme ugyanilyen döntő hatást gyakorolt a lélektan területén: *Vallomásai* megnyitották a romantika túláradó érzelmeinek csapját. Önéletírása már első mondatával naivitás és merészség mámorító koktéllját kínálja az olvasónak:

„Olyan vállalkozásba fogok, amelynek nem volt soha elődje, s utánzója se lesz. Egy embert mutatok be a maga természetes valóságában; s ez az ember én magam leszek.”⁸

Fél évszázaddal később Stendhal – könnyed és ironikus tollával – kipukkasztja a rousseau-i pátosz léggömbjét. Az *Egy turista feljegyzéseinek* kezdete – szikár eleganciájával – hatékony ellenszert kínál Jean-Jacques önelégültségével szemben: „Én egyáltalán nem *énkultusból* mondom, hogy *én*, hanem mert csak úgy lehet gyorsan elbeszélni.”⁹

Az önéletrajzírókat gyakran vádolják énközpontúsággal; Alekszandr Herzen a *Sarkcsillagban* egyszer s mindenkorra leszámol e bírálatokkal:

„Ki írhatja meg az emlékiratait?
Mindenki.
Mert senki sem köteles elolvasni őket.”

Egyes regénykezdetek gyakorlatilag szállóigévé váltak. Gondoljanak például Dickens *Két városának* első sorára: „Azok voltak a legjobb idők, azok voltak a legrosszabb idők.”¹⁰

És azt hiszem, hogy még azok is felismernék az *Anna Karenina* első mondatát, akik soha nem olvasták a regényt: „A boldog családok mind hasonlók egymáshoz; minden boldogtalan család a maga módján az.”¹¹

Időnként akár középszerű írók fejéből is kipattanhat az isteni szikra. A *szerelmi postás* első pár szavára mindenki emlékszik, még azok is, akik soha éle-

⁸ J.-J. Rousseau: *Vallomások*. Benedek István és Benedek Marcell fordítása. Magyar Helikon, Budapest, 1962, 11.

⁹ Stendhal: *Francia földön. (Egy turista feljegyzései)*. Lontay László fordítása. In: *Stendhal művei*, 10. k., 17.

¹⁰ Charles Dickens: *Két város regénye*. Karinthy Frigyes fordítása. Christensen és társa, Gutenberg Könyvkiadó Vállalat, Budapest, é. n., 11.

¹¹ Lev Tolsztoj: *Anna Karenina*. Németh László fordítása. Európa, Budapest, 1984, 5.

tükben nem hallották L. P. Hartley nevét: „Idegen ország a múlt: ott mindent másképpen csinálnak.”¹²

Ezzel szemben vannak nagyszabású remekművek, melyek úgy kezdődnek, hogy alig vesszük észre, s a fojtott hangon elsuttogott kezdő szavak csak utólag erősödnek végtelen visszhanggá. Amikor Proust leírta: „Sokáig korán feküdtem le...”¹³, első olvasói aligha sejtették, hova sodorhatja magával őket egy ilyen ravaszul hétköznapi mondat. Négyezer oldallal arrébb azonban egy olyan úszóhoz váltak hasonlatossá, aki meggondolatlanul besiklott egy lustán hullámozó folyóba, majd hamarosan láthatatlan áramlat ragadta el, mely az óceán kellős közepére sodorta. E szerény félmondatot ma azért idézzük úgy, mintha varázsszót rebesgetnénk, mert már tudjuk, micsoda szépségek kapuját nyitja meg előttünk; nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a korban e kezdő szavak a legelismertebb szakértők esetében is süket fülekre találtak: Jean Schlumberger véleménye alapján – melyet André Gide is jóváhagyott – a kéziratot nem javasolták közlésre, és Proust kénytelen volt saját költségén kiadatni az első kötetet.

A filozófiai tanmesékben viszont rendszerint egy, a hagyományból jól ismert taktikát alkalmaznak; a cél általában az, hogy zavarba ejtsék az olvasót, felkeltsek kíváncsiságát, azonnal rabul ejtsék képzeletét. *Az átváltozásban* például már az első szavakkal menthetetlenül bekerülünk Kafka csapdájába: „Amikor egy reggel Gregor Samsa nyugtalan álmából felébredt, szörnyű féreggé változva találta magát ágyában.”¹⁴

A felnőtteknek írt tündérmesék – derűsebb hangvételben – sikerrel alkalmazták ugyanezt a módszert. Marcel Aymé meséinek első mondatát olvasva úgy reagálunk, akár egy gyerek: azonnal meg akarjuk tudni, hogyan folytatódik a történet. Idézzük fel *A törpe* kezdő sorát: „A Barnabum Cirkusz törpéje harmincötödik életévében nőni kezdett.”¹⁵

Egyes írók a szavakban találják meg a kezdeti szikrát; mások egy képben – egy belső látomásban. Talán ez utóbbiak a vérbeli regényírók. Számukra az írás gyakran mániákus cselekvés, melyet egyfajta önkívületi állapotban gyakorolnak, és vakon folytatnak, tudattalanuk parancsát követve. Az írás az a biztonsági szelep, mely lehetővé teszi, hogy megőrizzék józan eszüket – ha nem írnanak, nem kapnának levegőt. Graham Greene, Georges Simenon, Julien Green – bár alapvetően más és más személyiségek – egyaránt e különös írótypus megtestesítői.

Regényeik – s főleg regényeik első jelenetei – bevésődnek emlékezetünkbe. De az, ami oly élénken megmarad bennünk, nem szavakból és nem is mondatokból áll: olyasféle vizuális hatás ez, mint amit a mozifilmek képsíkjai vagy az

¹² L. P. Hartley: *A szerelmi postás*. Borbás Mária fordítása. Európa, Budapest, 1993, 7.

¹³ Marcel Proust: *Az eltűnt idő nyomában*, I. *Swann*. Gyergyai Albert fordítása. Európa, Budapest, 1961, 31.

¹⁴ Franz Kafka: *Az átváltozás*. Györfly Miklós fordítása. In: *Az átváltozás. Válogatott elbeszélések*. Európa, Budapest, 1982, 16.

¹⁵ Marcel Aymé: *A törpe*. Bajomi Lázár Endre fordítása. In: *Csípős ügy és más elbeszélések*. Európa, Budapest, 1962, 159.

álmainkban megjelenő dolgok keltenek képzeletünk vetítővásznán. Egy Greene-nel kapcsolatos anekdotával szemléltethetjük, milyen is ez a szuggesztív meg-elevenítő erő: Graham Greene akkoriban még névtelen újságíró (filmkritikus) volt; amikor első ízben találkozott Alexander Kordával, a producer teljesen váratlanul azt kérdezte tőle, nincs-e valami ötlete, amiből forgatókönyvet lehetne írni. Greene azon nyomban felvázolta egy thriller kezdetét: „Kora reggel, Paddington állomás, egyes peron. A peron üres, egyetlen férfi ácsorog rajta, aki az utolsó walesi vonatot várja. A ballonkabátja alól hulló vércseppek tócsát formálnak a földön.” „Igen, és aztán?” – kérdezte rögtön Korda, akiben máris fel-éledt a kíváncsiság. „Hosszú lenne most az egészet elmesélni” – felelte Greene, akinek halvány sejtelve sem volt a folytatásról. „Még hátravannak az utolsó si-mítások.” Ez a beszélgetés azonban megpecsételte barátságát Kordával – azt a barátságot, mely végül *A harmadik ember* megalkotásához vezetett. Soha nem fogjuk megtudni, mi történt az ismeretlen férfival, aki kora reggel vérét hullatta a Paddington állomáson – képe azonban bevésődött emlékezetünkbe, ugyan-olyan erővel hatott ránk, mint ahogy Kordára annak idején.

Paul Valéry *Teste úr* című művéhez olyan kezdetet ötölt ki, mely kitörölhetetlenül megmarad az olvasó fejében – még akkor is, amikor maga az esszé már a feledés homályába vész:

„Az ostobaság nem kenyerem. Sok embert láttam; meglátogattam pár nemzetet; részt vettem különféle vállalkozásokban, melyek nem voltak kedvemre valók; szinte mindennap ettem; szeretkeztem. Ma is emlékszem pár száz arcra, néhány nagy előadásra s talán húsz könyv tartalmára. Nem azt jegyeztem meg, ami a legjobb volt bennük, és nem is azt, ami a legrosszabb: maradt, ami maradt. E számvetésnek köszönhetően nem ér meglepetésként, hogy öregszem.”

Szélsőségesen racionális gondolkodása miatt Valéry előítéleteket táplált a fikció művészetével szemben. Úgy vélte, hogy a regényírók alkotásaiból származó módon hiányzik bármiféle szellemi igény. Egyenesen azt tervezte, hogy antológiát állít össze a divatos regények kezdő soraiból, ekképpen bizonyítva, milyen bárgyú és közönséges az az irodalmi műfaj, amelyben általánosan elfogadott, hogy egy könyv olyan ostoba kijelentéssel kezdődjék, mint például: „A márkinő öt órakor távozott.”¹⁶ A mondat, melyet aztán André Breton is tollhegyére tűzött, jelképes összefoglalása lett mindannak, amit egy bizonyos fikció-típusban kifogásolni lehetne. De a dogmatikus kérlelhetetlenség, amellyel a szürrealizmus támadta a regényeket és a regényírókat, mit sem ártott emez egészségtől duzzadó művészetnek, amely – különösen Angliában és Amerikában – a két háború között is rendíthetetlenül virult tovább. Hadd idézzek most csak két példát a harmincas évek angol regénytermésének pompás felütéseiből – több tucatnyi társuk közül válogathattam volna. Evelyn Waugh: *Vile Bodies*:

¹⁶ André Breton: *A szürrealizmus kiáltványa*. Bajomi Lázár Endre fordítása. In: *A Szürrealizmus*. Gondolat, Budapest, 2. kiadás, 1979, 171.

„Az átkelés szemlátomást viharosnak ígérkezett.

Rothschild atya, S. J., az ázsiaiak jellegzetes nyugalmával letette bőröndjét a bár sarkában, és felment a hídra. Kisméretű bőrönd volt, krokodilbőr-utánzat. Az apró, gót betűkkel belevéselt iniciálék nem az ő nevének kezdőbetűi voltak, mert a bőröndöt Rothschild atya aznap reggel kérte kölcsön a szálloda szobainasától. Pár szegényes alsóruha volt benne, hat fontos új könyv hat különböző nyelven, egy álszakáll és egy iskolai atlasz, kéziratos jegyzetekkel teleírva...”

Azonnal érezzük, hogy a könyv legalább olyan sokszínű és meglepő dolgokat tartalmaz, mint a jezsuita Rothschild atya bőröndje.

George Orwell: *Coming up for Air (Légszomj)*: „Tulajdonképpen aznap jött az ötlet, amikor megkaptam az új fogsoromat.”¹⁷

Aligha lehetne ennél tömörebben, egy csapásra éreztetni velünk, milyen nyomasztó és reménytelen légkör nehezedik majd ránk abban a könyvben, amely jóslaterővel leplez le egy szintetikus tápanyagoktól mérgezett, reklámpiar által elbutított és ingatlanüzérek által kifosztott világot.

Csehov megjegyzése szerint sok író jobban tenné, ha elbeszélései kezdetét és végét levágná: ezeket a részeket rontják el a leggyakrabban (jegyezzük meg egyébként, hogy nemcsak szokatlan, hanem egész egyszerűen lehetetlen vállalkozás volna, ha Csehov novelláit hasonló eljárásnak próbálnánk alávetni: az ő felütései és záratai épp azért rendkívül erőteljesek, mert láthatatlanok – művészetének titka épp e szerves egységben rejlik).

A bevezetés teljes elhagyása a XVIII. századi irodalomban gyakran alkalmazott eljárás, melynek eredményeként elragadó, lendületes regénykezdetek születtek. Sterne *Érzelmes utazását* igazából nem kezdjük el olvasni – könnyed mozdulattal „belehajitanak” a szövegbe: „– Franciaországban – mondtam – ügyesebben intézik azt.”¹⁸

Az efféle gyors felütés fiatalság és zabolátlanság mámorító érzését kelti az olvasóban – olyasmi ez, mint amikor felugrunk a mozgó vonatra. Ugyanez a csapongó képzelet és lendület ragad magával Diderot-nál, *A mindenmindegy Jakab* elején; jellemző egyébként, hogy ez esetben is az utazás szolgáltatja az alapmetaforát:

„Hogy miként akadtak egymásra? Véletlenül, mint mások. Mi volt a nevük? Hát fontos ez? Honnan jöttek? Csak innen, a közelből. Hova tartottak? Hát tudjuk azt, hogy hova megyünk? Hogy mit mondtak? Az úr nemigen mondott semmit; Jakab meg azt hajtogatta, hogy a kapitánya egyre csak azt mondta, minden, ami idelent megyesik velünk, jó és rossz, meg vagyon írva odafent.”¹⁹

Csehov szerint – mint láthattuk – az író számára a jó befejezés ugyanolyan nehéz feladat, mint a jó kezdet. Ami azonban a befejezéseket illeti, itt sajnos

¹⁷ George Orwell: *Légszomj*. Papolczy Péter fordítása. Európa, Budapest, 2003, 9.

¹⁸ Laurence Sterne: *Érzelmes utazás Francia- és Olaszországban*. Határ Győző fordítása. Európa, Budapest, 1957, 5.

¹⁹ Denis Diderot: *Mindenmindegy Jakab meg a gazdája*. Bartócz Ilona fordítása. Európa, Budapest, 1960, 7.

nincs lehetőségem arra, hogy bemutassak pár mintaszerű példányt: egy emlékezetes finálé minden ereje, izgalma és szépsége a korábbi oldalak összességén múlik – ha az előzményeket nem ismerjük, hogyan értékelhetnénk a befejezést? Véleményem szerint az *Érzelmek iskolájának* zárata fenséges; azok, akik olvasták a regényt, nyilván maguk is egyetértenek e megállapítással; de ha nem olvasták a könyvet, kijelentésemben nem láthatnak egyebet, mint üres frázist.

Most tehát csak arra szorítkozom, hogy jelezzek néhány szokatlan befejezésformát.

1. Kétlövetű zárlatok: a könyv igazából nem az utolsó oldal utolsó mondatával ér véget, hanem néhány másodperccel később, az olvasó képzetében. Ez a technika ama különösen kegyetlen bombatípus működési elvét követi, mely a legsúlyosabb rombolást nem a becsapódáskor okozza, hanem a valamivel később bekövetkező második robbanásakor.

Példa: Graham Greene: *Brightoni szikla*. Rose, a gyengéd szívű, naiv lány, aki reménytelenül szerelmes egy fiatal bűnözőbe, életében először ajándékot kap goromba szeretőjétől – egy ötkrajcáros gramofonlemezt, amelyre a fiú felvett valamit, amit Rose neki szóló szerelmi üzenetnek vél. Az olvasó azonban már tudja, hogy a felvételen a fiatal gengszter otromba sértéseket vág az ártatlan lány fejébe. A gengsztert megölik; a kétségbeesett Rose hazatér lepusztult otthonába; egyetlen vigasza marad: a gondolat, hogy megvan még a felvétel szeretője hangjával, s hogy végre meghallgathatja. A könyv zárómondata a hazafelé tartó Rose-t rajzolja elénk: „És sietve elindult a gyér júniusi napsütésben a borzalmak borzalma felé.”²⁰

2. Többválasztásos zárlatok: e receptet John Fowles *A francia hadnagy szeretője* című regényének befejezése tette híressé. A szerző a műben két különböző befejezést javasol, az egyik vidám, a másik szomorú – az olvasóra bízva a választást. E pimasz hőstett, melyet az elbeszéléstechnika egyik virtuóza hajtott végre, jellegetesen azt a fajta írói fogást példázza, amely sokat ártott a regényműfaj jóhírének. Valérynak végső soron talán igaza volt, amikor leleplezte egy olyan művészlet elementáris léhaságát, mely lehetővé teszi, hogy egy elbeszélésnek több lehetséges befejezése legyen, amikor egy befejezett költemény zárósorai mindig az elháríthatatlan szükségszerűség benyomását keltik.

3. Furcsa befejezések: a modern japán regény oly gazdag tárházában Tanizaki Dzsuniciró kiemelkedően fontos helyet foglal el, fő művének pedig rendszerint *A Makioka nővéreket* (1948) tartják. Sokáig úgy volt, hogy a négy nővér közül a harmadik, Jukikó vénlány marad, míg végül találnak számára egy elfogadható kérőt. A könyv végén Jukikó Tokióba készül, mert ott tartják majd az esküvőt:

²⁰ Graham Greene: *Brightoni szikla*. Debreczeni Júlia fordítása. Európa Kiadó, Budapest, 1988, 391.

„Jukikót egy ideje emésztési bántalmak gyötörték, és naponta ötször vagy hatszor volt hasmenése. A beszedett vakamacu- és arzilintabletták sem enyhítették a bajt, és 26-án (az indulás napján) még mindig hasmenés kínozza [...] Aznap érkeztek meg az esküvői kimonók is. Jukikó sóhajtvá nézte a ruhákat – bárcsak ne az ő esküvőjére készültek volna...”

Jukikónak 26-án egész nap ment a hasa, ami a tokiói vonatúton folyamatos problémát jelentett.”

4. Hiányzó befejezések: befejezetlenül maradt két regény, mely az emberi sors legvégső kérdéseit feszegette – és valószínű, hogy nem is lehetne másként lezárni őket.

Utolsó remekművében, *A kastély*ban Kafka egy olyan fiatalember történetét meséli el, aki hiába próbálja újra meg újra leküzdeni a végeérhetetlen, bonyolult és érthetetlen akadályok sorát, hogy bejusson egy titokzatos kastélyba. Oly sok erőfeszítés után kitartása vajon elnyeri-e méltó jutalmát? Soha nem fogjuk megtudni, mert Kafka meghalt anélkül, hogy kéziratát befejezte volna.

A *Bouvard és Pécuchet*-ben Flaubert két megrögzött agglegény történetét beszéli el, akik – miután egész életüket kishivatalnokként töltötték – nyugdíjba vonulnak, és a teljes emberi tudás enciklopédikus vizsgálatába kezdenek. Naiv vállalkozásukból kis idő elteltével hosszú utazás lesz, melynek során az emberi Ostobaság beláthatatlan és még jelentős mértékben feltáratlan kontinensét hajózzák körbe. Kilátástalan felfedezőútjuk elején Flaubert még szánalmas fajnókként akarta ábrázolni szereplőit; ám a teremtmények hamarosan fellázadtak teremtőjük ellen, és visszaszerezték emberi méltóságukat. E döntő átalakulás (melyet Borges oly jó szemmel vett észre) az elbeszélés közepe táján megy végbe: „Így fejlődött ki lelkükben egy sajnálatos képesség: meglátni a butaságot s nem tűrni el!”²¹ Bouvard és Pécuchet ettől kezdve egyenesen Flaubert nevében beszélnek, miközben a szerző kétségbeejtő, gigászi munkája testi-lelki agóniává válik. Flaubert munka közben hal meg, összeroskad, mint egy öszvér, a rá nehezedő teher súlya alatt.

Kafka utolsó műve az üdvözülés, Flaubert-é az értelem kereséséről szól. Ám e felfedezőutak olyan titkok felé vezetnek, melyeket egyetlen földi halandó sem fejthet meg. A halál közbelépésének így mintha egészen különleges jelentősége volna, hiszen lehetővé tette, hogy e kérdések nyitva maradjanak – mindörökre.

LŐRINSZKY ILDIKÓ fordítása

²¹ Gustave Flaubert: *Bouvard és Pécuchet*. Tóth Árpád fordítása. In: *Flaubert művei*, 2. k. Európa, Budapest, 1966, 736.

REGÉCZI ILDIKÓ

Lehetséges-e a teljesség?

Goretity József: *Töredékesség és teljességigény. Huszadik századi orosz prózai művek értelmezése* (Palatinus, 2005. 314 oldal)

Nyikolaj Bergyajev írja a XIX. századi orosz irodalom profetikus jellegén elmélkedve: „Az orosz kultúrát ...a teljesség, a totalitás jellemzi, a gondolkodás terén éppúgy, mint az alkotás és az élet színterein. Az orosz gondolkodók és az orosz művészek – szellemi erejük teljében – nem is annyira a tökéletes kultúra, a tökéletes műalkotás lehetőségét keresték, mint inkább a tökéletes élet, a tökéletes életigazság mibenlétét” (*Az orosz kommunizmus értelme és eredete*). Goretity József legújabb kötete alapján azt is bátran kijelenthetjük, hogy ez a fajta kulturális örökség nem szűnt meg létezni, hiszen a teljességre törekvés az egyik (a címben is jelzett) kulcsszó a Vlagyimir Szolovjov művészetével kezdődő munkában is, amely egészen a napjainkig tekinti át az orosz próza alakulását. A szerző éppen ezért a témájához az orosz irodalomtudományban különösen fontos helyet elfoglaló rituális-mitológiai irodalomszemlélet fogalomrendszerével, eljárásaival közelít, ami alkalmasnak tetszik a teljességre igényt tartó, a szimbólummal és a mítosszal szoros kapcsolatban álló XX. századi orosz irodalom leírására. A kötet önálló tanulmánynak is beillő első része újragondoltatja mítosz és irodalom kapcsolatát többek között Northrop Frye, Claude Lévi-Strauss, Jurij Lotman, Borisz Uspenszkij, Olga Frejdenburg és éppen a szerző által magyarra fordított Alekszej Loszev nyomán.

A teljesség, a nagy egység megteremtése utáni vágy, az enciklopédikusságra törekvés gyakran éppen a XIX. századi irodalomra reflektáltan jelenik meg a bemutatott alkotásokban, ezért a szerző ezeket a kapcsolatokat is teljes mélységükben tárgyalja. Például Leonyid Andrejev elbeszélői technikája Dosztojevszkij írói módszerén, Valerij Brjusové a Puskin és Gogol alkalmazta szkáz-technikán keresztül értelmeződik, de Nabokov nevetéselmélete is – mint olvashatjuk – a régebbi orosz irodalomban gyakorolják. Mindeközben a kötet szerzőjének lenyűgöző tényanyagismerete hozzásegíti a XX. századi orosz irodalom olvasóját ahhoz, hogy a művekbe oltott én-elemek is feltáruljanak, ezáltal az ironikus önértelmezések is láthatók legyenek.

A XIX. század orosz irodalma megkerülhetetlen viszonyítási pont marad a kortárs alkotókról szóló fejezetekben is, lévén, hogy a művészek nagy része hol polemikusan viszonyul az elmúlt évszázad irodalmi törekvéseihez, hol annak legjobb hagyományait idézi meg. Az „idézetesség”, az intertextualitás maga is a teljesség kérdése felé vezet minket, ugyanis a szövegben lévő utalások, allúziók, reminiscenciák összekötnek, adott esetben az egy szövegcsoportban gondolkodás felé vezetnek, Zarja Minc szerint a legteljettebb szimbólumok lesznek, hasonlóképpen viselkednek, mint az archaikus és vallásos mítoszok mitológémai. Goretity József nagy tudással fejt fel az asszociációs láncolatok végtelennek látszó szerteágazásait, ily módon a regényeket jellemző magas fokú intellektuális játék az értelmezéseknek is sajátja lesz. Az asszociációk sora pedig szabadon folytatható, hiszen az elemző a kötet olvasóját sem zárja

ki, nem akar véglegesített megoldásokat kínálni, inkább útnak indít, új lépésekre serkent. A véget nem érő játék persze félrevezetéseket is tartalmazhat. Ezt mutatja be számunkra a szerző a középső, *Az orosz Nabokov* című fejezetben. A Nabokov-műelemzések szervesen épülnek rá az orosz szimbolista prózáról szóló részekre. Goretity József meggyőz minket arról, hogy a „bilingvis író” szövegei az 1910-es évek orosz irodalmi újításain alapszanak, hangsúlyozottan citátumokból építkeznek, ezzel mintegy az irodalom veszi át bennük a valóság szerepét. Ugyanakkor azt is jelzi számunkra az elemző, amikor szerinte már nem kell komolyan vennünk az allúziókkal telített szöveg áthallásait, azok pusztán a befogadó elbizonytalanítását, zsákutcába vezetését „szolgálgják”.

A megidézett és voltaképpen újraírt művek által is mitikus teljességet közvetíteni szándékozó irodalmi mű a XX. században azonban már nem képes a valódi mítosz követelményeinek eleget tenni. Éppen ezért a koherensnek látszó szöveg töredékesnek, be nem fejezettnek és egyben befejezhetetlennek bizonyul. A töredezettségnek sok aspektusa tárul fel a kötetben: a trilógiatervek meg nem írt részletei (mint például Andrej Belij be nem fejezett regénytrilógiái), a szaggatott, töredékes, aforisztikus írásmód (Alekszej Remizov, Szergej Dovlatov, Venyegyikt és Viktor Jerofejev vagy Dmitrij Galkovszkij esetében), a nyitott szövegstruktúra (Vlagyimir Szolovjov és Valerij Brjusov műveiben) a mindent felölelni kész, az élet egészének megjelenítésére áhító alkotásokat jellemzi. A Bergyajev által felvetett tökéletes életigazság szépirodalmi műben történő megszólaltatása tehát csak próbálkozásként képzelhető el a XX. században, de ennek igen magas színvonalú megnyilvánulásával találkozhatunk az orosz irodalomban. És ezt nagyon jól tudja ennek az irodalomnak kiváló fordítója, értelmezője, Goretity József.

Arthur Rimbaud bőröndje

KÜLFÖLDI SZERZŐINK

KATARINA FROSTENSON (1953–) a modern svéd vers és dráma képviselője. 1978-ban mutatkozott be az *I mellan* (Időközben) című verseskötetével. 1992-ben beválasztották a Svéd Akadémiába, melynek 18. székét foglalja el.

Katarina Frostenson verseiben a női tapasztalatra figyel, olyan szavak után kutat, melyek az eddig ki nem gondoltat képek kifejezni. Verselési stílusa a nyolcvanas években vált hangadóvá. Mint az új vers képviselője, nem hajlandó igazodni a bevett formákhoz, ehelyett a nyelv legbelső szálai után kutakodik, hogy előcsalassa a mindeddig nem hallott hangszínt, csengést, láttathassa az érintetlen dimenziókat. Kerüli a képalkotó, metaforikus verselést, a narráció minden formáját. Semmit sem fogad el késznek, csak a saját törvényeire hallgat. Verselésében semmi sem nyilvánvalóan adott, sajátos ismeretőjele a széthúzott sorok és a hirtelen fel-felbukkanó üres tér – lélegzetnyi hiátus – a szavak között.

ALOJZ IHAN (Ljubljana, 1961–) szlovén író, költő a ljubljanaí Orvostudományi Egyetemen diplomázott, ahol később doktorált, jelenleg az Orvostudományi Egyetem Kutatóintézetében dolgozik mint mikrobiológia- és immunológia-professzor. Az orvostudomány területén több száz tudományos értekezést írt.

Első verseit a *Mladina* folyóiratban jelentette meg. 1985-ben Zágrábban elnyerte a *Goran-díjat*, a legjobb kiadatlan verseskötetek kategóriájában az akkori Jugo-

szlavia területén. Ezt követte a Titovo Vrbasban rendezett költői fesztivál első díja. Szlovéniában az *Ezüstpénz* (1986) kötetéért elnyerte a Prešeren-emlékdíjat. 2003-ban jelent meg *Salsa* c. kötete, a fordítások ebből készültek. A versek eredeti címe: *Divje gosi, Bogu je šlo na smeh, Carski sel*.

THOMAS LANG német író 1967-ben született Nürnbergben. A Frankfurteri Egyetemen tanult irodalomtudományt, jelenleg Münchenben él. A szerzőt már több irodalmi díjjal jutalmazták. A számunkban közölt szöveg 2005-ben Ingeborg Bachmann-díjat kapott.

MA YUAN (1953–) a kínai avantgárd egyik legismertebb alakja. 1953-ban született, és a Liaoning Egyetemen végzett. 1982 és 1987 között újságíró volt Tibetben, és ez az időszak későbbi írásaira is nagy hatást gyakorolt. Az elbeszéléseiben gyakorta ötvöz önéletrajzi, fantasztikus, népmesei és a populáris irodalomból vett elemeket. Sanghajban él.

JURIJ MAMLEJEV orosz író 1934-ben született. Pszichiáter édesapja a sztálini terror áldozata lett. Mamlejev erdészeti főiskolát végzett, azután matematikát tanított. Behatóan foglalkozott keleti filozófiákkal, okkult tudományokkal, teozófiával. A szamizdat-irodalom legsikeresebb írója lett, 1975-ben emigrációba kényszerítettek. Az Egyesült Államokban, majd Franciaországban telepedett le, itt jelentek

meg művei. Oroszországban 1989-ben jelent meg először könyve, 1991-ben hazatért, azóta az egyik legnépszerűbb író, sorra jelennek meg könyvei. Magát „metafizikai realistának” nevezi, de műveit metafizikai abszurdoknak is mondhatnánk. Magyarul tucatnyi elbeszélése jelent meg, a *Nagyvilág* 1992/7-8., 1994/1-2. és 2001/9. számaiban közölte írásait.

RAYMOND QUENEAU (1903–1976) nagy hatású francia költő. A szürrealizmussal indul, de részt vesz a nagy hatású OULIPO (Ouvroir de littérature potentielle – Lehetséges költészeti műhely) munkájában is. Míg nálunk is népszerű stílusgyakorlataival (*Exercices de style*, 1946) vagy több milliárd szonett „előállítására” alkalmas, soronként lapozható (és kombinálható) verskötetével (*Cent mille milliards de poèmes* – Százazermilliárd költemény) a költészet határait feszegeti, lírai termésének nagy részében maró humor és valamiféle különös gyöngédség vegyüléke révén ér el hatást. Érdeklí a matematika, a nyelvészet és az angol-szász irodalom (a Gallimard kiadó angol szerkesztője, számos mű fordítója), enciklopédikus elme és számárfül-mutogató rövidnadrágos kisfiú egy személyben. Mi sem árulkodóbb, mint hogy egyazon év során, 1951-ben lesz tagja a legfontosabb francia irodalmi díjat osztó nevezetes Goncourt-akadémiának és a Jarry alapította, a képzelet egyeduralmát valló és megvalósító, mindenből fonák mulatságot csináló Patafizikus kollégiumnak. Számos regénye jelenik meg, köztük a legismertebb talán a filmváltozatban is jelentős *Zazie dans le métro* (1959, *Zazie a metrón*). Az 1937-es *Chene et chien* (Tölgy és kutya) után jó néhány

verseskötete jelenik meg, köztük a *Petite cosmogonie portative* (1950, Kis hordozható kozmogónia) vagy a *Battre la campagne* (1968, Vidéki csatangolások).

ANDRZEJ STASIUK (1960) lengyel prózaíró és költő az ország délkeleti zugában, Wołowiec-ben él. *Útban Babadagba* (2004) című kötetéért 2005 októberében, Varsóban megkapta az év könyvéért járó NIKE-díjat. Műveit sok nyelvre fordítják, magyarul regényei – *Fehér holló* (2003), *Dukla* (2004) –, elbeszélései – *Galíciai történetek* (2001) – és visszaemlékezései – *Hogyan lettem író* (2003) – mellett Jurij Andruhovicssal közösen írt, *Az én Európám* (2004) című esszéje is megjelent. A *Nagyvilág* legutóbb 2001/12. számában közölte egyik elbeszélését.

ADALBERT STIFTER (1805–1868) a legnagyobb osztrák prózaírók egyike, a magyar közönség előtt sajnos alig ismert. Felső-Ausztriában, a mai Cseh Köztársaság területén született. Szülőhelyének, a vadregényes Cseh-erdőnek gyakran embert próbáló természeti viszonyai majdnem minden novellájában és regényében felismerhetők, nemegyszer központi szerephez is jutnak. Stifert a világirodalom legnagyobb természetábrázolói között tartja számon többek között Hermann Hesse és Thomas Mann. 1854-től ismeretlen eredetű betegségben szenvedett, amely erősödő depresszióval társult. Utolsó öt évét súlyos betegen töltötte. Borotvával vetett véget saját életének.

Itt közölt írásunk, amely Stifter legutolsó műve, talán egy tervezett önéletrajz első fejezete. Ezzel tisztelgünk a nagy osztrák író előtt születésének kétszázadik évfordulóján.

NAGY VILÁG

Világirodalmi folyóirat

Főszerkesztő: Fázsy Anikó
Irodalmi igazgató: Scholz László
Főmunkatársak: Körtvélyessy Klára, Lackfi János, Lukács Laura
Olvasószerkesztő: Hernád Imre

Szerkesztőség:
H-1146 Budapest, Hermina út 57-59. Telefon/fax: (36-1) 363-0621
E-mail: nagyvilag@freemail.hu

Kiadja a Nagyvilág Alapítvány
Felelős kiadó: Fázsy Anikó

Tördelte: Szmrecsányi Mária
Nyomta a Borsodi Nyomda Kft.

Terjeszti a HIRKER Rt., az NH Rt. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál,
a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR)
1089 Budapest, Orczy tér 1. Postacím: 1900 Budapest, Orczy tér 1.
vagy postautalványon, valamint átutalással
a POSTABANK Rt. 11991102-021002799 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetési díj egy évre 3600 Ft, fél évre 1800 Ft.

Külföldön terjeszti a Batthyány Kultur-Press Kft.
H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Mindazoknak,
akik adójuk 1%-ával támogatták lapunkat,
ezúton mondunk köszönetet.
Adószámunk: 19671035-2-41